

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IANUARIE 2019

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IANUARIE 2019

SUMAR

ianuarie 2019

4 În culisele
dublei alegeri

N. SUȚU

EXCLUSIVITATE

5 Învățămintele
românești
pentru Europa

T.G. GALLAGHER

54 În numele
latinității comune

*Propagandă și voluntari
români în Italia*

S. SANTORO

10 Ce are românul
get-beget
cu coada vacii

M. CAZACU

15 Cetățeanul
Mihai Eminescu

C. SIRCUȚA

20 Pe vremuri
oamenii
își trimiteau scrisori

G. FILITTI

24 Pliurile
unei biografii
Arhiducele
Franz Ferdinand

F. DOLGHIN

29 Călucând
pe urmele
lui Kurt Hielscher

E. BARCA

33 Jalea clopotelor
din Primul Război
Mondial

S. ISPAS

38 Mințind
pentru patrie

*Interviu
cu Caroline Grimm*

D. BURCEA

41 „Marele ghinărar
a venit între noi“

*Turneul lui Mathias
Berthelot în Transilvania*

M. GEORGESCU

46 Armata română
trece Carpații

I. GIURCĂ

magazin istoric

Anul LII – serie nouă – nr. 1 (622)

ianuarie 2019

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

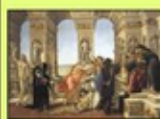
Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

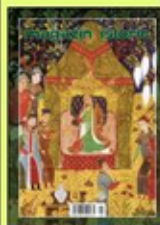
1 Muncile specifice lunii ianuarie apar ilustrate în această miniatură din manuscrisul realizat în jurul anului 1540, la Bruges, de Simon Bening și intitulat Cartea de Golf; se mai păstrează doar 23 de pagini, la British Library

2 Trândăvia, lipsa de mișcare sau viața tihnită de familie nu puteau decât să strice caracterul unui bărbat, considera regele Suediei Carol al XII-lea; și a avut o viață plină de fapte de arme, nu înțotdeauna terminate fericit pentru el

3 „Calomniea lui Apelles”, pictura realizată de Sandro Botticelli după o descriere a unei picturi a artistului grec Apelles, a fost terminată în jurul anului 1494 și este expusă la Galeria Uffizi din Florența. Personajul feminin, cu veșmânt albastru și o torță în mâna stângă, este Calomnie (sau Delațiunea). Mai apar, în dreapta, Ignoranța și Suspiciunea, iar alături de Calomnie Frauda și Conspirația; Invidia are chipul unui bărbat. În stânga, cernită, este Pocăința, care privește spre Adevăr

4 Miniatura, din manuscrisul de secol al XV-lea al lucrării cărturarului persan Rașid-al-Din Hamadani (1247 – 1318) *Jami al-Tawarikh* (Colecție de Cronici), înfățișează momentul proclamării lui Genghis Han drept conducător al tuturor mongolilor

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BĂRINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU
(1927 – 2018),
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon: 021.315.09.91, 021.312.68.77

POTRIVNICILE LUI ALEXANDRU IOAN CUZA

Fusesem în relații foarte bune cu Alexandru Cuza: ca om de societate era, dacă nu cultivat, cel puțin fin și subțire; în afaceri dăduse dovadă de corectitudine, iar în funcțiile ocupate fusese drept în judecăți. Adevărat că era socotit printre tinerii care divorțaseră de trecut, fără să se arate vreodată partizanul radicalismului sau să cultive păreri extremiste.

Chiar ținând seama de marile dificultăți existente, crezusem că principele Cuza va ști să discearnă cea mai bună cale de urmat și grație unei alegeri potrivite de miniștri să poată domina evenimentele și să contribuie cu succes la opera de reorganizare. Dubla sa alegere, întâmplată la 24 ianuarie, în împrejurări pe care fiecare le cunoaște, îl înălța la o nouă demnitate, dar îi agrava o dată în plus poziția.

Auzisem spunându-i-se tatălui meu că Moldova e mai greu de condus decât Țara Românească. Faptul fusese adevărat într-o vreme când totul se făcea prin boieri; moldovenii, mai grijulii cu interesele lor materiale, mai ocupați cu exploatarea moșiilor și cu căutarea de slujbe, fuseseră totdeauna mai independenți și știuseră să reziste guvernului atunci când interesul public o ceruse. Muntenii erau prea mlădioși și prea preocupați să alerge după posturi, ca să nu fie și mai ascultători. De atunci rolurile s-au schimbat fără să se fi modificat și caracterele: pe de o parte, boierimea a cedat misiunea ei Adunării Elective; pe de alta, a apărut un partid stăpânit de ideile Revoluției din 1789, hrănindu-se din doctrinele școlii mazziniene și gata să se arunce în orice act de dezordine, de subversiune sau de anarhie. Poți să-ți dai seama după aprecierile

NICOLAE SUȚU

făcute de unul din corifeii partidului radical din Moldova, după ce vizitase Țara Românească: „Suntem niște mieluse, îmi spunea Mihail Kogălniceanu, în comparație cu confrăii noștri din Țara Românească, care duc apucăturile revoluționare atât de departe, că te fac să tremuri.“ [...]

Adeseori o Adunare, prin ea însăși, e un obstacol în momentul făuririi unei noi organizări. [...]

Curând domnitorul s-a aruncat fără echivoc în brațele radicalilor, nemulțumindu-i pe conservatori și pe moderați,

care totuși erau în majoritate în Adunare. A înființat faimoasa tabără de la Ploiești [de la Florești, lângă Ploiești, în aprilie 1859, ca mijloc de apărare împotriva unei intervenții militare austriece sau otomane], unde a adunat trupe din toate armele, dând naștere la diferite comentarii asupra a ceea ce în general se considera a fi o lăudăroșenie zadarnică. Am avut ocazia mai târziu să-i fac unele observații asupra acestui lucru, ca și asupra predilecției pentru partidul extremist. Iată ce explicație mi-a dat: „După dubla alegere, mi-a spus el, nu eram sigur că o voi vedea sancționată de Poartă; în caz de refuz eram hotărât să susțin, fie și cu forța și printr-o lovitură de stat, drepturile mele și ale națiunii, și aceasta n-aș fi putut-o dobândi decât sprijinindu-mă pe nebuni.“

(*Memoriile principelui Nicolae Suțu, mare logofăt al Moldovei, 1798 – 1871, traducere din franceză, introducere, note și comentarii de Georgeta Filitti, Editura Humanitas, București, 2013*)

50 Cronică
pe pergament fotografic
R. MÂRZA

58 Un corifeu
al Rugului Aprins
Sofian Boghiu
M. VASILEANU

**ISTORIA
PRIN DETALII**

62 Costumul
Delațiunii în „Gallica“
ȘT. LEMNY

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Amazoanele
stiliste
I. CINDREA

CLIO ANUNȚĂ

71 România – Rusia,
140 de ani
de relații diplomatice
V. BUGA

72 Chiftelele
lui Carol al XII-lea
A. DARIE

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

74 Povestea
lui Popeye Marinarul
D. MIHALCEA

79 Creșterea
și descreșterea
prea-frumoasei Otero
T. STĂNESCU-
STANCIU

84 Ochii și urechile
lui Gînghis Han
M. BUJOREANU

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Audiență
la John Foster Dulles

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

89 În România,
acum 100 de ani

61; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

doresc să-i asculte cu atenție pe cetățenii obișnuiți. Votanții obișnuiți sunt ignorați, refuzați, dacă manifestă prea mult atașament față de tradițiile naționale și prezervarea propriilor lor comunități. Dacă ei își exprimă neliniștea față de perturbările provocate viciei și comunităților lor de experimente economice și financiare neinspirate, asupra cărora ei de obicei n-au avut nicio șansă să voteze, elitele devin furioase și îi tratează cu respingere.

Rezistența decentă și pașnică față de proasta guvernare manifestată de români înainte de 1918 nu are șanse să se regăsească în Europa de astăzi. Confruntări noi izbucnesc între partizanii soluțiilor naționale ale viitorului și cei ai soluțiilor postnaționale. Este greu să identifiți figuri cu orientarea răbdătoare și gradualistă a lui Iuliu Maniu printre cei care pun în discuție fragilul *establishment* european. De la moneda europeană, prost planificată și pusă în practică, până la modalitățile lipsite de înțelepciune prin care s-a permis imigrarea de masă în Europa, elitele Uniunii Europene poartă povara prea multor eșecuri politice pentru a mai avea încrederea că ele pot modela cu succes viitorul, așa cum au făcut-o, fără îndoială, pentru trecutul recent.

Pentru mulți români a fost o tragedie și mai mare faptul că figuri responsabile și decente, precum Maniu, au avut o influen-

Iuliu Maniu, un posibil model de om politic

ență atât de mică asupra cursului istoriei lor naționale în secolul care a urmat Unirii. Din nefericire, evenimentele care au culminat cu declarația de la Alba Iulia s-au dovedit a fi punctul culminant al influenței de care s-au bucurat liderii mișcării naționale din Transilvania. Autoritatea lor asupra societății locale a mai continuat pentru încă aproape 30 de ani. Influența unor oameni cu un mod de gândire democratic a permis ca în timpul și după Al Doilea Război Mondial Transilvania să evite în mare măsură vărsările de sânge în conflicte etnice de care au avut parte ținuturile

cehe sau părți din fosta Iugoslavie, atunci când învingătorii au devenit învinși.

Unitatea românilor s-a dovedit de scurtă durată după 1918. România a fost construită în jurul priorităților statului fondator român cu centrul la București. Acesta avusese puține minorități și elita regatului nu era obișnuită să gestioneze complexe structuri etnice din Transilvania, dar și din Banat și Bucovina.

Legile și procedurile stabilite pentru noul stat reflectau prioritățile României de sud și est. Nu constituia o noutate în Europa acelor vremuri o asemenea abordare mai curând arbitrară de organizare a unui stat care cunoscuse o expansiune teritorială. Avem exemplul Germaniei de după 1871, dominată de Prusia (chiar dacă Berlinul a dovedit mai mult tact și reținere în respectarea diferențelor regionale decât au făcut-o Ionel Brătianu și ai lui în România unificată). În Italia de după 1861, normele și prioritățile Piemontului din nord-vest au fost impuse de-a lungul peninsulei. Existau descurajante diferențe la nivel cultural

și de dezvoltare, unele sigur mai mari în nou-unificata Italie decât în România post-1918. A existat o fractură internă în Italia, multă vreme apoi, care a împiedicat eforturile de construire și consolidare a unui stat efectiv, care să se bucure de încredere în întreaga societate.

Fotografia oficială după semnarea Tratatului de la Maastricht

Exclusivitate

După un secol tumultuos și tragic pentru România, reflecțiile pe marginea declarației de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918 produc sentimente foarte amestecate.

100 de ani despart aceste imagini și, potrivit autorului acestui articol, o lume întreagă s-a schimbat. De la maniera demnă în care s-a organizat Marea Adunare de la Alba Iulia, din 1 Decembrie, la confruntările de stradă violente de azi avem o „evoluție” de la o clasă politică ce ieșise din rândul oamenilor și care le asculta vocea la una care s-a izolat de populație, crede că stăpânește singură cheia fericirii omenirii și ia orice critică drept un afront personal

MOȘTENIREA DECLARAȚIEI DE LA ALBA IULIA ECOURI ROMÂNEȘTI ȘI PARALELE EUROPENE

THOMAS GERARD GALLAGHER

(Emeritus Professor of Politics, University of Bradford, Marea Britanie)

Un eveniment care s-a dovedit decisiv în desăvârșirea unificării României a fost organizat și dus la îndeplinire, într-o manieră disciplinată și demnă, de oameni care, mai înainte, au avut rareori ocazia să își folosească energiile și abilitățile în mod constructiv.

Ei fuseseră marginalizați din cauza naturii ordinii politice care exista în Monarhia Dualistă, mai ales în zonele

imperiului Habsburgilor controlate de Ungaria. Acolo, prioritățile magnaților unguri și ale elitei de la Budapesta au prevalat, de obicei. S-au creat argumente elaborate pentru a justifica această situație anormală. În multe localități malversațiuni electorale au asigurat ca românii să nu aibă vreun control asupra luării deciziilor; în educație, școlile au fost adeseori folosite ca un instrument de asimilare.

Astăzi, prin acțiunile și limbajul lor, elitele cosmopolite din inima Uniunii Europene copiază uneori, fără să vrea, elitele cosmopolite de la Viena și Budapesta, din perioada amurgului epocii habsburgice. S-au autoconvins că dețin formula organizării umanității care asigură progresul. Detaliile diferă foarte mult de agenda elitelor habsburgice, dar asemenea lor, decidenții transnaționali ai epocii noastre nu

incapabil să se apere într-o situație de criză.

Ce s-ar fi întâmplat dacă România nu era copleșită de vârtejul celui de Al Doilea Război Mondial urmat de cel al impunerii comunismului de către sovietici? Nimeni nu poate spune sigur cum ar fi fost dacă... Dar exista o șansă reală să se nască o democrație funcțională din efortul de a modela România altfel, la care câțiva dintre arhitecții Unirii din 1918 ar fi adus o contribuție benefică.

România Mare a fost construită din teritorii care experimentaseră forme diferite de dezvoltare, rezultând din natura puterilor care le guvernașă. Există aici o altă lecție pentru Uniunea Europeană: după Tratatul de la Maastricht, entitatea și-a pierdut legitimitatea chiar și într-un stat fondator precum Italia din cauza modului în care se iau deciziile. Sunt implicați doar un mic număr de jucători de elită și doar două țări: Germania și Franța. Decizii care au consecințe majore pentru viața a milioane sunt impuse fără a lua în calcul că Europa este mai complexă cu mult decât era România înainte de 1945 și că abordarea trufașă de sus în jos făcută de interese puternice de la Bruxelles ar putea aliena mult mai multă lume decât cei care au fost dezamăgiți de experiența conducerii de la București de după 1918.

Pe de altă parte, este ușor, poate prea ușor să negi eforturile României de dinainte de 1945 de a construi un stat. România Mare era descrisă drept un eșec major

de istorici care scriau spre sfârșitul Războiului Rece și în faza inițială postcomunistă. Democrația părea a se simți confortabil doar în Europa de Vest, America de Nord și alte țări anglofone sau în anumite părți din Asia. S-au produs reușite tranziții la democrație în Europa Sudică. După prăbușirea Zidului Berlinului s-a sperat că părți din Europa de Est și Centrală vor urma exemplul. Uniunea Europeană continua să fie angajată în îngroparea vrăjmașilor și deșeptarea unui spirit de cooperare europeană.

Nu era greu să descrii un marș al progresului în termeni de procese politice. Astfel, într-o vreme caracterizată prin atâta optimism, statul român interbelic, inefficient, corupt și tot mai arbitrar, apărea drept unul anacronic. Puncte de vedere ale unor Casandre, precum Silviu Brucan, care afirma în 1990 că România avea nevoie de cel puțin 20 de ani pentru a se obișnui cu democrația, erau privite ca lipsite de temei și ofensatoare. Umbrele întunecate ale trecutului erau uneori ignorate, pe măsură ce orientarea pro-occidentală a României, după ce au început

negocierile oficiale pentru aderarea la UE, în 2001, părea să promită un viitor diferit. Astfel Alexandru Vișinescu, cel care a răspuns de închisoarea de la Râmnicu Sărat, din 1956 până în 1963, a rămas în libertate, beneficiind de o generoasă pensie vreme de 20 de ani. Cu întârziere, a fost judecat pentru rolul pe care l-a jucat în torturarea și exterminarea unor deținuți politici, fiind condamnat la 20 de ani de pușcărie în 2015. Biografia sa întunecată este o reflectare a dificultății de a face o ruptură sinceră și decisivă cu trecutul comunist, chiar și după ce România a intrat într-o eră politică diferită.

Cel puțin, mulți români au scăpat de letargia și teama care se presupunea că, în urma terorii practicate de regimul comunist, le intrase în ADN-ul colectiv. În ultima vreme, mulți au protestat cu vigoare față de ceea ce ei văd drept un abuz de putere și acțiuni autoritare din partea unora dintre cei aflați la putere.

Apartenența la Uniunea Europeană le-a oferit românilor posibilitatea să își lărgască orizontul. Integrarea în acest proiect european a avut un impact descurajant de scăzut asupra energiilor individuale și de stat (cu excepția unor puține regiuni unde s-a reușit o bună utilizare a fon-

Modul cum s-a permis imigrarea în Europa a fost un eșec politic

Mai târziu, în România regimului comunist, între anii 1948 – 1989, s-au făcut încercări pentru a făuri o națiune unită, sub un model comunist de societate, prin modalități care aduceau aminte de eforturile bombastice ale lui Mussolini de a face Italia să pară încrezătoare și viguroasă. Țara a fost îndatorată cu proiecte adesea risipitoare, de prestigiu, care s-au dovedit rapid nepotrivite cu nevoile ei și nocive pentru refacerea din perioada postcomunistă.

Eforturile de a realiza o Românie unită de dinainte de impunerea de către sovietici a comunismului au fost diletantiste și destul de limitate, mai ales din cauza incapacității statului și a preocupării forțelor politice pentru tot felul de rivalități fără sens. Liderii apăruiți în urma declarației de la Alba Iulia s-au aflat la putere doar doi ani, între 1928 – 1930, când un guvern condus de Iuliu Maniu, al Partidului Național-Tărănesc, a condus țara. Izbucnirea marii crize economice din 1929 a împiedicat guvernul să se concentreze pe reformele care ar fi putut plasa

România Mare, prost condusă, pe o fundație mai solidă.

Partidul Național-Tărănesc era rezultatul contopirii Partidului Național din Transilvania cu Partidul Tărănesc al lui Ion Mihalache. Dacă Maniu și aliații săi ar fi avut mai multă putere într-o fază timpurie, când se scriau regulile noului stat, poate că istoria României interbelice ar fi fost una mai bună. Concepția lui Maniu și a aliaților săi sugerează că un sistem de control și echilibru ar fi putut fi inclus, care ar fi putut face o guvernare reprezentativă mai efectivă și să-i dea o viață mai lungă. În schimb, un stat centralizat a pus puterea națională înaintea libertății politice. S-a insistat pe implementarea unor realități așa cum erau dorite de la București, chiar dacă conducerea era lipsită de transparență și competență și era afectată de corupție și uneori de comportament arbitrar.

Este greșit să privim această dramă ca având relevanță doar pentru acest colț de Europă, adesea trecut cu vederea, în care este situată România.

Dimpotrivă, din acest experiment rezultă lecții precise pentru cei care conduc destinele României în vremurile noastre. Îndrăznesc să sugerez că pot fi desprinse lecții și pentru Uniunea Europeană din cazul României în anii 1920. Dacă o critică moderată a realităților este blocată sau respinsă, atunci este probabil că opoziția se va radicaliza și va deveni și mai perturbatoare. Fără a-mi propune să îl compar pe Matteo Salvini din Italia sau pe Viktor Orban din Ungaria cu naționaliștii radicali din România interbelică, cred că polarizarea a început pe scena principală a Europei.

Decarația de la Alba Iulia pune accentul pe demnitatea umană și pe respectul pentru minorități. În practică, conducerea de la București din perioada interbelică a rezistat cererilor de descentralizare. A dizolvat rapid Consiliul Dirigent și s-a manifestat într-o manieră schimbătoare față de interesele minorităților. Desigur că minoritățile reprezentau o provocare și un risc pentru

noul stat. Aproape o treime dintre locuitorii României Mari aparțineau diferitelor minorități. Conducerea exercitată de la distanță de București a stârnit resentimente nu numai printre minoritari, ci și printre mulți dintre români, ale căror speranțe și așteptări erau rapid năruite din cauza experiențelor provocate de o conducere centralizată adesea neinspirată. Acumularea unui sentiment de amărăciune a fragilizat statul român și l-a lăsat

Decizii care au consecințe majore pentru viața a milioane de oameni sunt impuse de un număr restrâns de decidenți

ROMÂN GET-BEGET, COADA VACII ȘI ALTE EXPRESII IDENTITARE ROMÂNEȘTI

MATEI CAZACU

Globalizarea accelerată generează reacții de autoapărare identitare, astfel că națiuni cu vechi tradiții istorice se întreabă astăzi public: ce înseamnă a fi francez (sau german, italian, etc.). Expresii ca *Français de souche* (literal „francez de butuc”) sau *Stammdeutsche* („german din trunchi”) își refac apariția și sunt discutate de filosofi și istorici, de politicieni și jurnaliști, adepți ai dreptului solului sau al sângelui, ai integrării sau ai asimilării. Românii au și ei astfel de expresii ca neaoș, pământean, drept („moldoveni drepti”), sadea, curat și altele pe care le vom vedea mai jos, alături de cele inventate de Caragiale: „românii verzi”, „rrromânul”, „rrromânca”, etc.

Dintre toate, „român (sau moldovean) get-beget, coada vacii” este cea mai pitorească și în același timp cea mai complexă și greu de explicat. O întâlnim în scris, aflăm din *Dicționarul Limbii Române* (DLR), în a doua jumătate a secolului al XIX-lea la Ion Ghica (1816 – 1897): „noi,ăștia get-beget coada vacii, născuți, crescuți și îmbătrâniți în țara asta”; „Nu ești fiu al poporului ieșit din opincă, nepot, strănepot de plugar, get-beget coada vacii”. Apoi la Nicolae Xenopol (1858 – 1917), în romanul *Brazi și putregai. Moravuri provinciale române* (1892): „Dimitrachi înfățișa tipul de vechiu boier moldovean, get-beget coada vacii, cum îi plăcea lui să spună”.

Uneori, expresia este prescurtată. Astfel, un personaj al lui Vasile Alecsandri (1818 – 1890) spune într-o piesă de

teatru: „Eu, get-beget, să nu am prilej de a fi în țară nici măcar un caimacam!”; și tot el: „Vă e rușine să fiți moldoveni curați, români get-beget!”. La Nicolae T. Orășanu (1833 – 1890), jurnalist și polemist temut, apare forma: „boierul mare, boierul get-beget”. Alexandru Brătescu-

Ion Ghica, așezat,
și Vasile Alecsandri

Voinești (1868 – 1946) o aplica tot la boieri: „numai ei doi erau boieri get-beget, stâlpi ai orașului” (*În lumea dreptății*, 1911), iar Tudor Arghezi precizează: „Unii purced de la Fanar, și alții de la coada vacii”.

Cel dintâi lingvist – și singurul după cunoștința noastră – care a analizat expresia este Lazăr Șăineanu în monumentală lucrare *Influența orientală asupra limbei și culturii române* (1900), în care arată că expresia *get-beget* este de origine turcă (*gedd bi gedd*) și înseamnă: 1) „din moși-strămoși, neaoș”; 2) „de neam vechiu”, cu precizarea: „Vorba, populară în Moldova și Muntenia, lipsește în celelalte idiome balcanice”. În sfârșit, DLR publicat de Academia Română are definiția: „din moși strămoși, neaoș, neamsecat, curat”.

durilor europene). Nu s-a urmat exemplul Poloniei, unde o interacțiune bine gândită cu centrul de putere de la Bruxelles a dus la obținerea de fonduri care au permis țării să cunoască o experiență importantă în procesul de modernizare postcomunistă.

Rezultatele unor ambițioase proiecte desfășurate de state europene occidentale importante au dat adesea greș și au generat probleme neașteptate. Două dintre cele mai îndrăznețe văzute în Europa de Vest a zilelor noastre au fost unificarea Germaniei și părăsirea Uniunii Europene de către Marea Britanie. Sunt procese foarte diferite, unul implicând unificarea unui stat care fusese divizat, celălalt restaurarea suveranității naționale împărțite vreme de 40 de ani cu Uniunea Europeană. Dar în ambele cazuri prognozele relativ optimiste cu privire la fezabilitatea acțiunilor întreprinse au fost infirmate.

Părților estice și celor vestice ale Germaniei continuă să le lipsească un sentiment de solidaritate și un scop comun. Estul, confruntat cu o rată mare a șomajului și declin demografic, se simte dezavantajat și partidele extremiste se bucură de un nivel înalt de susținere. În vestul Germaniei există nervozitate față de costul financiar prea

mare al reunificării. Cancelarul Helmut Kohl alocase 60 de miliarde de euro pentru proiectul unificării, dar în ultimii 28 de ani transferurile nete dinspre vest spre est s-au cifrat la 1,6 trilioane de euro.

Absența unei planificări serioase în cazul plecării Marii Britanii din Uniunea Europeană s-a dovedit dăunătoare pentru prestigiul țării. Lipsa de entuziasm pentru acest proiect în rândul elitelor cheie a dat la iveală existența unei țări grav divizate, în care regulile pentru gestionarea disputelor nu par să mai funcționeze. Uneori, Marea Britanie pare la fel de divizată ca România în anii 1930: principalul partid de opoziție, Laburist, a fost capturat de marxiști, iar Partidul Conservator, aflat la putere, se confruntă cu pericolul unei schisme.

La rândul său, Uniunea Europeană a fost în mod evident slăbită de deficiențele izvorâte din experimentul cu uniunea monetară implicat de lansarea monetei unice după 1999. După 2008 au avut loc crize succesive. Vocile unor economiști importanți spun că moneta unică nu poate fi salvată decât dacă există o uniune fiscală completă și transferuri

financiare dinspre membrii bogați către cei mai săraci. Dar un acord în privința unui pas atât de îndrăzneț este mai departe ca niciodată. Proiectul liberal al deschiderii granițelor și al sporirii integrării pare să-și fi pierdut drumul.

I formă de liberalism mai tradițional și mai arrogant a eșuat de asemenea în România de după 1918. Teritoriile diferite reunite sub conducerea Bucureștiului s-au dovedit un sol în care cu greu se puteau implanta idei recunoscutibile de liberalism. Exista o mare disparitate în distribuția accesului la resurse și la puterea politică în România de atunci, așa cum se întâmplă în cea mai mare parte a Europei de astăzi.

Figuri prudente și consensuale, asemănătoare lui Iuliu Maniu, au jucat un rol crucial în lansarea experimentului guvernelor post-naționale în Europa anilor 1950. Este o tragedie faptul că Iuliu Maniu a murit în captivitatea comunistă, tocmai când semințele speranței politice erau plantate în Europa Occidentală. Din păcate figuri cu perspicacitatea lui politică se regăsesc cu greu atât în România de azi, cât și la scară mai mare, în Europa. Poate că nu este o exagerare să afirmi că Uniunea Europeană și al șaselea său membru ca mărime, România, au cu adevărat o șansă să meargă înainte într-o manieră democratică dacă ar urma exemplul unor oameni politici ca Iuliu Maniu și principalele idealuri democratice conținute în declarația de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918. ■

Brexitul pare să fi împărțit Marea Britanie în două

boii sau vacile – în favoarea Domniei.

Afacerea s-a complicat după 1592 și cu o pedeapsă spirituală, când patriarhul Ieremia al II-lea al Constantinopolului a făcut o vizită pastorală în Muntenia. Cu această ocazie, înaltul ierarh a lansat un nou tip de carte de jurământ prin care jurătorii invitați să depună într-un proces erau amenințați în caz de sperjur cu pedeapsa spirituală supremă: anatema, deci excomunicarea, legarea sufletului de corp și imposibilitatea sufletului de a se desprinde de trup după moarte. Ceea ce ducea, în concepția Bisericii și a oamenilor vremii, la chinuri groaznice și la transformarea mortului căzut sub blestem în strigoi (vampir).

Prima carte a patriarhului Ieremia datează din 7 martie 1592 și are următorul formular, reluat și dezvoltat apoi în actele patriarhilor orientali (de Ierusalim, de Alexandria și de Antiohia), ale mitropoliților și episcopilor greci în vizită prin țările noastre după ajutoare, și, desigur, și de mitropoliții Moldovei și Țării Românești: „Iar dacă veți fi fățarnici și veți cotropi ocinele și viile sfintei mănăstiri [...] și veți rupe și veți călca această întocmire [...], iar voi să fiți blestemați afurisiți de sfinția mea și trupurile voastre să nu le primească pământul în care vor zăcea [...], ci să zacă ca fierul până la sfârșitul lumii“.

Câteva decenii mai târziu, mitropolitul Țării Românești,

Grigore (Cantacuzino), e și mai prolix și mai explicit: „Iar voi să fiți procleți și afurisiți și anathima de vlădica Iisus Hristos și de 318 părinți de la Nicea [Primul Sinod ecumenic] și să aibă parte cu Iuda și cu Arie [mare eretic, fondatorul arianismului] într-un loc, și munții și hierul și pietrele și lemnele să să topească și să să răsească, iar trupul acela strâmbu să stea în vecie, întreg“.

Ceremonialul jurământului căpăta astfel dimensiuni eschatologice care îi confereau o mare solemnitate. Și totuși, mulți jurători erau sperjuri și jurau „strâmb“, în speranța că după moarte păcatele lor vor fi iertate prin rugăciunile preotului la groapă, rugăciuni care conțin un paragraf special în acest sens. Rămânea însă riscul de a pierde boul sau vaca aduse drept garanție la proces, ceea ce reprezenta o pagubă importantă. De aceea credem

că a existat practica „împrumutării“ animalului de către împricinați, care își asumau astfel ei acest risc pentru a-i determina pe jurători să depună mărturie în favoarea lor. Pentru a preveni acest risc, autoritățile au recurs la două tipuri de măsuri: înmulțirea numărului de boi sau vaci depuse ca garanție – trei în 1628 (cu precizarea „cum este legea țării“) și șase între 1633 și 1654, cu precizarea „cum a fost obiceiul și legea țării“.

Ialtă măsură a fost, credem noi, jurământul cu mâna pe coada vacii atestând că animalul aparține jurătorului, iar nu împricinaților. De aici, proverbul „moldovean [mai târziu „român“] coada vacii“ și formula get-beget, de origine turcă, traducând pe cea românească „din moși strămoși“. Căci, repetăm, jurătorii erau aleși numai dintre cetățenii celor două țări, locuitori cu drepturi depline – boieri, orășeni sau oameni liberi (moșneni și răzeși) –, iar străinii nu puteau depune astfel de jurământ: evreii, musulmanii, catolicii și protestanții din cauza religiei (deși a apărut și la noi jurământul *more judaico*), iar străinii de confesiune ortodoxă pentru că nu erau integrați (încă) în rândul autohtonilor, al românilor.

Care au fost termenii desemnând pe autohtoni sau băștinași în cele trei țări române în Evul Mediu și la începutul epocii moderne?

Lazăr Șăineanu

Observăm că prima parte a expresiei este de origine turcească, deci originea ei este anterioară secolului al XIX-lea. Cum rămâne însă cu partea a doua, coada vacii?

Credem că putem elimina de la bun început numele popular purtat de diferite plante ierboase ca jale, jale de câmp, jale sălbatică (*Salvia silvestris* L.), bătrâniș (*Erigeron canadensis* L.), lumânare (*Verbascum phlomoides* L.), lumânărică (*Verbascum Thapsus* L.) sau rechie care, toate, se mai numesc și coada-vacii (*Echium altissimum* Jacq).

Un răspuns parțial la întrebarea de mai sus a fost dat de un călător străin, episcopul catolic Marco Bandini (croat de origine, născut Bandulovici; 1593? – 1650), care a vizitat Moldova între 1644 și 1648. Într-un raport din 1648 asupra vizitei sale pastorale la catolicii moldoveni, Bandini scrie următoarele: „Felul în care oamenii [în Moldova] se jură nu este atât în numele lui Dumnezeu, cât prin chemarea nenorocului, prin blesteme, prin invocarea bărbii și a ochilor. Apoi dacă cineva și-a pierdut un bou sau o vacă și o regăsește, trebuie să jure că este a sa ținând cu mâna coada ei. S-a întâmplat pe vremea noastră ca un popă, adică un preot [ortodox] moldovean, căutându-și vaca pierdută, să dea de una a altuia semănând cu a sa și să jure că este a sa ținând în sus coada vacii. Dar un țăran

împreună cu consătenii săi a făcut dovada că acea vacă fusese crescută de el și că a fost a sa dintotdeauna și așa-dar a fost respinsă reclamația preotului cu mare râs și el a fost silit să plece și să-și caute vaca aiurea.”

Comentând această informație, descoperitorul textului lui Bandini (numit *Codex Bandinus*), istoricul V.A. Urechia, scria în 1894: „D-l B.P. Hasdeu ne va spune la litera V a marelui Etimologic mai multe despre originea expresiunii «Coada vacii», moldovan, get-beget, coada vacii”. Din păcate, Hasdeu a întrerupt publicarea operei sale *Etymologicum Magnum Romaniae* la litera B, mai precis la cuvântul „bărbat”, astfel că nu a apucat să se ocupe de această expresie. Concluzia lui V.A. Urechia merită și ea să fie reținută: „Bandinus arată ce rol mare juca coada vacii în jurământul celui ce reclama ca a lui o vacă. Acela era dator să jure

ținând în mâna sa coada vacii ce o reclama”.

Toate aceste informații ne permit să avansăm în ancheta noastră. Punctul principal este, fără îndoială, jurământul solemn pe care proprietarul animalului îl face în fața martorilor și a judecătorilor. În trecutul românesc, jurământul este un atribut fundamental al oamenilor liberi și el era prestat în procesele civile și penale când lipsa de dovezi scrise, materiale, nu permitea descoperirea adevărului; de exemplu, în cazul unei delimitări de moșie, imensa majoritate a cazurilor cunoscute. Proprietatea unui individ sau a unui grup de indivizi (ceata, ceata de neam, obștea țărănească) era validată de un grup mai mic sau mai mare – de la doi la 48 – de jurători, boieri sau țărani liberi, moșneni sau răzeși, care jurau pe cruce sau pe evanghelie, „cu sufletele lor”, în biserică, uneori în „biserica de jurământ”, cum era cazul cu Sfântul Dumitru Poștă din București, sau în biserica satului unde se desfășura procesul, că moșia cutare aparține individului X sau grupului Y. Acești jurători erau desemnați de domnul țării printr-o carte de jurământ sau erau aduși de împăcinați și erau obligați să depună la „greafă” tribunalului o vită – un bou sau o vacă –, garanție a bunei lor credințe. Dacă jurau „strâmb” și erau dovediți ca martori mincinoși, jurătorii erau arestați, bătuți la tălpi și pierdeau garanția –

Alexandru Brătescu-Voinești

ana și drept aceea *diaoș* român“.

Cuvântul *diaoș* sau *déaoș* (în *Atlasul lingvistic român*) derivă din latinescul dispărut *de+aus*, o formă populară compusă din prepoziția *de-* și termenul *avus* (*aus*), „bunic“, „strămoș“, „bătrân“, care deja în secolul I d.H. se pronunța *aus* și a dat în românește *aus* (în Oltenia *aiuș*). Îl întâlnim și în textele scrise o singură dată, la 28 iulie 1555, într-un act slavonesc din Muntenia unde se vorbește de o cumpărătură de la „Stoica aușu(1)“, deci de la Stoica bătrânul. Cuvântul a dispărut din limba română literară, dar se păstrează în aromână cu sensul de „moș“. În nordul Dunării a fost preferat *moș* (din substratul dacic) și *bătrân*, din latinul *veteranus*, evoluat repede în *betranus*.

„Biserica de jurământ“ Sfântul Dumitru Poștă, din București

Prepoziția *de-*, frecvent utilizată în latina populară, avea rolul de a indica originea, extracția și se substituia prepozițiilor *ab-* și *ex-* cu același sens, dar mai greu de pronunțat. Prin urmare, *diaoș* (*déaoș*) are sensul „din moși strămoși“, și un „*diaoș* român“ este un român din moși strămoși. *Déaoș* (*diaoș*) a fost fără îndoială pronunțat *neaoș* în Muntenia unde îl întâlnim, cum am văzut, sub pana lui Constantin Cantacuzino, care l-a auzit,

se poate presupune, în Transilvania sau în vorbirea românilor transilvăneni veniți la sud de Carpați.

Recapitulând, observăm că cele mai vechi expresii indicând autohtonismul, identitatea etnică românească provin: 1) din substratul dacic (moșnean, moștean și moșan, derivat de la moșie,

bunul transmis de moși, strămoși); 2) din latina populară (pământean, cu variantele târzii pământesc și pământenesc; apoi *diaoș* și *déaoș*, în fine *neaoș*, drept, curat); 3) din practica judiciară românească: *coada vacii*; 4) din turcește, *get-beget* și *sadea* (acesta menționat la 1715). Dar numai românescul *coada vacii* s-a combinat cu turcescul *get-beget* pentru a da naștere unei imagini pe cât de expresive, pe atât de pitorești. ■

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

Cel mai vechi întâlnit este *moșnean/moștean*, care apare la 1645 în *Istoriile* lui Herodot traduse de viitorul mitropolit Dosoftei al Moldovei (1624 – 1690): aici *moșnean* redă grecescul *autohtonos*, care a intrat și el în românește mai târziu. Cuvântul se regăsește și în Biblia lui Șerban Cantacuzino de la 1688, deci poate fi considerat pan-romănesc. Stolnicul Constantin Cantacuzino (1640 – 1716) utilizează termenul „moșie” („întâmplările moșiei lor”) în sensul de patrie, cât și pe cel de moștean, plural moșteani, în sens de autohtoni, băștinași. Pe de altă parte, *Lexiconul slavo-român* de la 1649 al lui Mardarie Cozianul înregistrează cuvântul cu sensul de „părtaș”, deci moștenitor, proprietar din moși, strămoși al unui bun funciar, așa cum apare el pentru prima oară într-un act slavon la 1537 (forma „moștean”) și respectiv la 1617 („moșnean”). Mai exista și forma „moșan” prezentă în scrierile lui Nicolae Costin (c.1660 – 1712), atât cu sensul de cetățean („Și s-au făcut Troadenii moșeni Italiei”), cât și de moștenitor la tron sau localnic, dar și părtaș la moșie.

Pământeian, om al pământului, cunoscut mai ales în sintagma „domniile pămâtenene” de după 1821, apare și el la stolnicul Constantin Cantacuzino, se înmulțește în secolul al XIX-lea și se regăsește în variantele *pămân-*

tesc și *pământenesc*, în timp ce *băștinaș*, deși derivă din *băștina*, moșia de moștenire din străbuni (atestat în secolul al XV-lea), este de origine recentă, apărând la Nicolae Bălcescu, Gheorghe Barițiu și Alexandru Odobescu.

Mult mai curios și mai misterios este însă termenul *neaoș*. El apare pentru prima oară de mai multe ori la stolnicul Constantin Cantacuzino în lucrarea *Istoria Țării Rumânești*, la care învățatul a lucrat practic toată viața fără a putea să o termine. Iată în ce context: „Însă rumânii înțeleg nu numai ceștea de aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai *neaoși* [s.n.] sânt, și moldovenii, și toți câți și într-altă parte să află și au această limbă, măcar să fie și cevași mai osebită în niște cuvinte den amestecarea altor

limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sânt, ce dară pe aceștea, cum zic, tot romani îi ținem, că toți aceștea dintr-o fântână au izvorât și cură”.

Vorbind apoi despre diversele popoare care sunt toate formate prin aporturi străine succesive, el începe cu românii: „Ca aceștea dară neamuri de tot felul viind ei aici și căsătorindu-se și amestecându-se cu lăcuitorii pământurilor și așezându-se, fiind dintr-aceia mai mulți vrednici și destoinici, rămânând moștēni și numele de a să chiuma rumâni”.

Același lucru se constată în Rusia și în Turcia: „Tac de turci, că-mi pare că niciunul *neaoș* [s.n.] turc nu e, ci den tot feliul de limbi amestecați și cum sânt aiave tuturor iaste și încă tuturor turci le zicem, celorlalți tot moscali și altora iar așa, cum și cestora tot rumâni, câți lăcuitori și moșnēni să află aici”.

Termenul este aplicat și la limbă și la fire; în legătură cu aceasta din urmă, observăm că într-o variantă este utilizat adjectivul „aleasă” în loc de „neaoșă”.

Care este originea acestui cuvânt pentru care dicționarele noastre dau explicații vagi sau semne de întrebare? Răspunsul vine în mod neașteptat de la Gheorghe Șincai (1754 – 1816) care în *Hronica românilor*, la care a lucrat până la 1811, utilizează la anul 397 expresia „Nichita [Sfântul Nicetas] au fost născut în Remesi-

Șerban Cantacuzino

Fotografie realizată
în prima jumătate
a anilor 1870

tul glorios (Ștefan cel Mare, ale cărui rămășițe au fost înmormântate la Mănăstirea Putna), trecutul apropiat – Revoluția de la 1848 (M. Kogălniceanu și Vasile Alecsandri au participat la eveniment) – și viitor – studenții, generația care va pregăti Marea Unire din 1918. Se considera, pe bună dreptate, că orientarea eforturilor spre păstrarea identității de neam, de limbă și de credință va ține trează conștiința românească din Regatul României și din teritoriile românești aflate sub stăpâniri străine: Transilvania, Bucovina și Basarabia. De aceea, scopul urmărit era crearea unei legături strânse între tinerii din țară și din străinătate. Discursul festiv, care a fost susținut de istoricul A.D. Xenopol, cel care, în acel an, tocmai se întorcea de la Berlin cu două doctorate – în Drept, respectiv Filosofie –,

a fost ales dintre mai multe propuneri de T. Maiorescu, V. Alecsandri, I. Negruzzi și V. Pogor.

Pentru a înțelege mai clar rolul lui Mihai Eminescu la acest eveniment, trebuie să refacem traseul școlar al poetului. Când părăsea Cernăuțiul pentru Viena reușise să termine doar două clase gimnaziale (din lipsa mijloacelor materiale – Eminescu era al șaptelea copil dintre cei 11 –, abandonează școala, hotărându-se să se pregătească în particular pentru examene), fiind nevoit să o repete pe a doua. Totuși, Mihai Eminescu avea o cultură solidă în disciplinele preferate: literatură, istorie și filosofie. Pasiunea sa era lectura, citea în limba germană și, mai apoi, în limba franceză, în original. În școală, la fel ca atâția alți intelectuali de formație umanistă, nu avusese veleități pentru matematică. Peste ani, când

îl vor preocupa problemele științifice, va mărturisi că modul de predare bazat pe memorare, și nu pe judecată l-a făcut să urască matematica și că fără cunoașterea adecvată a acestei discipline este imposibilă descifrarea universului.

Atmosfera în care Eminescu începe să se dezvolte și să-și conștientizeze propria identitate, adică pe la vârsta de 10 – 12 ani, este marcată de lecțiile profesorului său îndrăgit de la gimnaziul din Cernăuți, Aron Pumnul, și de cărțile românești de literatură și istorie națională din biblioteca magistrului său. Aron Pumnul, născut în Brașov, cu studii de filosofie la Cluj și teologice la Viena, în urma participării la Revoluția de la 1848 din Transilvania, este nevoit să se refugieze la Cernăuți. Acesta este mediul în care i s-au format și dezvoltat viitorului poet acele convingeri și atitudini care vor alimenta mai târziu sentimentul datoriei și sensibi-

Școala unde a învățat Eminescu în Cernăuți
între anii 1858 – 1860...

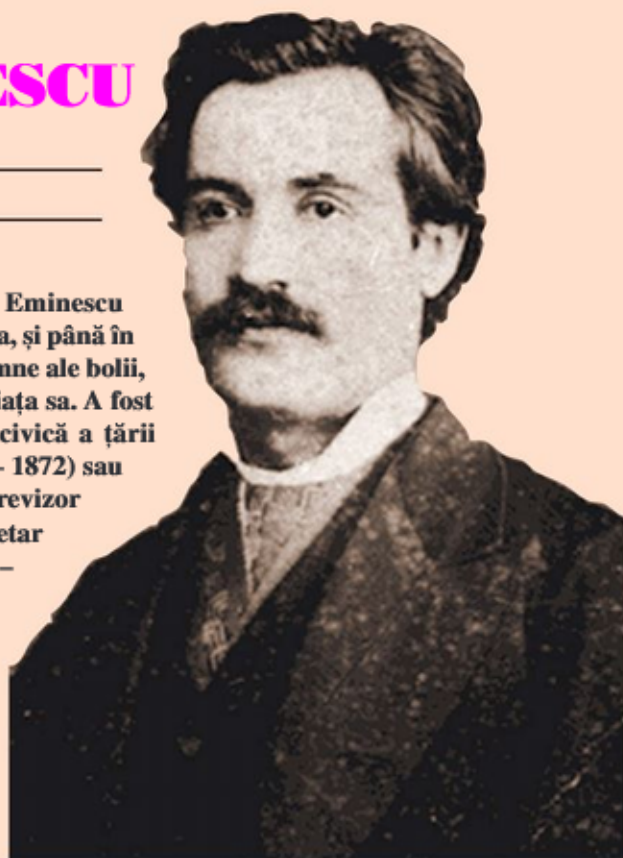

MIHAI EMINESCU

Dr. CRISTINA SIRCUȚA

Începând cu anul 1869, pe când Eminescu avea 20 de ani și se afla la studii la Viena, și până în anul 1883, când se întrevăd primele semne ale bolii, putem desprinde mai multe etape în viața sa. A fost un om activ, implicat în construcția civică a țării sale, fie că era student la Viena (1869 – 1872) sau la Berlin (1872 – 1874), bibliotecar, revizor și inspector școlar (1874 – 1876), gazetar la ziarul Timpul, în București (1876 – 1883). În toate aceste perioade, poetul a manifestat un interes autentic față de dezvoltarea și modernizarea României.

Contribuția lui Mihai Eminescu la deșteptarea și educarea sentimentelor naționale este impresionantă. A dat dovadă de patriotism înflăcărat, conștiință, muncă, generozitate, militând pentru unitatea culturală a tuturor românilor. A slujit interesele generale ale țării nu doar prin condei.

Nu este mai puțin adevărat că după 1989, publicistica lui M. Eminescu a fost acuzată de xenofobie și etnocentrism. În scrierile lui Leon Volovici și Ruxandra Cesereanu sunt aduse argumente pertinente în acest sens, însă fără o prezentare a contextului istoric național și european, care ar fi revelat curente antisemite și în țările occidentale cu care

ne comparăm adesea, tocmai pentru a evidenția decalajele. Fără a eluda aceste aspecte, dorim să arătăm, prin acest articol, și ceea ce a făcut foarte bine Eminescu în spațiul public. Modernitatea poetului, care putea fi comparat cu personalitățile culturale europene ale timpului său, nu ține doar de domeniul literaturii. Eminescu a fost modern și prin exigența sa în raport cu societatea și instituțiile românești ale vremii. Nu poate fi contestat meritul „poetului nepereche” (G. Călinescu) de a se fi străduit, prin conduita personală și cuvântul tipărit, să promoveze demnitatea și deșteptarea nației.

Cum primea bani, își cumpăra cărți

În 14 – 16 august 1871, din inițiativa studenților români aflați la studii la Viena, s-a sărbătorit în Bucovina cea de-a 400-a aniversare de la zidirea Mănăstirii Putna de Ștefan cel Mare și s-a organizat primul Congres studențesc al românilor de pretutindeni. Marea manifestare îi avea printre organizatori pe Mihai Eminescu împreună cu Ioan Slavici. Printre participanți s-au remarcat intelectuali cu autoritate în spațiul public, o punte de legătură între trecu-

Coperta ediției din 1884

lui românesc, el ardea în foc nestins și devenea om de inițiativă și de acțiune, stăruitor neînduplecat, care nu ne dădea răgaz, ci ne mâna mereu înainte“.

O observație interesantă, ce provine tot de la Slavici, face referire la aptitudinile organizatorice ale poetului, dezvăluite cu prilejul festivității de la Putna. Eminescu, dându-și seama de importanța muncii în echipă, spunea: „Pune pe fiecare să facă ceea ce face cu plăcere și nu numai lucrurile merg bine, dar ți-i mai faci și pe oameni prieteni buni“.

În anii 1874 – 1876, Mihail Eminescu a fost, pe rând, bibliotecar, apoi profesor suplinitor la Iași și revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui. Așa cum era exigent față de el însuși, Eminescu pretindea și de la ceilalți. Eminescu a fost un om cu mult simț al datoriei, toate activitățile în care se implica erau fără

cusur. Stilul său de lucru era unul perfecționist. Își îndeplinea îndatoririle cu conștiinciozitate, ba chiar mai mult, privit din exterior, își asuma fiecare rol, ca și când acesta ar fi reprezentat adevărata sa vocație.

În rolul de director al Bibliotecii Centrale din Iași, numire făcută pe timpul ministeriatului lui T. Maiorescu la Instrucție, Eminescu nu se mulțumea să facă ceea ce, în mod stereotipic, am putea crede că se petrece într-o bibliotecă. Pentru el, nicio muncă nu a fost o sinecură. Ca urmare,

pornește la inventarierea volumelor din bibliotecă, întocmește rapoarte către instituțiile de resort, în vederea procurării unei colecții de manuscrise, și ia legătura cu un anticar pentru cumpărarea unor cărți etc.

Ca suplinitor al cursului de logică, la Institutul Academic din Iași, susținut înaintea sa de A.D. Xenopol, în lipsa unui manual de logică, Eminescu strânge material pentru a concepe unul în anul școlar 1874 – 1875. În semestrul următor, ca suplinitor al profesorului de limba germană, poetul depune un mare efort în predarea limbii lui Goethe. Modul său de predare rămâne inovator și în zilele noastre. Împarte elevii după aptitudini, notează evoluția acestora, îi examinează des și e foarte exigent. Elevii, majoritatea proveniți din familii bogate, se revoltă, iar direcțiunea îl găsește țap ispășitor pe Eminescu.

Din 1 iulie 1875, tot la numirea lui Titu Maiorescu, Eminescu devine revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui. Munca făcută cu onestitate și bună-credință, viziunea pedagogică de care poetul dă dovadă îl determină pe G. Călinescu să noteze că anul în care poetul a ocupat această funcție „reprezintă pe o suprafață mică, în istoria învățământului rural înainte de Haret, cel mai ridicat nivel al conștiinței culturale naționale“.

Eminescu inspectează școlile de la sate, iar toate neregulile constatate (frecvența redusă a elevilor, abuzurile primarilor, mortalitatea infantilă ș.a.) le înregistrează în rapoarte oficiale și are curajul să le înainteze forurilor superioare. La Iași, organizează conferințe, în vederea pregătirii învățătorilor. Într-o localitate găsește un singur știutor de carte și notează în raport costul pe care îl suportase statul român pentru acesta.

Același G. Călinescu concluzionează: „Ceea ce te izbește aproape dureros în activitatea de funcționar public al lui Eminescu este imensa lui bună-credință și destoinicie administrativă, capacitatea lui de muncă inteligentă și practică totodată, bunul simț desăvârșit în toate acțiunile, care ar fi făcut în alte împrejurări din el un mare organizator și care totuși ne apar ca și ridicole de optimism într-o vreme obscură, ipocrită, împătimită de politică“.

litatea la problemele culturale și sociale ale țării.

Trimis de tatăl său la Viena în 1869 și neavând bacalaureatul, Eminescu se înscrie la universitate ca auditor la Filosofie, dar frecventează și alte cursuri. Face cunoștință cu Slavici, care își urma atât stagiul militar, cât și cursurile Facultății de Drept. Și aici Eminescu citea mult. Slavici spune despre el că „era deci în curent și cu publicațiunile nouă, și cu cărțile vechi ce se găseau pe la anticari. În același timp ținea să citească-n tihnă și nu se ducea pe la bibliotecile publice. Îndată dar ce primea banii de acasă, își cumpăra cărți și timp de câteva zile nu-l mai vedea nimeni.”

În anii studenției la Viena, în capitala Imperiului Austro-Ungar se puteau întâlni studenți români din provinciile românești, aflate, pe atunci, sub stăpâniri străine, în principal din Transilvania, Banat, Bucovina. Spre deosebire de Eminescu, mulți dintre acești tineri știau

să vorbească foarte puțin în limba maternă. Drept urmare, nici gradul de coeziune dintre ei nu era foarte mare. Existau și două societăți studențești (Societatea studențească științifică socială „România” și Societatea literară și științifică a românilor din Viena), cu o activitate puțin însemnată pe teren național. Eminescu se înscrie la ambele. În plus, față de acești studenți, Eminescu vine și cu o experiență de cunoaștere a realităților românești din mai multe zone. Înainte de a ajunge la Viena, în anii 1866 – 1869, viitorul poet a fost sufleur în trupa lui Iorgu Caragiali, apoi secretar în formația lui Mihai Pascaly. Peregrinările l-au purtat de la Cernăuți la Blaj, Sibiu, Giurgiu și București.

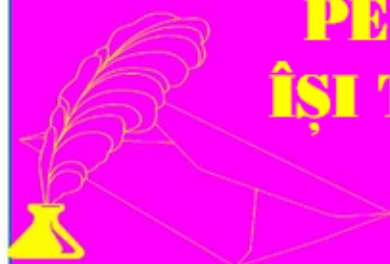
Casa lui Aron Pumnul, din Cernăuți

Bună-credință și destoinicie

Cele mai multe informații despre serbările de la Putna, care vin să ilustreze și felul în care reacționa Eminescu în viața de zi cu zi, aducând în prim-plan și o altă fațetă a complexei sale personalități, de regulă, stereotipizată doar în imaginea unui poet romantic și mereu îndrăgostit, provin din *Amintirile* lui I. Slavici: „Eminescu n-a fost între inițiatorii serbării, dar ideea congresului de la el a pornit și serbarea nu s-ar fi făcut dacă el n-ar fi stăruit ca ea să se facă cu orice preț pentru ca congresul să fie cu putință. Știindu-l poet, chiar și mulți dintre cei ce l-au cunoscut personal s-au deprins a-l lua drept un visător inaccesibil pentru preocupările zilnice. Așa însă el era numai în ceea ce privește propria lui existență; când vorba era de durerile neamu-

... și clădirea gimnaziului din aceeași localitate, unde a studiat între anii 1860 – 1863

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Legi mereu înnoite și anunțate triumfalist în Parlament, interese economice apărate cu strășnicie de partidele politice (toate interesate), totul presărat cu mult dramatism se regăsesc atât în politica României lui A.I.I. Cuza, cât și la românii transilvăneni.

Mitropolitul Sofronie Miclescu (mort la 18 mai 1861) fusese suspendat de domnitorul A.I.I. Cuza pentru: îndemnarea călugărilor la insubordonare față de dispozițiile autorităților laice, refuzul evocării numelui șefului Statului în biserică de ziua sa onomastică, îngăduirea prea multor divorțuri ș.a. Pentru revenirea la „ordine și legalitate“ a fost suspendat și trimis la Mănăstirea Slatina, rămânând beneficiarul unei pensii anuale de 4.000 de galbeni. Proiectul de lege prezentat de ministrul de Interne N. Krețulescu reia tema, devenită leit-motiv în Parlamentul României, a centralizării versus descentralizării administrative.

România după 1918, întregită, își caută echilibrul, atât politic cât și economic, deziderate greu de realizat. Ardelenii veneau dintr-o provincie puternic industrializată și doreau să-și păstreze acolo preeminența. Valeriu Braniște, fost membru în Consiliul Dirigent, prieten cu Iuliu Maniu și Al. Vaida Voevod, e rugat să vegheze la dobândirea unei poziții preferențiale a ardelenilor în această privință.

Anastase Panu către D.A. Sturdza

[post 18 ianuarie 1861]

Amice,

Eu sunt venit aice de mercură trecută dimineața. În Bârlad am aflat oarecare rumoare despre atentatul contra mitropolitului și îndată am alergat 24 de ore, fără să mă opresc. Când am ajuns aice am aflat doliu, întristare, dar o apatie în toți. Nu credeam, nu credeam niciodată că venind lucrurile în așa grad nu va simți fiecare că se atinge de libertatea, de siguranța sa. Sunt sfârșit de durere și de neputință de a face ceva. Poate în momentul de față mitropolitul este în ultimul moment al vieții sale, căci, transportat la

[Mănăstirea] Slatina de aseară, stupește sânge și pieptul lui este cuprins de o mare nădușală. Și nime nu face nimic! O, țeară! O, popor enervat și corupt! Dar dacă pe acela care are cele mai mari drepturi la respectul și ocrotirea

legilor îl târăsc în închisoare, cine mai poate crede că mâine, poimâine nu va fi legat și condus la închisoare pentru că au trecut cu capul ridicat pe lângă domnul ministru sau pentru că n-au dat tot ce i s-au cerut, sau au vorbit când au vorbit, numai să tacă. Pentru mine mitropolitul este un al doilea tată, știi că eu pururi i-am vorbit adevărul, însă cunosc că omul nu e vinovat din voință pentru nimic și apoi, oricare ar fi fost crima sa, legile care apără pe cel mai mare criminal trebuia să-l apere și pe dânsul. Va muri, fără îndoială, în curând mitropolitul

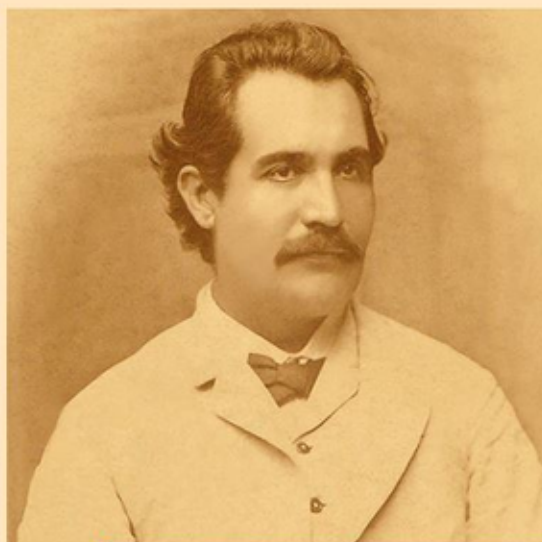
Mitropolitul
Sofronie Miclescu

Seris mereu actual

Activitatea lui Eminescu, alături de Slavici și Caragiale, la ziarul conservator *Țimpul* a fost îndelung studiată. Ca orice profesionist de excepție, Eminescu pune mare preț pe integritate, astfel că în criticile sale se regăseau nu doar reprezentanții guvernului liberal, aflați la putere, ci și politicieni conservatori. Despre această perioadă, prietenul său Slavici avea să noteze: „Nu combătea guvernul pentru că era redactor la un ziar opozițional, ci intrase la acel ziar opozițional pentru că ardea de dorința de a lovi fără de cruțare în cei ce după părerea lui dezorganizau societatea română... I se părea câteodată că aceste apucături nu sunt o notă specială numai la adversarii politici, ci se ivesc și în mijlocul partidului reprezentat de *Țimpul*; el lovea atunci și în ai săi cu încă mai multă lipsă de cruțare“. Prin urmare, mai mulți lideri conservatori au cerut mentorului Junimii ca Eminescu să-și tempereze atacurile la adresa lor, invocând ca motiv faptul că *Țimpul* era organul oficios al Partidului Conservator. Însuși redactorul-șef al ziarului, I.A. Cantacuzino, solicita ca Eminescu să nu-și exprime

El crescuse în Moldova, în Bucovina, la Sibiu, la Blaj, la București și în multe lui cutreierări mereu în mijlocul poporului român citise cronicarii și multe cărți bisericești, cunoștea literatura română în toate fazele ei, și acum în destul de lunga mea viață n-am cunoscut om stăpânit deopotrivă cu dânsul de gândul unității naționale și de pornirea de a se da întreg pentru ridicarea neamului românesc.

Ioan Slavici

sistemul său de convingeri și credințe în gazetă.

Problemele privind viciile instituțiilor statului român, denunțate de Eminescu în articole de opinie, sunt relevante. De aceea, nu mai au nevoie de nicio analiză. Iată o mostră. „Sunt mii de cazuri de acestea [numiri în funcții publice – C.S.], pe cari le-am putea cita spre rușinea generației actuale și spre mai marea rușine a neamului românesc, care suferă toate aceste în tăcere, care îngăduie ca sudoarea lui, destinată a se întrebuința în mod productiv, să se risipească în plăți de sinecure și spre înavușirea incapabililor de tot soiul. Cine

se crede capabil a îndeplini cu egală conștiință trei – patru funcțiuni, acela sau își face iluzii asupra capacității sale, și atunci e fără de dreptă judecată, sau nu-și face această iluzie și atunci e... ceva și mai rău“.

De cele mai multe ori când avem de-a face cu personalități excepționale, asemenea lui Mihai Emi-

nescu, descoperim că scrisul acestora rămâne mereu actual, că doar data publicării s-a schimbat.

Într-un context politic și istoric suprasaturat de probleme și neîmpliniri, într-un sistem care genera presiuni de tot felul și în care angajările în instituțiile statului nu se realizau pe principii meritocratice, numai o voință sănătoasă precum cea pe care a avut-o Mihai Eminescu putea să lase în urma sa o moștenire atât de uriașă. Să reflectăm la viața lui Mihai Eminescu și la importanța conceptelor de integritate și de onestitate în orice perioadă istorică, cu atât mai mult astăzi. ■

natura sa nu suferă nici întârzieri, nici complicații.

Guvernul I.S., spre a se conforma literei și spiritului actului constitutiv de reorganizare și constituirea unei administrații a țării, s-a găsit obligat chiar de Convenție [încheiată la Paris, în 1858, de puterile garante, prin care, între altele, înceta regimul protectoratului ruso-otoman asupra Principatelor – *n.ed.*] să admită principiul descentralizării. El a trebuit să caute a înlătura cât se va putea mai mult greutățile și anevointele ce decurg din sistemul centralizării. A căutat să dea fiecărei autorități locale un caracter personal, o inițiativă gradată și o inițiativă specificată de lege.

Autoritatea locală se află, chiar prin pozițiunea sa, mai de aproape în contact cu populațiunile; partea ce cetățenii iau în administrarea locală fiind mijlocul cel mai eficace spre a o pune în raport cu trebuințele locale și aspirările fiecărei cetăți, mai cu înlesnire se pot da soluțiuni chestiunilor intereselor locale.

Fără a lăsa ca să se slăbească autoritatea superioară, care mai mult decât oricând are nevoie de prestigiul și prerogativele sale, guvernul I.S., în elaborarea proiectelor de lege ce are onoare a depune în deliberarea dumneavoastră, a căutat a lăsa toată latitudinea care asigură independența autorității locale.

În procesul de lege municipal s-a specificat cât s-a putut mai bine și în conformitate cu gradul de capacitate civică cercul atribuțiunilor acestor autorități locale și până la ce grad se urcă inițiativa lor. Guvernul central și-a conservat dreptul de priveghere spre a nu se face vreo întrebuințare cu aceste drepturi; prin acest proiect s-a căutat nu numai a se înscrie în lege oarecari drepturi municipale, dar a se

pune aceste drepturi în lucrare prin propria autoritate municipală.

Guvernul are deplina convingere că cu o asemenea sistemă de descentralizare lucrurile de interes local, nemaifiind absolut supuse puterii centrale, vor lua toată dezvoltarea reclamată de națiune.

Am căutat ca prin acest proiect de lege să se dea comunelor independența de care aveau nevoie spre a putea lucra în interesele pentru care autoritățile municipale au fost constituite.

Un proiect de lege special constituie corpuri deliberative în fiecare județ al țării. Impulsul ce comunele au să dea lucrărilor locale, consiliile județene îl vor da intereselor județene. Ele vor avea misiunea de a emite voturi pentru trebuințele generale.

Deliberările acestor consilii vor avea valoarea lor în aprecierile ce guvernul va face asupra trebuințelor de interes general. Prin proiectul de lege s-a arătat a se întruni în aceste consilii tot ce poate fi de ajutor la prosperitatea țării: proprietate, industrie, comerț, instrucție, inteligență.

Tot din principiul centralizării decurgea în administrație neînsemnătatea funcționarilor publici; funcționarii Statului, de la subprefect până la ministru, nu erau decât niște agenți

subalterni ai puterii centrale. Ei nu înfățișau legea. Atribuțiunile lor se mărgineau în executarea ordinelor superioare. Răspunderea lor era către superiori; funcționarii unui stat urmează a fi răspunzători către lege, căci numai în virtutea legii sunt investiți cu un caracter oficial.

Cu introducerea principiului responsabilității guvernul a căutat a specifica prin legea de față atribuțiile fiecărui funcționar în cercul funcțiunii ce ocupă. De la subprefect până la ministru legea

Nicolae Kretzulescu

Sofronie [Miclescu], căci e cu neputință a rezista în starea de sănătate în care se află la asprimea temperaturii în care este condus, dar moartea lui va deștepta rimordul [căința, din cuvântul francez *le remords* – n.ed.] conștiinței între aceia care astăzi stau apatici în locuințele lor.

Am vrut să scriu în vreun jurnal de aici, nu există niciunul, am vroit să scriu pentru ca să transmit în străinătate, nu știu cui să scriu și cum să scriu. Eu mi-am luat hotărâre desăvârșită, îndată ce se va deschide Adunarea, mă lepăd de deputăție. Scrie, te rog, Iorgului că inima me îi poartă o afecțiune deosebită. Nu mi-au mai rămas nimic mai mult decât a trăi în suvenirea acelor ce iubesc.

Adio, frate, fii sănătos!

*Nicolae Krețulescu, prim-ministru
și ministru de Interne, către Adunarea țării*

[post 24 iunie 1862]

Domnilor deputați,

În urma votului emis de dumneavoastră, în sesiunea precedentă, prin care vot s-a autorizat guvernul Î.S. a constitui administrația statului român spre consolidarea Unirii, cea dintâi mare trebuință spre a se consolida acest mare act politic al Unirii a fost unificarea legiurilor.

Guvernul Î.S., în executarea votului dvs. s-a găsit în față cu două principie: acela al centralizării puterii executive, după care s-au guvernat țările în virtutea legii fundamentale ce constituie separatismul, și principiul acela al descentralizării care decurge din noua lege fundamentală emanată de la congresul

european [ținut la Paris, în 1856 – n.ed.] și prin care se admite responsabilitatea funcționarilor publici.

În vechea sistemă administrativă principiul centralizării avea cuvântul său de a fi într-un stat în care nimeni nu e răspunzător, în care totul porcede de la voința șefului statului; centralizarea este o necesitate. Acolo unde sistemul guvernamentală este întemeiată pe principiul centralizării, toată acțiunea porcede de la un singur punct central, de la care iau impuls toate ramurile ce constitui corpul administrativ. Cu chipul acesta toată ierarhia administrativă fiind subordonată centrului, funcționarii de orice grad pierdeau orice caracter de responsabilitate înaintea legii; erau acoperiți în exercitarea funcțiunii lor de puterea centrală, nu erau decât simpli angajați administrativi, executorii voinței superioare.

Dacă acest sistem n-ar avea în contra sa decât numai experiența și rezultatele trecutului, totul ar fi cu desăvârșire condamnat. Nu poate fi mai rea administrare decât aceea care se face de departe, de la centru. Astă administrare

are de scop a pune totdeauna trebuințele locale sub tutela autorității centrale; ea împiedică atribuirea cea mai principală a administrației, aceea de a putea îndeplini trebuințele locale ale guvernaților. E timpul a face ca cetățenii să ia parte la administrarea afacerilor lor comunale. Acolo unde autoritatea locală nu se află constituită, autoritatea superioară se găsește totdeauna în neputință d-a îndeplini, după trebuință și la timp, nevoile locale și până la oarecare grad și chiar pe cele generale. Birocrația, chiar cea mai bine organizată, nu face decât a complica și a împiedica mersul administrației care prin

Anastase Panu

Familia arhiducelui, cea pentru care el și-a pus în joc prezența tron

ARHIDUCELE FRANZ FERDINAND, SFINXUL DE LA BELVEDERE

FLORENTINA DOLGHIN

● Profeția lui Rudolf ● Un bolnav cu ambiție de viață ● Seton-Watson explică boala ● Un sejur în tătăduitorul Egipt ● Dintr-o imprudență iubirea este dezvăluită ● Sissi îl sprijină în dragostea pentru contesa Chotek ● Gazde binevoitoare, Carmen Sylva și soțul ei ● Ostil ungurilor, sârbilor, italienilor, dar prețuindu-i pe români

Moștenitorul tronului Austro-Ungariei, Franz Ferdinand, un arhiduce între mulți alții, a cărui moarte la Sarajevo (Magazin istoric, nr. 6/2014) a fost pretextul declanșării Primului Război Mondial, intra în istoria lumii în urma atentatului comis asupra lui în acea zi de 28 iunie 1914. Și, poate, prin căsătoria morganatică cu contesa Sophie Chotek. Altfel, Franz Ferdinand rămâne un necunoscut. Vienezii i-au spus „Sfinxul de la Belvedere” tocmai pentru misterul ce plutea în jurul lui – pe care și-l asuma cu voluptate chiar – și cu trimitere la palatul pe care, cu acordul unchiului său, împăratul Franz Joseph I, îl ocupa ca reședință, după ce circumstanțele l-au propulsat moștenitor al tronului.

Moartea în împrejurări dramatice a conferit un nimb romantic personalității sale, văzută ca o existență remarcabilă, dispărută însă înainte de a-și putea etala valențele. Celor puțini cărora li se confesa Franz Ferdinand le mărturisise că pregătea transformarea Dublei Monarhii. Dintr-un stat caduc, este expresia lui, își promisese să-și facă un stat modern și robust. „Este un Habsburg adevărat, se spunea despre el, suferă când vede dinastia, altădată atât de fericită și puternică, jucând acum un rol tot mai șters; se va strădui

să-i readucă strălucirea și vigoarea.”

Grea sarcină. Oricum împăratul Franz Joseph, născut în 1830, la numai 37 de ani după execuția Mariei Antoaneta în timpul Revoluției Franceze, aparținea absolutismului monarhic, reprezenta vechiul (avea oroare de automobil, telefon, ascensor), era generația lui Bismarck. Noul, aerul proaspăt, dinamismul erau întruchipate de nepotul său de frate, Franz Ferdinand. „M-am plictisit, a ajuns să spună alor săi în ultimii ani de domnie Franz Joseph, aș abdica cu plăcere dacă aveam

un fiu care să-mi inspire încredere, dar în favoarea nebulului ăsta periculos, niciodată!”

„Franzi”, născut la 18 decembrie 1863, este fiul arhiducelui Carol Ludovic, fratele mai mic al împăratului Franz Joseph I, și al celei de a doua soții, Maria Annunziata, fiica lui Ferdinand al II-lea de Bourbon, regele Celor două Sicilii. Încarnare a două mari dinastii europene, Habsburgii și Bourbonii, copilul poartă în sângele lui moștenirea a 112 familii princiere (germane, poloneze, franceze, italiene). Cu toate acestea nu este deloc

specifică atribuțiile. Acum legea regulând îndatoririle dă mai multă autoritate legii, mai multă siguranță intereselor cetățenilor.

Responsabilitatea nu rămâne scrisă numai în lege, ea devine un fapt ce are consecințe pentru fiecare.

Atribuțiile date prefectilor fiind de o mare importanță, s-a găsit de trebuință, în interesul executării acestei atribuții, a se întocmi pe lângă fiecare prefectură câteva consilii. Chestiunile ce depind de deciziile prefectului, cu ajutorul consiliilor de prefectură, găsesc o mai mare garanție pentru cetățeni, ale căror interese reclamă intervenția autorităților administrative.

Cu chipul acesta prefecturile generale devin de prisos. Ele nu pot avea alt scop decât a complica administrația și a îngreuija fiscal.

Responsabilitatea prefectilor fiind prevăzută de lege, privegherea prefectilor generali devenea iluzorie față de respectul legilor, neputând face parte din ale lor atribuțiuni.

Guvernul I.S., întocmind proiectele de legi administrative ce se depun în deliberarea dumneavoastră are încredere că Camera va aproba motivele pentru care Ministerul a înlocuit sistemul centralizării prin aceea a descentralizării. În această sistemă găsește mai multă asigurare pentru propășire, o metodică descentralizare a asigura buna administrare.

Ministerul se va uni cu plăcere la îmbunătățirile ce se vor aduce acestor legiuiri de către reprezentanții țării.

*Un prieten
către Valeriu Braniște*

[post 1 decembrie
1919]

Iubite Valer,

Aflu de criza parlamentară ce este la București,

nu cunosc dimensiunile ei, motivele, prin urmare nici consecințele nu le pot calcula. Știu numai atât că situația financiară a întreprinderilor mari românești din Transilvania, Banca Agrară et Co, numai așa se poate salva dacă din criza aceasta politică ar ieși un raport politic între Partidul Național și cel Liberal. Se înțelege că raportul acesta politic ar trebui legat de tot sprijinul material ce pot să-l deie liberalii instituțiilor noastre.

Cunosc vederile tale și știu că ce te rog acum nu cadrează cu vederile tale, te rog însă să te amesteci și tu în frământările politice ce sunt acum, cu toată autoritatea și energia ta, și dacă-ți stă în posibilitate nu pleca din București până când îți va sta în putință a stabili un acord între liberali și naționaliști, căci este vorba de mai mult decât despre vederi politice contrare, este vorba să alegem între ruina și salvarea noastră. Crede-mă că așa este cum îți scriu și te rog să nu te jeneze chestia Reșiței, ori chestia partidului în acțiunea ce te-am rugat să întreprinzi, numai să o aduci la bun sfârșit. Poate să iei firu de la Constantinescu ori de unde vei crede tu de bine. Pentru cazul că vei fi plecat cumva la Lugoj, te rog

întoarce-te imediat la București și încă o dată te rog fă tot posibilu, ba și imposibilu, ca să aduci cauza la un bun sfârșit.

Persoana lui Bonțescu nu poate să fie piedică la acest acord, căci de cea mai mare importanță este acordul, și nu unele persoane.

Iartă-mă că cer astfel de jertfe de la tine care le cunosc cât sunt de mari.

Aș fi venit eu personal ca să mă înțeleg cu tine, sunt însă în așa un hal de nervi, că-mi este imposibil să plec vreo câteva zile la drum.

Te sărută cu dragoste, al tău,

[indescifrabil] ■

Valeriu Braniște

este poate singurul la vremea aceea cu o asemenea experiență. Această călătorie, din anii 1892 – 1893, reprezintă lupta lui cu viața, cu sine însuși. Îi consacră și o carte, *Tagebuch meiner Reise um die Erde* (Jurnalul călătoriei mele în jurul lumii). „Ceea ce m-a determinat să fac această călătorie a fost dorința de a mă instrui, gustul meu de a observa la fața locului comunități străine, posibilitatea de a intra în contact cu popoare purtătoare ale unor civilizații necunoscute mie.“ În plus, este total dezamăgit și infuriat pe reprezentanții diplomați ai Vienei în străinătate. „Diplomații noștri sunt aproape toți niște incapabili. Dineuri, cruci, plăci, alte griji nu au. Restul le este egal și dacă vrei să obții ceva trebuie să te adresezi Legației Germaniei.“ Cert este însă că Egiptul îi prieste imperialului pacient. Îi ameliorează starea de sănătate.

Și mai are o bătaie de dat, pentru el la fel de importantă. Statutul familiei de Habsburg nu autorizează căsătoria arhiducilor decât cu membre ale unor case suverane, or, în primii ani ai bolii, în 1894, când avea 30 de ani, Franz Ferdinand s-a îndrăgostit de o contesă din Boemia, descendentă a unei familii nobiliare, a cincea fiică a contelei Bohuslaw Chotek și a contesei Wilhelmine Kinsky. Domnișoara nu aparține unei case suverane, dar are clasă, cum se spune. Conte tată a fost ministrul Austro-Ungariei la Bruxelles și

Tânărul cuplu, Sophie Chotek și Franz Ferdinand, la plimbare

Dresda. Idila rămâne la început de taină, Sophie fiind doamnă de companie a arhiducesei Isabelle, care are trei fiice de măritat și speră că „Franzi“, care îi face dese vizite, să-i devină ginere.

În 1898 însă totul este dat în vileag. Arhiducesa descoperă portretul lui Sophie în ceasul lui „Franzi“, lăsat pentru o clipă pe o bancă, la sfârșitul unei partide de tenis. Împăratul este imediat informat. Tânărul, impulsiv prin structură, dar și cu o inteligență ascuțită (contele Czernin s-a mărginit să spună despre martirul de la Sarajevo că „nu era

prost“, ceea ce este o formulă severă sub pana acestui adulator al lui), este primul dintre Habsburgi care nu admite căsătoria de tip burghez. Sprijin are numai din partea mamei sale vitrege, a treia soție a tatălui lui, de două ori văduv, femeie cu care se înțelege foarte bine. Și mai are un aliat, pe împărăteasa Sissi (*Magazin istoric*, nr. 10/2018). „Franz, îi spune ea, ține-te tare, însoară-te cu cea pe care o iubești, altfel o să ai copii urâți“.

Chiar fratele lui Othon nu înțelege de ce „Franzi“ nu-și face din Sophie o metresă, în loc să contracteze un mariaj șchiop, cum îi spune el, spre indignarea fratelui mai mare. Lui Franz Ferdinand i se propune să renunțe la femeia iubită, sunt trimiși emisari și la Sophie, ca să rupă ea legătura, ceea ce chiar îl înfurie, dar el nu cedează, amenință că renunță la statutul de moștenitor al tronului, dacă va fi cazul. Ceea ce împăratul Franz Joseph nu-și poate permite. Ar sacrifica un prinț moștenitor, într-o țară aflată în criză. Din 1899 Franz Ferdinand se instalează la

Palatul de la Konopište, loc de odihnă, refugiu din zgomotoasa Viena

Belvedere, palat construit pentru unul dintre cei mai iscusiți strategii ai Habsburgilor, prințul Eugen, dușmanul ireconciliabil al otomanilor (*Magazin istoric*, nr. 12/2018).

În 1900 împăratul acceptă așadar căsătoria, dar doar ca morganatică. Sophie nu poate fi împărăteasă a Austriei, iar copiii lor

pregătit pentru a guverna, din simplul motiv că arhiducele Rudolf, unicul fiu al împăratului, este tânăr și plin de viață. Se spune că acesta, aflat în mijlocul unui cerc zgometos, într-un castel unguresc, ar fi rostit, la apariția lui Franz Ferdinand, o profeție reținută de jurnalele personale ale multora: „N-o să urc niciodată pe tron, sunt sigur de asta. Iată-l pe viitorul împărat“.

Franz primește la vârsta de 15 ani brevetul de locotenent de infanterie, iar în 1883, la 20 de ani, schimbă infanteria pentru cavalerie. Se afla la comandamentul din Praga când s-a sinucis Rudolf, la Mayerling, în 1889 (*Magazin istoric*, nr. 7/1970, 10/1992). Cum acesta nu are decât o fiică, moștenitori direcți nu există. Primul pe listă, ca prezumptiv moștenitor, este Carol Ludovic, tatăl lui Franz Ferdinand, un om mai în vârstă, puțin interesat de politică. Toată lumea e convinsă că el va renunța la tron. În timpul unui pelerinaj la Pământul Sfânt însă, dintr-o imprudență, acesta se îmbolnăvește de friguri și moare.

Urmează pe lista *Thronfolgerilor* (moștenitorilor tronului) fiul lui cel mare, arhiducele Franz Ferdinand, în vârstă de 33 de ani. Și de atunci devine un soi de vedetă. În primul rând e avansat colonel. Primul lui act oficial este de a-l reprezenta pe împăratul Franz Joseph la jubileul regiinei Victoria, de unde se întoarce foarte critic la adresa armatei

Franz Ferdinand, refăcut fizic după călătoria în Egipt

britanice și a spiritului ce domnește în rândurile ei.

Din 1892, bolnav de tuberculoză, tânărul acesta înalt, cu părul blond și ochii albaștri („ochi fără suflet“, cum scrie cineva din anturaj), sesizează în juru-i adversitatea tăcută a Curții. Mulți îl văd moștenitor pe fratele lui mai mic, Othon, care este însă un zurbagiu. Va muri de altfel, după o operație de traheostomie, în brațele ultimei favorite. Lui „Franzi“, cu boala lui, nu-i prea dau șanse. Dar el refuză să admită gravitatea diagnosticului. Se

enervează de-a dreptul când medicii îl sfătuiesc să părăsească Viena pentru zone mai calde: „Ce farsori, ce șarlatani...“

La 32 de ani i s-a spus că are zilele numărate. E slab, cu un ten pământiu, cu ochi strălucind de febră, agitat, permanent neliniștit, dar nici nu vrea să audă de sanatoriu. Britanicii Seton Watson sau Wickham Steed (*Magazin istoric*, nr. 11,12/1989; 12/1990), oameni care au scris despre el și l-au cunoscut, afirmă că izbucnirile sale nervoase, chiar isterice, se datorau reșetelor unei boli contractate în tinerețe, prost tratată.

În copilărie Franz Ferdinand nu excelează la carte. Nu-i plac geografia, istoria, economia politică, nu suportă matematica. Își propune să învețe maghiară, dar i se pare o limbă imposibilă și renunță, cu atât mai mult cu cât îi detestă pe unguri. „Dacă nu avem energie să-i repunem pe unguri la locul lor, ei vor distruge monarhia“, era credința lui. Are oroare de Transleitanian și de transleitanian. O oroare viscerală. Dar nici presa budapestană nu-l răsfăță. Diverse ziare îndrăznesc să scrie despre șansele lui minime de a domni și despre cele foarte mari ale fratelui Othon.

Pornește într-un tur al globului, ca un *globe-trotter* (ajunge în Japonia, India, Egipt), însoțit de câțiva consilieri – și de medici, bineînțeles –, așa încât, ca viitor suveran,

Manevre militare, la 1900, de la care în calitate de inspector al armatei era nelipsit

tâmpine prin gări, ceea ce Budapesta, ostilă, trebuie să contracareze cu orice preț. În mod ipocrit autoritățile răspândesc zvonul unui atentat ce s-ar comite asupra trenului oficial, ceea ce face ca austriei să circule cu stururile trase la va-

gon, să nu coboare în gări, înșesate de altfel de jandarmi.

Franz Ferdinand știe că în Ungaria, maghiarii, în minoritate ca număr, oprimă celelalte naționalități. Principala lui convingere este că trebuie redusă aroganța ungară. Îl irită mai ales faptul că oligarhia maghiară vrea să-și creeze o armată proprie, distinctă de cea austriacă. Gross-Österreich, la care visează arhiducele, trebuie să se întemeieze pe armată, or această armată nu poate fi decât unitară. Elaborează chiar un plan pentru a contracara predominanța micilor nobili maghiari, plan pe care nu reușește să-l pună în viață, pentru că nu supraviețuiește atentatului.

În 1913, când Vaticanul, chemat să numească titularul unui nou episcopat greco-unit, creat de guvernul ungar în Transilvania, pune un maghiar, și nu un român, Franz Ferdinand lasă să se înțeleagă la Sfântul Scaun că el ar fi vrut un episcop român, dar contele Tisza a acționat la Roma pentru a-și aduce un prieten. „Sunt un fiu bun al Bisericii de la Roma, dar când este vorba despre garantarea drepturilor elementare ale unor popoare a căror soartă, prin vo-

Ceremonia de înmormântare a arhiducelui, în vara lui 1914

ința Domnului, sunt destinat să o conduc, nu m-aș teme să renunț la relațiile mele cu însuși Sfântul Părinte, dacă el acceptă să-și folosească puterea într-un sens diametral opus eforturilor pe care le fac

„Dacă nu avem energie să-i repunem pe unguri la locul lor, ei vor distruge monarhia“

în favoarea celor ce vor fi într-o zi supușii mei“, scrie Franz Ferdinand nunțului papal de la Viena.

În ce-l privește pe contele Istvan Tisza, prim-ministru al Transleitaniei, Franz Ferdinand i se plânge chiar Kaiserului câtă putere poate avea acest om: „Toată lumea tremură la Viena când Tisza se urcă în tren la Budapesta. Toți se târăsc pe burtă când intră el în gara din Viena.“ Gândul îl muncește demult și, așa cum Tisza ar vrea să înghită Austria, în numele virtuților superioare ale maghiarilor, la fel Franz Ferdinand, în numele Austriei Mari, vrea să înghită Ungaria. „Dacă trebuie, aș merge până la lovitură de stat pentru a-i îmblânzi“, ar fi spus arhiducele despre unguri, la

care replica ungu-ului nu s-a lăsat așteptată: „Dacă Franz Ferdinand, devenit Francisc al II-lea, mă obligă, aș lansa contra lui revoluția națională și al meu ar fi ultimul cuvânt“.

S-a discutat mult dacă Franz Ferdinand ar fi putut

salva monarhia. Există sceptici și optimiști. Dar ucronia nu duce la nimic. Interesant este cum era perceput de contemporani și de cei pe care i-a avut în preajmă. Sceptic, contele Czernin, în cartea lui *Im Weltkrieg* (În război), scrie că nu aștepta mare lucru de la arhiduce, pe care îl vizita adesea pentru că și el poseda un teren lângă Konopiște și pentru că era un prieten de tinerețe al lui Sophie, o tutuia chiar. „Edificiul monarhiei, acest edificiu pe care arhiducele l-ar fi consolidat cu plăcere, era atât de măcinat, încât nu ar fi putut suporta nici cel mai mic șoc. Dacă nu l-ar fi distrus războiul din afară, l-ar fi zdrobit revoluția din interior“.

Arhiducele s-a gândit și la propria urcare pe tronul Austro-Ungariei, la cum trebuia ea să se desfășoare. Mai întâi, ar fi fost o grandioasă încoronare la Viena, cu mare pompă, în prezența tuturor suveranilor, apoi o încoronare modestă la Budapesta, urma repede o alta, a treia, la Praga, pentru a o eclipsa pe precedentă, și, după câteva redistribuiri de teritorii, o altă încoronare la Agram (Zagreb), capitala Croației. N-a fost să fie. ■

nu vor avea dreptul la coroană. Tinerii se căsătoresc în intimitate, la 28 iunie 1900, ziua atentatului de 14 ani mai târziu! (ea are 32 de ani, el 37), în palatul Hofburg, în cadrul unei ceremonii triste. Franz semnează un jurământ solemn că a luat act de condițiile căsătoriei și de statutul ei. Vor trăi în mare armonie, vor avea trei copii frumoși, dar de atunci o relație glacială se instalează între unchi și nepot.

Sophie se simte adesea umilită de protocolul inflexibil. La balurile de la Curte, în suite, este plasată, la brațul unui șambelan, în spatele celei mai tinere dintre arhiducese. În vreme ce soțul este undeva în față. Iar în timpul ceremoniilor oficiale nu are dreptul să urce lângă el în caleașcă. Toate aceste vexațiuni care rănesc îi fac pe cei doi să fugă cât mai des din Viena la o reședință privată, pe proprietatea lor de la Konopiște, în Boemia, la 50 km sud-est de Praga, acolo unde „Franzi” se poate ocupa de ce-i place cel mai mult, să vâneze și să-și completeze diversele colecții.

Are o bogată colecție de arme de război, dar și de vânătoare, ca și de... instrumente de tortură. Cu puțin înainte de Sarajevo tocmai a ucis al 5.000-lea cerb și se fâlește. Vânează și muște cu revolverul și se amuză tare. Iar în ambarcațiunile cu care străbate

În 1909, în timpul vizitei la Sinaia, ...

adesea Adriatica împușcă pescăruși. Seton-Watson povestește că în timpul unei partide de vânătoare în Marea Britanie arhiducele a reușit să-i oripileze pe oaspeți cu cruzimea afișată față de animale. Atunci când a murit asasinat, localnicii din vecinătatea domeniului i-au atribuit soarta imprudenței de a fi ucis în parcul castelului un misterios cerb alb, intrat în legenda locului, care apărea din când în când.

Când revine în Capitală, la palatul Belvedere, comandă o cancelarie militară, cu tendința de a se insinua în viața politică. În 1913 împăratul îl numește pe Franz Ferdinand inspector general al armatelor, așa încât, cel puțin sub aspect militar, „partidul de la Belvedere” devine un centru de putere. Arhiducele, care știe

deja că va domni sub numele de Francisc al II-lea, creează acolo un laborator politic. Este foarte conștient de slăbiciunile monarhiei. Ridică tonul la telefon într-o discuție cu contele Leopold Berchtold aflat la Ministerul de Externe de la Ballplatz: „Vă rog să mă scutiți de-acum în-

ainte de aceste note kilometrice în care nu găsesc nimic consistent. E suficient să mă anunțați: În Albania continuăm să implementăm stupiditatea noastră, emina-mente austro-ungară”. De bănuit furia contelui la celălalt capăt al firului. De altfel Franz Ferdinand este cunoscut pentru lipsa de tact. Și pentru directete de comportament. Vede roșu când i se vorbește despre maghiari, sârbi și italieni, nu iubește nici Franța.

La Sinaia, în 1909, invitat de familia noastră regală, cuplul se simte foarte bine. Regele Carol, la curent cu sentimentele antimaghiare ale musafirului, își propune să-l facă să plece din acea vizită cu totul de partea României. Sophie este încântată de regina Elisabeta, se simte, în

fine, luată în considerare de un cap încoronat. Este pro-română din cap până în tălpi. Nu mai contează nici că românii nu sunt catolici. În drumul oaspeților spre Sinaia și București, țărani români transilvăneni vor să iasă entuziaști cu mic cu mare să-i în-

... la invitația familiei regale române

el însuși cu cerneală sau de pe vremea în care Iancu Otetelișanu, proprietarul faimoasei grădini de la București, participa, la Hotelul „Concordia”, la pregătirea primei uniri. Întregul proiect s-a derulat cu sprijinul Ministerului Culturii și al Identității Naționale, pentru a sărbători Anul Centenar.

Probabil mulți știu măcar una dintre fotografiile faimoase ale lui Kurt Hielscher, cea a bătrânului cioban din Poiana Sibiului, imagine care a promovat, în 1974, albumul „Muguri de Fluier” al legendarului grup „Phoenix”. Celelalte cadre, o serie excepțională, au fost descoperite mai târziu, iar lumea a admirat cu uimire eleganța, profunzimea și delicatetea lor, dar și calitatea lor excepțională, de altfel neobișnuită pentru Europa începutului de veac. Emoționează, de asemenea, și cuvintele cu care autorul își însoțește cercetarea. „În fiecare zi și în fiecare săptămână, România îmi era mai dragă. Firea deschisă și prietenoasă

a locuitorilor din satele românești mi-a mers la inimă. Ce priveliști! Formații sălbatice de munte în Carpați. Văi fermecătoare printre plăcute și prietenoase coline ardelenesti. Larga Dunăre cu strâmtoarea ei stâncoasă la Porțile de Fier și nemărginita zare a Deltei sale; lagunele și Coasta de Argint la Marea strălucitoare. stepele Dobrogei și șesurile fertile ale Munteniei. Ce simț al formelor în clădiri! Colibe simple de lut și case țărănești cu porți de lemn bogat crestate. Grădini și palate într-adevăr regești. Biserici ortodoxe cu fresce exterioare și cu altare în întregime poleite. Cetățui mănăstirești cu ziduri puternice. Gîngăse bisericuțe

Cel mai important fotograf al Europei de la Daguerre

Admiratorii lui Kurt Hielscher (1881 – 1948), care îl apreciau pentru grația și precizia cu care reușea să surprindă așa-numita „lumină dreaptă”, îl numeau „Licht binder” și îl considerau

cel mai important fotograf al Europei de la francezul Louis Daguerre, inventatorul dagherotipului. Nu era numai un bun fotograf, ci și un extraordinar orator, oamenii îl iubeau, iar prelegerile sale, ținute în toată Europa, erau faimoase. Cariera lui a început în Spania, cândva, chiar înainte de izbucnirea Primului Război Mondial. A făcut astfel de lucrări în Spania, Italia, Danemarca, spațiul ex-iugoslav, Norvegia sau Germania. Trece-rea sa prin România a fost destul de discretă,

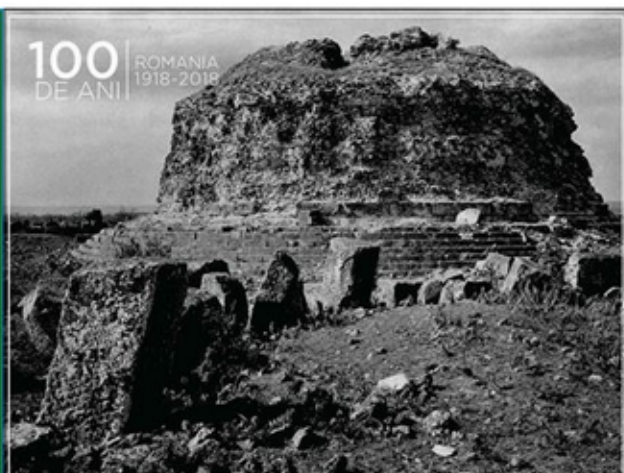
cu mici menționări în *Realitatea Ilustrată* din 1934 și un anunț în *Monitorul Oficial*, potrivit căruia lui Kurt Hielscher i s-a acordat Medalia pentru Litere, în grad de cavaler. Echipa proiectului „O călătorie de 100 de ani” a vorbit cu nepotul fotografului german, Christian Hamann, profesor și inginer la Berlin. Nici el nu a păstrat nimic de la bunic, nici albume, nici fotografii, nici notițe și nici faimoasele scrisori pe care fotografului le trimitea neobosit prietenilor săi. Acestea sunt, cu toate, prin arhive. Lui i-a rămas doar un portret, un tablou păstrat de mama lui, singurul de altfel. „Tabloul acesta, realizat în ulei, a stat, ani de-a rândul, agățat în camera mamei. Ajunsese la 90 de ani și încă spunea că ori de câte ori trece prin dreptul acestui tablou al tatălui ei și dă de privirea lui ascuțită, simte fără excepție un fior pe șira spinării”, le-a spus Hamann celor implicați în proiect.

PE URMELE LUI KURT HIELSCHER

EVANTIA BARCA

România. Natură. Clădiri. Viață populară, album despre România, a fost publicat în 1933 la Leipzig, de F.A. Brockhaus, la comanda regelui Carol al II-lea al României. Apărut cu o prefață semnată de Octavian Goga, volumul a fost realizat de Kurt Hielscher, un fotograf german care, pe la 1930, a fost primul care a cercetat România proaspăt devenită mare, privind prin obiectivul său natura, clădirile și oamenii. Kurt Hielscher a călătorit 2.500 km printr-o țară în vreme de reconstrucție, după ce războiul se dezlănțuise „ca o furtună cotropitoare asupra omenirii”. „Pe urma lui – scria Octavian Goga în prefața albumului – continentul, transformat dintr-o casă mortuară într-o casă de sănătate, se sbuciuma copleșit de teorii și formule, fără să-și găsească locul”. Iar România, care nu fusese niciodată atât de mare pe cât era atunci, își gestiona noua identitate, înglobând etnicii turci din Șabla, aromânii din Munții Pindului sau fântânile de pe Coasta de Argint, la Caverna, dar și plaiurile dulci ale Basarabiei.

Găsit într-o bibliotecă 85 de ani mai târziu, vechiul album a inspirat o echipă de creație – profesioniști în cinematografie, artă fotografică, design digital, literatură, alături de istorici și documentariști –, care a pornit într-o călătorie prin România de astăzi pentru a pune trecutul și prezentul față în față. Oare cum arată acum locurile care l-au inspirat cândva pe Hielscher? Urmând vechiul drum, documentarea s-a realizat în toate

regiunile României, în sudul Basarabiei (Ucraina), Cadriater (Bulgaria) și în Republica Moldova. Printre cei porniți pe urmele lui Hielscher se numără regizorul Igor Cobileanski, cunoscut mai ales pentru seria *Umbre*, de la HBO, unul dintre cei mai premiați cinești care creează în România. A pornit la drum și Cristian Gugu, autorul unei serii remarcabile de documentare, printre care *Geografie Națională* (2003) sau *Brân-*

cuși în eternitate, ori Lucian Dobrovicescu, istoric, regizor de film și documentarist.

Adâncea și naiva lor sensibilitate

Proiectul „O călătorie de 100 ani” este o inițiativă a Fundației „Domeniul Otetelișanu”, care adaugă și ea la aceste povești unele și mai vechi, de pe vremea în care Petru Poenaru inventa condeiul portăreț alimentându-se

Cetatea Făgăraș

ani. Cu autorizații speciale, se poate intra la monumentul din interior, care este atent supravegheat, în condiții de temperatură constantă și, mai ales, cu o umezeală constantă. Sunt unii care vorbesc și despre un posibil tezaur, gândind că romanii întotdeauna onorau zeii îngropând monede în pământ. Iar aici au murit peste 4.000 de legionari...

Misterul tezaurului de la Adamclisi rămâne pierdut, poate pe veci, așa cum se va întâmpla, cel mai probabil, și cu zidurile cetății Drencova, o construcție care pe vremea călătoriei lui Hielscher se vedea încă pe malul Dunării, iar acum i se zărește doar vârful, scăldat de apele Dunării. Construită pe ruinele unei vechi cetăți romane, probabil pe la 1419, cetatea Drencova a fost proprietatea ordinului cavalerilor teutoni, iar din 1457 a familiei lui Iancu de Hunedoara. Poate că-și amintește grozăvia nenumăratelor atacuri cărora, fiind o cetate de graniță, le-a tot rezistat de-a lungul vremii. A uitat cu desăvârșire însă atacul nimitor care a îngennunchiat-o. Când s-a surpat,

nu se mai știe. Oricum, a pierdut bătălia cu timpul și astăzi prea puțini mai știu de ea.

„Căutând exact locul în care a pus trepidul Kurt Hielscher în momentul în care a făcut superba poză de la Drencova, ne-am dat seama că Barajul Porțile de Fier 1, care este la 80 de km mai jos pe firul apei, a crescut semnificativ apele Dunării. La muzeul barajului ni s-a spus că nivelul apei în acel punct a crescut cu 35 m. La Drencova, aflată la 80 de km în amonte, sigur avem acum Dunărea cu 10 – 15 m mai sus decât în 1932. Știm cu toții că vechea Orșova, insula Ada Kaleh și cel puțin alte cinci sate au fost evacuate atunci când barajul a fost gata. Oamenii au fost relocați, iar așezările au fost pierdute. Punctul de vamă care a fost Drencova și-a pierdut toate atuurile, odată cu creșterea apelor. Până la construirea barajului, Drencova era finalul cursei pentru căpitani obișnuiți. Aceștia erau schimbați aici cu adevărați lupi de apă dulce, căpitani specializați exclusiv în navigația prin Defileul Carpaților, care știau toate pietrele Dunării și care

duceau șlepurile și vasele prin Cazanele fluviului, până jos de tot, la Turnu Severin, unde apele se lărgeau și vasele puteau fi conduse și de începători”, spune regizorul și istoricul Lucian Dobrovicescu, unul dintre artiștii care au pornit în călătorie pentru a reface traseul care l-a fascinat, cu aproape un veac în urmă, pe Hielscher.

După construirea hidrocentralei Porțile de Fier, apele crescute ale Dunării au inundat și ruinele cetății Drencova, condamnăm zidurile la pieire. În prezent se vede, cam la 25 – 30 m distanță de mal, ceea ce a mai rămas din cetate, un unghi drept de zid, care se mai ține în foarte puține puncte. Cu toată șubrezimea lor, zidurile mai aveau ceva de spus. Ele au strigat echipei de filmare: „aici, aici!”. În fotografia lui Hielscher, aceste ziduri se află în spatele micului port care astăzi nu mai există. Abia se văd, dar e evident că sunt acolo. Atunci erau pe mal, iar astăzi sunt în apă. Restul, cea mai mare parte din cetate, se odihnește în adâncuri.

(Va urma)

Dunărea la Drencova fotografiată de Hielscher (stânga) și azi

cu acoperișuri foarte ascuțite și, în Transilvania, masive și numeroase biserici fortificate germane, unice în lume. Și am văzut poporul, în unele ținuturi, într-o împesărită conviețuire, cu graiuri și obiceiuri felurite. L-am văzut, l-am auzit și am învățat să-l iubesc. Cu cât un sat e mai singuratic, cu atât mai nealterat este tipul rasei și cu atât mai nobile trăsăturile. Portul popular, încă păstrat, m-a fermecat cu bogăția, cu diversitatea lui și cu vioiciunea culorilor sale. Cu câtă dragoste, cu cât simțământ artistic înăscut își împodobesc țărani casele și mormintele lor. Crucile din cimitire, de la fântâni sau de pe drumuri sunt semnele

adâncei și naivei lor sensibilități“.

Strigătul zidurilor

Văzută de acum, România pare altfel. Probabil că diferența cea mai mare între trecut și prezent, păstrând albumul lui Kurt Hielscher drept principal reper, o găsim la Tropaeum Traiani, un monument triumfal construit de romani la Adamclisi, județul Constanța. Cu un veac în urmă, mausoleul era un simplu morman de pietre, așa cum ne arată fotografatul german în cadrul surprins cine știe în ce secundă, în briza altui anotimp. În anii '70 ai secolului

trecut, arheologii au scanat minuțios teritoriul, pe o rază de 40 de kilometri, pentru a găsi piesele lipsă. Încă se păstrează unele lespezi scobite, cât să devină adăpătoare de oi, din lotul componentelor recuperate atunci. Monumentul a fost reconstituit în 1977, după unul dintre modelele ipotetice ale vechiului sit aflat în ruine. Inaugurarea noii construcții a avut loc în cadrul festivităților prilejuate de aniversarea unui secol de la cucerirea independenței Principatelor Române. Ceea ce unii nu știu este că în interior, pentru viitoare cercetări, se păstrează, intactă, movila pe care a văzut-o Kurt Hielscher în urmă cu 100 de

Biserica din Cârlișaba, județul Suceava

Băile lui Duca Vodă

*Ctitoria lui Neagoe Basarab
din Curtea de Argeș*

ALBUM ISTORIC

Am ales pentru acest număr al revistei, cu acordul autorilor proiectului „O călătorie de 100 ani”, câteva imagini realizate de fotografii Kurt Hielscher în anii '30 al secolului trecut și imaginile acelorași obiective istorice așa cum arată astăzi.

Biserica Golia, Iași

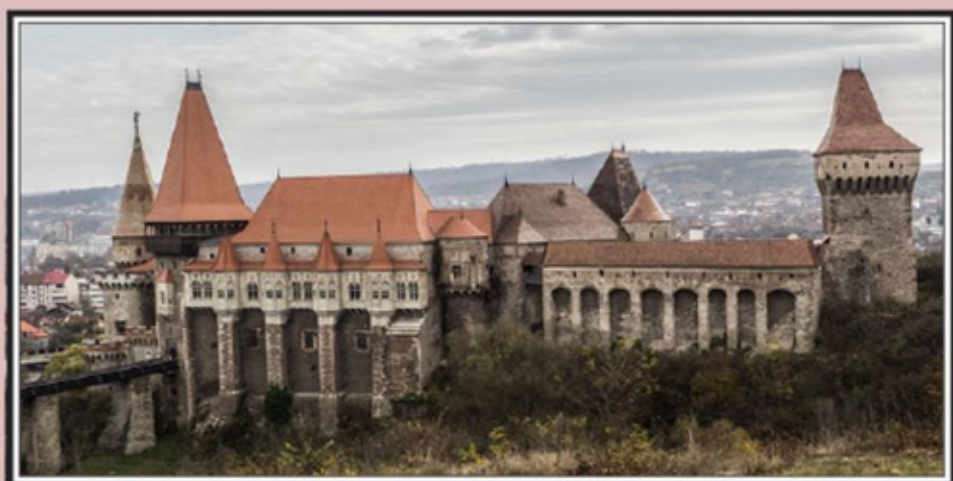

Castelul Peleş

Castelul Huniașilor

*Mănăstirea Horezu,
ctitoria lui Constantin Brâncoveanu*

O evocare care poartă o încărcătură emoțională deosebită, fiind totodată lucidă și profund analitică, oferă Constantin Bacalbașa în cartea *Capitala sub ocupația dușmanului, 1916 – 1918*. „În dezacord cu proclamația care asigura respectarea proprietății cetățenilor, din chiar întâile zile, administrația germană s-a abătut asupra locuitorilor cu jaful cel mai revoltător. Din primele zile germanii au luat toate trăsurile de orice categorie, toate telefoanele, toți caii, toate bicicletele. Apoi au dat ordonanțe ca civilii, în afară de cei cu permisiuni speciale, să nu poată circula în tramvaie și trăsurile de piață. Tramvaiele au fost toate oprite, iar cu puținele birje rămase, nu aveau voie să circule decât militarii germani și cocotele cu care petreceau. Zilnic erau date jos din trăsuri doamne în vârstă și de cea mai bună condițiune [...] După ce Bucureștiul a fost curățat de trăsuri, cupeuri, cabriolete, brecuri, biciclete, cai etc., a început rechiziționarea saltelelor, plăpumilor, pernelor, blănurilor etc.”

Unele personalități românești cunoscute, care nu erau plecate în refugiu, au fost supravegheate și chiar supuse unor detenții pe timp mai lung sau mai scurt, într-un spațiu anume destinat, iar doamnele au fost trimise „la mănăstire”, lângă București.

De la Academia Română au fost furate mai multe documente cu valoare istorică, culturală, care au fost

recuperate ulterior, iar de la Patriarhie, moaștele Sfântului Dumitru Basarabov, patronul spiritual al orașului, care au fost restituite după câteva zile.

Două hotărâri au tulburat în mod deosebit viața locuitorilor Bucureștiului aflat sub ocupație: obligația de a schimba calendarul iulian, în practica ortodoxă atunci, cu cel gregorian și rechiziționarea obiectelor din metal, mai ales cele din alamă și cupru, între care unele clopote ale bisericilor (și chiar clanțe de la uși) pentru a fi topite și refolosite în industria de război. Schimbările de calendar au adus tulburări în practica sărbătorilor și tradițiilor populare ale românilor, atât a celor cu dată fixă, cât și a celor cu dată mobilă, care se pot identifica și astăzi. Cele două hotărâri ale ocupanților aduceau atingere tradițiilor sacre, bulversând viața religioasă a comunităților dominante ortodoxe. Datele celebrării celor două sărbători socotite cele mai importante Paștile și Rusaliile – au constituit obiect de mare îngrijorare pentru toate categoriile de populație. „Rechiziționarea aramei și a clopotelor de la biserici a provocat agitație

[...] Mai ales femeile s-au răsculat, s-au postat în fața bisericilor, pe când se scoborau clopotele, se închinau și blestemau. Multe femei cred astăzi că înfrângerea germanilor e datorită faptului că au luat clopotele de la bisericile noastre și că bulgarii au fost bătuti pentru că l-au furat pe Sfântul Dumitru”, scria același Bacalbașa. Sub cuvânt că arama le este trebuincioasă, ofițerii și unterii germani luau ce găseau prin case, chiar obiectele de artă, care, prin ordonanță, erau apărute. Așa au fost rechiziționate: călăməări, chibritelnițe, vase etc., care au plăcut rechiziționarilor”.

Luarea și trimiterea spre topire a clopotelor a fost percepută ca o „ucidere” a acestora, dat fiind rolul deosebit pe care îl deține acest instrument metalic în desfășurările serviciilor religioase, dar și în momentele de cumpănă din viața unei comunități tradiționale.

Odată cu Primul Război Mondial, în cultura populară românească s-a dezvoltat secțiunea tematică devenită, în scurtă vreme, una dintre cele

mai dinamice și productive: cea a folclorului taberei militare și a războiului. Cei care alegeau să dezvolte asemenea teme erau combatanții. Dar și cei rămași acasă creau cântece despre dorul după cei plecați, greutățile vieții de zi cu zi, durerea celor lipsiți de sprijinul părinților, soților și fraților, „istorii

Între capturile din Primul Război Mondial în curtea viitorului Muzeu Militar din Viena se aflau și clopote (în stânga imaginii)

VERSUL CLOPOTELOR

Clopot folosit în București, în timpul ocupației germane, pentru a suna alarma aeriană

Academician SABINA ISPAS

Încheierea unui conflict sângeros în care au fost implicați oameni care viețuiau în diferite țări, răspândite pe cuprinsul întregii planete, care reprezentau o mare diversitate de categorii socio-profesionale, culturale, lingvistice, confesionale, etnice, de vârstă, de afiliere socială, poate deveni prilej de comemorare sau de celebrare, în egală măsură.

Capitala României, București, a fost ocupată de armatele Puterilor Centrale în decembrie 1916 și a fost eliberată doi ani mai târziu, în aceeași lună decembrie. Guvernământul Imperial al Bucureștilor, german, a coordonat autoritățile locale românești.

În perioada ocupației au fost rechiziționate: case spațioase, hoteluri, restaurante, cărora le-au fost schimbate numele, ca și cele ale unor străzi. Același regim l-au avut bunurile locuitorilor orașului:

mijloacele de transport – trăsurile, cupeurile, caii –, obiectele de îmbrăcăminte cu valoare sau utilitate în vreme friguroasă – blănuri, plăpumi, „albituri“, „scoarțe“ și haine tradiționale, „cusături“ (piese cu valoare de patrimoniu cultural tradițional). Lemnele de foc și alimentele s-au raționalizat; băuturile, păsările și animalele trebuia declarate – unele, predate ocupanților – și s-a introdus „taxa pentru câini“. S-au dat bilete de identitate „Ausweis“, circulația tramvaielor pe

timpul nopții a fost sistată, s-au modificat orele spectacolelor de teatru, s-a introdus ora Europei Centrale, s-au interzis însemnele de stat românești. Ocupanții puteau trimite o anume cantitate de bunuri din teritoriul românesc ocupat în țările lor, iar la plecarea în permisie puteau lua cu ei alimente și alte bunuri. Petrolul, cerealele, lemnul, materialul rulant, unități de producție industrială și agricolă, mașini de scris, microscopice au fost confiscate.

ționa și o dominantă funerară, în care rol principal revenea textului poetic cântat – de înstrăinare, despărțire, singurătate. Nu atât ideea morții era apăsătoare, cât sentimentul „dorului” după o stare de echilibru și normalitate care nu va mai reveni niciodată, chiar dacă cel plecat se va reîntoarce acasă.

După încheierea războiului s-a instituit un „cult al eroilor” prin care se consacră memoria celor morți în război, respectul pentru exemplaritatea faptelor lor. Acest mod de păstrare a memoriei este o formă paralelă cu ceea ce cultura tradițională românească a avut dintotdeauna și continuă să dețină și astăzi: riturile și practicile de comemorare a morților – moșii și strămoșii din neam –, îndătinute de trei ori pe an (înainte de Crăciun, de Paști și de Rusalii). „Cultul eroilor” este o secvență detașată „tematic” din acest ritual ortodox, ziua stabilită pentru ceremonii, „Ziua eroilor”, fiind înălțarea Domnului, la 40 de zile după celebrarea Paștilor.

Succesiunea de istorii personale – memoria fiecărui combatant – se reunește într-o „memorie colectivă”, de grup, acceptată de întreaga societate, care duce la o înțelegere comună a Marelui Război, un mod de a interacționa cu trecutul într-un proces de permanentă actualizare. În diverse țări episoadele de referință ale conflictului sunt rememorate diferit.

Am amintit tulburarea pe care a produs-o în sufletele locuitorilor Capitalei ocupate a României, în timpul Primului Război Mondial, impunerea schimbării calendarului și, mai ales, rechiziționarea clopotelor bisericilor pentru a fi topite, din metalul lor urmând a se fabrica armament. Evenimente similare s-au petrecut în multe localități din România. Unul dintre ele a generat apariția unui cântec dedicat acestui dramatic eveniment, compus de „fețele” din Poiana Sibiului.

Clopotul este un instrument muzical idiofon cu origine străveche, probabil orientală. Folosite în Antichitate în diferite circumstanțe rituale, ceremoniale sau festive, clopotele aveau diferite dimensiuni, erau turnate de obicei din bronz, alteori din aliaje îmbunătățite. Pot fi fabricate și din lut sau sticlă (cristal), substanțe a căror vibrație, la atingere, este percepută în mediul ambiant. Turnarea unui clopot necesită o pregătire riguroasă, cunoștințe și abilități speciale.

În Vechiul Testament sunt menționați clopoței de aur care împodobeau veșmintele

Marelui Preot. În cultul creștin, clopotele au fost folosite de prin secolul al VI-lea în Biserica Apuseană, iar în cea Răsăriteană, de prin cel de-al XI-lea. Clopotul este precedat de sunetele toacei din lemn și, ulterior, ale celei metalice.

In biserică, clopotele devin parte integrantă a cultului creștin. Prin ele timpul dobândește o măsură liturgică: atât oficiantul, cât și credinciosul „ies” din timpul cotidian, pentru ei se „deschide” comunicarea cu transcendentul. Montarea clopotelor la locul îndătinat este precedată de o „rugăciune pentru sfințire”. Clopotele sunt folosite în momente bine stabilite în timpul zilei liturgice, singure sau îmbinate cu toaca: la începutul Sfintei Liturghii, al slujbelor importante, la slujbele de seară, de la miezul nopții și de dimineață, la unele ierurgii. Evenimente importante din viața credincioșilor sau a obștilor sunt marcate, anunțate prin bătaia clopotelor: moartea unei persoane, război, revoltă, calamități naturale – incendii, inundații, fenomene meteorologice extreme, cum ar fi

grindina, furtuna violentă etc. În unele localități din România sunt așa-numite „clopote de grindină” sau „clopote de furtună”.

În România sunt păstrate câteva clopote vechi – unele din secolul al XIV-lea, altele turnate mai recent – la Mănăstirea Cotmeana, județul Argeș, la ctitoria voievodului Mircea

Biserica „din deal”, Poiana Sibiului

dramatice“ despre singurătatea celor rămași și a celor înstrăinați, amintiri, istorii ale locurilor, istorii de familie etc. Toate instituie un tip aparte de comunicare, care nu era totdeauna activă, practică, ci de cele mai multe ori virtuală. S-a detașat o categorie narativă numită în folcloristica românească *amintirea*, cu subtema *amintire din război*.

Practica tinerii jurnalelor personale era foarte răspândită la toate categoriile de populație în secolul al XIX-lea. Gen literar atestat și astăzi, agreeat cu deosebire la sfârșitul secolului al XIX-lea și în perioada interbelică, a cunoscut forma *jurnalelor de război* în perioada marelui conflict. Alături de acesta s-a dezvoltat un text narativ versificat popular, oral, care poate fi uneori asociat baladei, cu tematică diversă, care aparține, de drept, „jurnalului oral“; este productiv și în zilele noastre când, desigur, dezvoltă subiecte actuale.

In unele zone ale României circulă și un tip de text creat de versificatori populari anume pentru ritualurile funerare din categoriile *versului*, *cântecului „de petrecut“* (a petrece: a reconstitui în minte trecutul, a însoți, a conduce pe cineva la plecare o bucată de drum, a conduce un mort la groapă), *boțetului liber* – în care sunt evocate momente semnificative din viața decedatului și circumstanțele morții. Versul, cu largă răs-

pândire mai ales în Transilvania, se întâlnește cu „jurnalul oral“ din Oltenia, Muntenia și Moldova și este apropiat de unele categorii tematice ale baladelor familiale. Uneori, acestei specii lirice i se spune simplu *cântare*, cu sensul de „plângere“, „bocet“, „istorie dramatică, tristă“.

Intelectualii și activiștii culturali sătești erau familiarizați cu asemenea creații, așa încât culegerea și publicarea textelor s-au practicat încă din timpul războiului, când au apărut primele culegeri cu poezie de război, care purtau titluri sugestive pentru circumstanțele dramatice în care au trăit creatorii lor: *Lăcrimioare. Cântece de război culese de la fetele din Poiana Sibiului* (1917); *Floarea dorului. Poezii de dor, de drag și de jele. Versuri cătănești. Culese din Bănat de Milentie Cerbe*; C. Rădulescu-Codin, *Cântece din război zise de flăcăi și fete între 1914 – 1919*; *Cântarea celor rămase acasă. De mai multe femei din Ardușat. Comunicate de Ioan Pop*; *Frunzulițe din război. Versuri din Ardeal și Bucovina adunate și alese de R. Hodoș*;

Cântece populare din război. Primate din partea vitejilor noștri de pe câmpul de luptă. Aranjate de George Țăran, vol I – III; *Flori din război. Versuri populare culese din gura soldaților de Gheorghe Cătană* (1919); *Flori de sânge. Cântece populare ardele-nești de pe câmpul de război adunate de Aurel Esca și Ion Iosif Schiopul*.

Pe măsura trecerii timpului, unele motive s-au formalizat și au generat forme repetitive stabile.

Între temele cu frecvență atestare se pot identifica cele care îl prezintă pe soldat înainte și după mobilizare, despărțindu-se de iubită, de familie, de copii, de ogorul pe care nu îl mai poate lucra. Este descrisă lupta propriu-zisă, sunt zugrăvite ținuturile necunoscute și neospitaliere unde a ajuns urmând îndatoririle de militar, sunt întocmite portrete ale inamicilor și sunt caracterizați superiorii care erau de alt neam, sub a căror comandă soldații erau obligați să lupte; soldatul rănit, prizonier, aflat în țară străină sunt motive frecvent dezvoltate în asemenea texte poetice.

În cele mai multe culturi sunt instituite ceremoniale formalizate pentru cei care urmează să plece pentru satisfacerea stagiului militar sau pentru a participa la război. În tradiția românească, dincolo de caracteristica de „inițiere“ pe care o implica, adesea, o astfel de manifestare, func-

Militari germani și animale rechiziționate pe străzile Bucureștiului

CAROLINE GRIMM: OMISIUNEA LUI CHURCHILL

Într-o discuție cu tatăl ei, Nathalie Goldman – personajul principal al romanului Churchill m'a menti (Churchill m-a mințit), apărut la editura pariziană Flammarion în 2014 (274 de pagini) și semnat de Caroline Grimm – află că unchiul acestuia, Georges Ledermann, a fost deportat de germani în insula Jersey în 1943, ca evreu căsătorit cu o catolică. Nathalie se hotărăște să facă o anchetă, în timpul căreia descoperă că insulele anglo-normande Aurigny-Alderney, Guernesey și Jersey au fost abandonate de britanici și lăsate la bunul plac al armatei germane în Al Doilea Război Mondial.

În primul volum al Memoriilor lui Winston Churchill, harta insulelor anglo-normande este alipită celei a Franței. Autorul nu menționează nicăieri ocuparea lor de germani și, cu atât mai puțin, existența unor lagăre de deportare. Churchill comite, așadar, fie măcar o omisiune, dacă nu mai mult, ca să nu spunem că ascunde adevărul. De ce să fi procedat astfel autoritățile britanice ale vremii?

O discuție cu autoarea romanului, care a pornit de la realități ale familiei ei pentru a ajunge la ficțiune, ar putea sugera un răspuns la nedumerirea de mai sus.

– Se poate spune azi că povestea insulelor anglo-normande este „adevărată” și „dată uitării”, în același timp?

– Sigur. O poveste adevărată, mai întâi, fiindcă implică în mod direct un membru al familiei mele. Când am aflat de acest lucru nu mi-a venit să cred, mi-am spus și eu că nu este adevărat. Am hotărât deci să mă documentez. Am luat legătura cu istoricul Benoît Luc, autorul unei lucrări intitulate *Les déportés de France vers Aurigny 1942 – 1944* (Deportații din Franța spre Aurigny 1942 – 1944), în care acesta vorbește despre deportarea în 1942 – 1943 a 980 de semi-evrei, cum erau considerați de regimul de la Vichy cei cu mariaje mixte, și, în special, de Alois Brunner [ofițer SS, șeful lagărului de la Drancy – D.B.]. În loc să fie trimiși la Auschwitz, aceștia au fost dirijați, ca o dovadă de indulgență, către un lagăr deschis în vest, în insulele anglo-normande, mai exact la Alderney. Insulele aparțineau Coroanei Britanice și fuseseră abandonate de

Churchill, lucru explicabil din punct de vedere istoric.

O poveste uitată, de asemenea. Vizitând astăzi insula Jersey, afli la fața locului despre existența unui spital săpat în subteran, construit în timpul războiului de prizonierii ruși, spital în care nemții aveau de gând să se refugieze în caz de debarcare a Aliatilor. Spitalul a fost transformat în muzeu, care se poate, desigur, vizita. Englezii au încercat să treacă sub tăcere faptul că insulele au fost invadate de trupele germane. Pentru Hitler însă, acest lucru însemna a face primul pas pe teritoriul englez.

Churchill și englezii doreau să păstreze intact mitul național conform căruia Anglia nu a fost niciodată invadată, de la Wilhelm Cuceritorul încoace. De aceea, în *Memorii*, Churchill le atașează, prin harta anexă, la Franța ocupată, lucru cu atât mai șocant cu cât la intrarea în muzeul din Jersey se pot citi cuvintele lui pronunțate în 1944: *Let's them*

cel Bătrân de la Cozia, la Mănăstirile Putna, Bistrița, Voroneț etc. Unele sunt decorate cu motive fitomorfe, cu simboluri creștine și pot avea incizată chiar imaginea donatorului.

Datorită implicării directe în oficierea serviciului religios creștin ortodox, clopotele au fost „înzestrate” cu personalitate și individualitate, au calitatea de a fi purtătoare ale mesajelor divine

În ajunul marii sărbători creștine a Sf. Marii, „Sfânta Maria Mare” (Adormirea Maicii Domnului), într-o zi de duminică, la 14 august 1916, în localitatea Poiana Sibiului s-a anunțat rechiziționarea celor două clopote, aflate în cele două biserici, „din deal” și „din vad”, din localitate, în vederea refolosirii metalului în industria de război. Înainte de a le fi luate, „oamenii au mai tras odată clopotele ca să le mai audă odată glasurile răsunând, apoi pe cel din deal l-au coborât cu funia, iar pe cel de la vad l-au aruncat din turn. Acesta a căzut cu gura în jos și s-a așezat pe pământ fără să i se întâmple ceva” (Eugeniu Dobrotă, *Lăcrimioare*, Poiana Sibiului, 1917). Au fost așezate în piața localității, fetele le-au împodobit cu flori. (După tradiția ortodoxă, fiecare cunoscut care merge să-și ia rămas bun de la un decedat duce acolo flori și o lumânare.) „Toată lumea plângea”. Tinerele fete au compus și au cântat (a se

cânta poate însemna și „a se jeli”, „a boci”, în cazul unei ceremonii funerare) cântarea clopotelor. Toți s-au fotografiat cu clopotele care au fost duse cu alai, după aceea, alături de alte două, rechiziționate din localitățile Jina și Rod, însoțite de cântarea fetelor, până la locul de unde au fost preluate.

Dincolo de anunțarea actualui de rechiziție în ajunul uneia dintre marile sărbători creș-

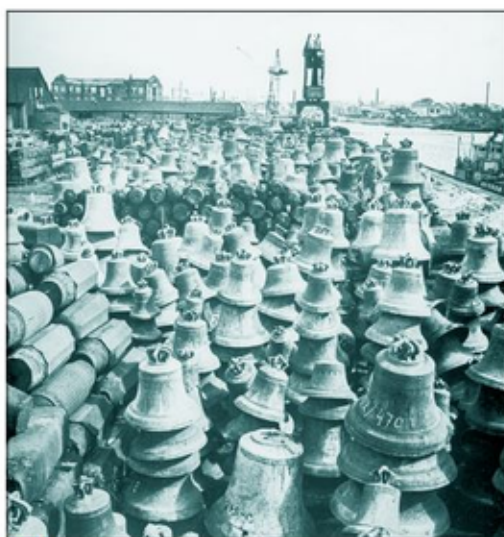
în ritualurile funerare, se transferă asupra noii forme pe care o îmbracă metalul altfel prelucrat, iar clopotele își continuau menirea, ajutându-i pe toți cei ce vor muri în bătăliile în care vor fi folosite armele confecționate din metalul clopotelor care au fost, odată, sfințite.

Cântecul acesta poate fi integrat categoriei *versurilor* – texte cântate cu prilejul oficii înmormântărilor –, al

cântecelor *de petrecut* (mortul la groapă) sau *bocetelor*. Nu s-a păstrat decât poezia, linia melodică nefiind consemnată. De aceea în volumul *Lăcrimioare*, unde este publicată poezia, în anul 1917, este numit *Versul clopotelor*.

„O, Puternice de sus,
Ce zile grele-am ajuns!
După ale noastre fapte,
Dumnezeu acum ne bate.
Mai întâi am petrecut/
Tinerimea, cu dor mult/
Și acum cu jale/
Petrecem clopotele.
Oare cum vom aștepta/
Oameni buni,

dumineca?/
Clopotele nu răsună.
Cum s-avem inimă bună?
Veniți toți să lăcrămăm,
Lăcrămi multe să vărșăm.
Din inimă să oftăm:
Clopote nu mai avem!
Și voi bătrâni suspinați,
Plângeți toți și lăcrămați.
Căci când moartea ne-a răpi/
Clopote-n sat n-or mai fi!
Mult am așteptat să vie/
Ziua de Sântă Mărie/
Și acum ne-am întristat:
Clopotele le-au luat.
Ziua bună ne luăm/
Că acum ne depărtăm,
Mai mult nu le mai vedem.
Rămas bun, clopotelor,
Că noi rămânem cu dor.” ■

Povestea avea să se repete în Al Doilea Război Mondial: clopote capturate de armata germană

tine, Sf. Maria Mare, respectată de toți românii ortodocși, care poate fi interpretată ca o evidentă acțiune cinică, parte a unei vechi tehnici de adevărat „război psihologic”, purtat cu mijloacele la îndemâna vremii aceleia, textul cântecului devine purtătorul unui mesaj de-a dreptul tragic. Prin sacrificiul „corpului material” al clopotelor pentru confecționarea armelor ucigăse, rolul acestor instrumente muzicale, acela de a deschide calea comunicării cu transcendentul,

Britanici evacuați de pe insula Guernsey, care vor reveni acasă abia în vara anului 1945

De altfel, sunt prima care vorbește despre aceste lucruri. Citez la sfârșitul romanului meu mai multe titluri ale unor lucrări care m-au condus la început pe această pistă. Este vorba despre cartea lui Benoît Luc, de care aminteam la început.

– Cum v-ați documentat în continuare?

– În afara bibliografiei pe care o dau la sfârșit, am avut șansa să beneficiaz de declasificarea arhivelor în anii '90. Am avut acces la numeroase informații necunoscute până la acea dată, fiind clasificate drept secrete de apărare. Am mers la fața locului pentru a vizita insulele. Internetul a fost, de asemenea, un mijloc de documentare care mi-a permis să fac legătura între multe evenimente.

– Să revenim la legătura cu istoria dumneavoastră personală. Ce ecou a avut romanul în familia dumneavoastră?

– Toată familia mea din partea tatei a fost foarte interesată de subiect. Mulți dintre ei nici nu cunoșteau această poveste. Verișori pe care nu-i văd așa des au luat legătura cu mine, ceea ce m-a impresionat foarte mult. Cartea reface parcursul unchiului tatălui meu, de la arestarea lui la Paris și până la deportarea la Drancy, în august 1940, și apoi transferul în lagărul de la Alderney. După eliberarea lui în 1945, s-a întors acasă cu vaporul și apoi cu trenul, fiind salvat de canadieni la Dunkerque și dat în grija Crucii Roșii. Foarte slăbit de pe urma detenției, a murit un an și jumătate mai târziu, la numai

44 de ani. Restul familiei sale dispăruse la Auschwitz; pentru el nu a fost decât o amânare a morții.

– Ce alte ecouri ați mai avut după publicarea cărții?

– Mulți jurnaliști care au citit cartea mea mi-au mărturisit că ignoraseră complet acest subiect. Putem vorbi deci despre un roman istoric bazat pe fapte istorice necunoscute. Elogiul pe care-l putem face aici literaturii este că ea reușește să dea glas celor uitați și chiar celor sacrificați de istorie, tuturor oamenilor considerați ca fiind neînsemnați, dacă judecăm după statistică. Ce reprezintă 980 de evrei francezi în raport cu milioanele de morți de la Auschwitz, Birkenau sau din alte lagăre? Chiar și văduvele lor au întâmpinat greutăți pentru a se declara văduve de deportați politici și a fost tot atât de greu să facem ca numele lor să fie înscrise pe zidul Memorialului Shoah de la Paris. Cu toate acestea, o viață este o viață și

O ceremonie de omagiere a deportaților de pe insulele anglo-normande

pentru mine literatura înseamnă tocmai a face ca fiecare dintre aceste vieți să fie importantă, chiar dacă nu poate ocupa un loc în statistică, în logica raportului de forțe sau a geniului militar, care acceptă să sacrifice 1.000 de vieți pentru a salva 10.000, cum a fost cazul lui Churchill. Literatura ne învață că, atunci când plasăm cursorul de partea celor sacrificați, nu facem decât să măsurăm monstruoșitatea istoriei. Ca să folosim o sintagmă mai recentă, cea a pagubelor colaterale, bilanțul este cu atât mai tragic cu cât ne plasăm de partea victimelor.

**Interviu și traducere
Dan BURCEA**

starve. No fighting. They can rot their leisure (Lăsați-i să moară de foame. Nicio bătălie. N-au decât să putrezească încet). El vorbește, de fapt, despre nemții care ocupau acele insule, dar implicit și despre locuitorii pe care-i sacrifică în numele efortului de război. Pentru aceștia din urmă, războiul nu se va termina decât în 1945.

– Există deci o versiune oficială și alta neoficială, ca să nu spunem falsă?

– Este o minciună prin omisiune, un adevăr în semi-tentă. În piața din Jersey, de exemplu, se poate citi că Churchill este cel care a eliberat insulele în 1944, câtă vreme se știe că acest lucru s-a întâmplat un an mai târziu. Nu-mi permit să judec istoria. Churchill a fost desigur un mare om, intenția mea nu este de a spune că a mințit sau nu, dar, în calitate de scriitoare, mă pun în situația celor care au fost sacrificați cu bună știință. Negândind că Hitler ar fi putut fi interesat de aceste insule, Churchill a cerut femeilor, bătrânilor și copiilor să rămână pe loc, numai bărbații capabili să lupte fiind duși la Londra. Două luni mai târziu, nemții bombardează insulele, crezând că sunt protejate din punct de vedere militar, ceea ce s-a soldat cu un dezastru, cu masacrarea populației și invadarea de către soldații germani.

Faptul că insulele au fost invadate, ocupate, este recunoscut astăzi ca versiune oficială. Ceea ce se trece sub tăcere

însă este colaborarea guvernatorului insulei cu autoritățile germane. Să spunem că nu avea, probabil, încotro, dar această colaborare a depășit firescul. Pe insulă se aflau 12 evrei, care au fost imediat deportați. Au fost construite patru lagăre de concentrare la Aurigny, dintre care unul aflat sub comanda unor naziști duri, care veneau de la Neuengamme (lagăr de concentrare pe Elba, la sud-est de Hamburg, creat în 1938). Nu era un lagăr de exterminare precum cel de la Auschwitz, dar era totuși un lagăr al morții.

Toate aceste lucruri au fost ținute sub tăcere. Vorbesc despre ele în cartea mea, fiindcă am avut șansa să le aflu prin intermediul poveștii unuia dintre strămoșii mei. Englezii nu le evocă. Pentru ei, nu a existat nicio colaborare cu naziștii, nu au avut niciodată vreun lagăr pe teritoriul lor. Din acest punct de vedere, putem spune că versiunea oficială nu corespunde nicidecum cu versiunea reală. În timpul „procesului naziștilor de la Canalul Mânecii“, cum a fost numit, aceste realități au fost mai mult sau mai puțin escamotate. În anii '90, când Kurt Klebeck, unul dintre responsabilii din vremea aceea, a fost descoperit, a fost declarat mort, deși în realitate avea 82 de ani și ar fi putut fi judecat. În felul acesta, tot adevărul despre naziștii de la Canalul Mânecii a putut fi trecut sub tăcere și, cum englezii au fost câștigători, au scris istoria cum le-a convenit mai bine.

– Cum s-ar putea justifica o astfel de atitudine?

– Cred că prin mândria națională, prin faptul că englezii au dat mereu lecții Franței ocupate și colaboraționiste. Acest lucru a hrănit cu siguranță mitul național, împiedicându-se dezvăluirile legate de faptul că administrația engleză a insulelor anglo-normande a colaborat organizând deportarea evreilor la fața locului, închizând ochii la construirea lagărelor pe teritoriul lor. Este una dintre rațiunile care mă fac să spun că avem de-a face aici cu o descoperire istorică importantă.

Intrarea în lagărul Sylt de pe insula Aurigny-Alderney și placa memorială reconstituind istoria dramatică a lagărelor de pe insulă

cumnata sa Louise, din 26 decembrie 1918.

Venind din Banat, generalul Berthelot a ajuns la Belgrad, unde s-a întâlnit cu voievodul Misici, prințul Alexandru și înalți ofițeri aliați și a căutat să împace pozițiile și revendicările românilor și sârbilor și să obțină evacuarea treptată a Banatului de sârbi și ocuparea vremelnice de către trupe coloniale franceze. Treacănd apoi prin Timișoara, a ajuns la Seghedin, unde a avut

La Arad...

întrevederi cu mai multe oficialități.

La Arad, generalul Berthelot a avut parte de o primire fastuoasă, cu cântece și cu escortă, urmată de provocări ale ungarilor, cu îm-

pușcături, devastări în oraș (printre altele, casa lui Ștefan Cicio Pop, vicepreședinte al Consiliului Dirigent) și atac armat asupra vagonului său.

Drumul a continuat prin Crișana la Oradea, Satu Mare, Baia Mare, spre Bistrița-Năsăud, unde a avut întâlniri cu reprezentanți ai administrațiilor locale și ai consiliilor naționale. A fost primit cu declarații și ovații în toate garile. S-a oprit la Dej și Gherla, fără a

4 ianuarie 1919. Comunicat de presă, întocmit de colonelul Radu R. Rosetti privind călătoria generalului Henri Mathias Berthelot în Banat, Crișana și Transilvania.

Plecând în seara de 25 decembrie curent din București, generalul Berthelot, însoțit de mai mulți ofițeri din statul său major, a parcurs Banatul, Crișana, Transilvania și s-a întors în seara de 3 ianuarie la București.

Primirea ce i s-a făcut peste tot de către populația română a fost entuziastă; nu numai întreaga populație a localităților prin care a trecut a ieșit întru întâmpinarea generalului, dar bătrâni, femei, copii au venit cale de două – trei zile din munții Abrudului, ai Bihorului, din Maramureș și din Bucovina spre a saluta pe marele nostru prieten. Ploaia, brutalitățile autorităților sârbești și ungurești, faptul că trenul trecea noaptea prin anumite localități nu au putut împiedica țărânimea română a veni să sărbătorească pe general. În multe localități populația a așteptat 10 – 11 ore trecerea trenului. Peste tot recepția a fost măreață. După localități, sute, mii sau chiar zeci de mii de locuitori în haine de sărbătoare au primit pe general cu cântece naționale, cu Marseilleza și cu strigăte de trăiască Franța,

În gara din Alba Iulia, cu colonelul Rosetti (în spatele generalului, zămbind)

trăiască România Mare. În toate cuvântările s-a arătat de către reprezentanții tuturor stărilor sociale, de oameni de toate vârstele și de femei de toate condițiile voința neștrămutată de a rămâne uniți pentru totdeauna și gratitudinea neșarmurită ce o datorăm Franței și marelui ei fiu. Generalul a vorbit cu bunăvoință tuturor; s-a interesat de starea

GENERALUL HENRI MATHIAS BERTHELOT IMPRESII DE CĂLĂTORIE ÎN BANAT, CRIȘANA ȘI TRANSILVANIA

MARIA GEORGESCU

Generalul Henri Mathias Berthelot, comandant al Armatei aliate de Dunăre, odată cu încetarea luptelor în urma armistițiului de la 11 noiembrie 1918 a avut ca sarcini și ocuparea și administrarea temporară a Transilvaniei și Banatului. A dorit să cunoască și să examineze la fața locului situația din aceste teritorii revendicate de România, încă neeliberate, în care populația românească votase, la 1 Decembrie 1918, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, unirea cu patria mamă. De aceea a solicitat colonelului Radu R. Rosetti, care-i era subordonat și continua să facă parte din statul-major al Armatei aliate de Dunăre,

să-i organizeze o călătorie în Banat, Crișana și Transilvania. Acest scurt periplu, realizat în perioada 25 decembrie 1918 – 3 ianuarie 1919, era considerat și dorit de generalul Berthelot a fi un „turneu de pacificare între România, Serbia și Ungaria, în legătură cu Banatul Timișoarei și Transilvania“. Călătoria a avut loc cu un tren special, generalul Berthelot fiind însoțit pe tot traseul de colonelul Rosetti, care avea și rol de translator, dar și de alți ofițeri.

*La Săliște, în decembrie 1918, de la stânga la dreapta:
generalul Berthelot, Iuliu Maniu și generalul Traian Moșoiu*

Prima oprire a fost la Orșova, la frontiera Banatului. „Este o graniță absolut artificială, pentru că populația din această regiune este în mod limpede de origine română, deși sârbii emit pretenția de a pune mâna pe el. În toate gările, luăm contact cu starea de spirit a poporului, care ne primește cu aclamații la oprirea trenului, în special la Mehadia, Domașnea, Caransebeș, Lugoj și în multe alte locuri“, relatează Berthelot într-o scrisoare către

ralului Berthelot la Cluj: „Ca la o veste magică au început a curge satele la Cluj. De pe la 10 ore a.m. se vedeau cete de săteni trecând pe străzile Clujului în frunte cu stindarde naționale și cântând marșuri românești. Cetele de tineri, bărbați, femei și fete veneau ca la o mân-

La Brașov, în ianuarie 1919

dră nuntă, în haine de sărbătoare, unele cu lăutari, cu clarinetăși sau alți muzicanți, dar în frunte având aproape toți pe preoții lor. Am văzut sate îndepărtate ca Târgșorul de Câmpie, cu preotul Iuliu Bucur, apoi de pe Arieș, din Munții Gilăului ș.a. [...] Mândri au fost între

11 ianuarie 1919. Scrisoarea generalului Henri Mathias Berthelot, comandantul trupelor aliate în România și Rusia meridională, către Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria, cu mulțumiri pentru primirea de care s-a bucurat în timpul călătoriei sale în Banat, Crișana și Transilvania (original în franceză).

Misiunea militară franceză
Și Comandamentul trupelor în România
și Rusia meridională
11 ianuarie 1919

Domnule Președinte,

Profund mișcat de manifestațiile de simpatie pe care le-am primit în timpul călătoriei mele în Banat, Crișana și Transilvania, m-am gândit să mulțumesc personal președinților comitetelor locale române care au venit să mă salute în toate gările prin care am trecut.

A trebuit să renunț, într-atât de mare era numărul lor. Și această imposibilitate este cel mai frumos omagiu pe care am putut să-l aduc vitalității românilor care trăiesc în aceste limite artificiale ale vechii Ungarii.

În timpul celor 18 luni petrecute în România și în contact strâns cu armatele sale, am putut să studiez și să înțeleg bine caracteristicile sufletului românesc, despre care mă bucur să pot aduce o nouă mărturie.

Șederea mea printre românii de peste munți m-a convins că sufletul lor este ace-

lași cu al românilor de la București și de la Iași.

De asemenea am fost foarte emoționat de manifestațiile unanime de stimă și de dragoste pentru Franța ce au avut loc peste tot de-a lungul călătoriei mele, exprimate cu atâta sinceritate și delicatețe.

De asemenea, vă rog din toată inima, domnule președinte, să primiți și să transmiteți recunoștința și urările mele cele mai calde pentru realizarea aspirațiilor dumneavoastră naționale tuturor, bărbați și femei, tineri și copii, oameni de la oraș și de la sate și tuturor membrilor Consiliului Dirigent și comitetelor locale.

Vă rog să primiți, domnule președinte, expresia înaltei mele considerații și să-mi permiteți să strig alături de dumneavoastră: Trăiască România Mare!

H. Berthelot

Domnului Președinte al Consiliului
Dirigent Român, Sibiu

(Biblioteca Academiei Române,
Cabinetul de Manuscrise,
Arhiva general Rosetti, XV, varia 1,
document 38)

părăsi gara, bucurându-se de aceleași primiri călduroase.

La Cluj a sosit la 31 decembrie. „Un ade-vărat delir. Delegații și discursuri, orășeni și țărani. Ofrande de flori, arme etc.”, nota Berthelot în jurnalul său.

Generalul Berthelot a fost primit la gară cu muzică și onoruri militare de o mare mulțime, în majoritate reprezentanți al românilor (Comitetul Național Român, preoți, intelectuali, țărani),

... și undeva în Banat

dar și „deputații ungurești” opt – nouă persoane. I s-a oferit o sabie din partea moșilor lui Horea și Iancu, proprietatea lui Ilie Măcelariu, pe care o folosisese la 1848 ca tribun. Tot

de la moși a primit un tunic original despre care se spunea că ar fi fost al Pelaghiei Roșu, care luptase cu succes la Fântânele, în 1848, contra trupelor maghiare.

Mulțumind tuturor pentru această primire călduroasă, generalul Berthelot a spus: „Ea m-a surprins, dar nu m-a

uimit; inima franceză și inima română de mult bat la fel”.

Iată cum descria ziarul *Unirea* din Blaj, din 11 ianuarie 1919, primirea gene-

morală și fizică a populației, de hrană, de agricultură; a recomandat poporului care a suferit atâtea sute de ani să aibă puțină răbdare până la hotărârile Congresului de Pace – din care va ieși la sigur Marea Românie. Delegațiilor din celelalte naționalități le-a dat sfatul de a trăi în bună înțelegere și a deveni cetățeni folositori României Mari.

Toate regiunile, toate localitățile au rivalizat între ele pentru ca primirea să fie cât mai mărească și este cu neputință de a face vreo clasificare, căci dacă numărul celor ieșiți întru întâmpinare a variat după mărimea localității, căldura primirii a fost peste tot aceeași, căci venea din aceeași inimă românească și a făcut să apară și mai puternic unitatea desăvârșită a nației române de peste tot.

În localități ca Bistrița, Alba Iulia, Arad, Sibiu și Brașov, unde având mai multă vreme disponibilă, generalul a putut merge în oraș, a fost dus în trăsuri mâinate de surugii români, înconjurați de mii de călăreți în bogate porturi naționale, cu cai acoperiți cu scoarțe prea frumoase, și a trecut între mulțimi de zeci de mii de locuitori din satele de prin jur, care l-au primit cu o însuflețire care este cu

neputință de descris. Veselia, bucuria de a se vedea în sfârșit neatârnați și uniți cu patria mamă se vedea pe toate fețele, iar emoția era atât de mare, încât mulți plângeau, iar de mai multe ori s-au văzut lacrimi în ochii generalului. Bătrâni și bătrâne îngenuncheau și mulțumeau cerului de a le fi dat să vadă ziua aceasta și toți cereau ca regele și regina să vină.

La Sibiu serbările s-au încheiat cu defilarea în fața generalului a peste 15.000 de țărani din împrejurimi. Ordinea perfectă cu care au mers, bucuria ce se vedea pe toate fețele, hotărârea ce se citea în toți ochii au făcut asupra tuturor care au avut fericirea să asiste la această sărbătoare o adâncă impresiune.

R. Rosetti

4 I 1919

(Biblioteca Academiei Române,
Cabinetul de Manuscrise,
Arhiva general Rosetti, XV, varia 1,
document 9)

Am văzut în episodul anterior care au fost principalele măsuri cu caracter militar luate pentru desfășurarea în bune condiții a Marii Adunări de la Alba Iulia. Acțiunea armatei române a căpătat o amploare mai mare după data de 1 Decembrie 1918.

ARMATA ROMÂNĂ ÎN TRANSILVANIA

ION GIURCĂ

În Ardeal, înainte și după Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, situația era complicată, din cauza unor factori interni și externi. Guvernul de la Budapesta obținuse prin Convenția de la Belgrad, din 31 octombrie/13 noiembrie 1918, păstrarea sub autoritatea sa a teritoriului Ardealului situat la nord de cursul superior al Someșului, orașele Bistrița, Târgu Mureș, cursul Mureșului până la vărsarea în Tisa. Acest aspect îngrijora cercurile conducătoare românești din Ardeal, în condițiile în care ungurii speculau prevederea referitoare la linia de demarcație, faptul că la sud de aceasta, până la pacea generală, administrația civilă urma să fie exercitată de guvernul maghiar.

Prevederile convenției nemulțumeau și partea română și cea maghiară, erau însă total favorabile Serbiei, a cărei armată a ocupat, cu acordul aliaților, teritoriul Banatului, fapt ce a dus la o încordare a relațiilor româno-sârbe.

De altfel, comportamentul armatei și al autorităților sârbe în teritoriul ocupat în Banat

s-a dovedit a fi departe de cel specific unui aliat, dorința de anexare a acestui teritoriu românesc fiind evidentă. Un raport al maiorului Al. Dimitrescu, din 26 noiembrie/9 decembrie 1918, evidențiază situația din acest teritoriu, care îngrijora Consiliul Dirigent de la Sibiu: „Trupele sârbe au pus stăpânire pe toate centrele românești, au împie-

dicat pe români să ia parte la întrunirea de la Alba Iulia, închizând o parte din ei, iar pe alții transportându-i la Belgrad și au ordonat recunoașterea statului sârb. Comitetul Dirigent este de părere că chiar dacă se retrag sârbii din Banat și vin în locul lor trupe franceze tot nu este de ajuns. Ar trebui ca aceste trupe să depindă de comandamentul

toți moșii, care au venit călări, prevăzuți cu donițe artistice lucrate, și amazoanele moarte, călări și ele, purtând câte un buciom de munte, străvechiul tulinic.

Ordinea a fost desăvârșită cu toată aglomerația de lume, care se poate conta pe 40 –

50.000. Gardiștii români din Cluj și din jur, pedestrași și călări, erau postați de-a lungul străzilor din piața lui Mathia și până la gară, iar în spatele lor țărani noștri așezați în rând, cu drapelele lor și cu tablele de inscripții a satelor lor“.

La 1 ianuarie, după întâmpinări la fel de călduroase în toate gările și mai ales la Aiud, Alba Iulia, Teiuș, Sebeș, unde „de-a lungul căii ferate țărani coborâți de la munte întâmpină cu aclamații trecerea trenului“, a sosit la Sibiu, unde i se face „o primire demnă de învingători“, după cum relatează însuși Berthelot. Acolo s-a întâlnit cu Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria, cu Ștefan Cicio Pop, vicepreședinte, cu generalul Traian Moșoiu, comandantul trupelor din Transilvania, cu generalul Ioan Boeriu, cu delegați ai bisericilor ortodoxă, greco-catolică și romano-catolică, dar și cu delegați sași și unguri.

Vestea a electrizat orașul. *Telegraful român din Sibiu,*

La Sibiu, cu Iuliu Maniu

din 7 ianuarie 1919, scria: „Marele ghinărar a venit între noi să ne cunoască tainele sufletului, durerile și chinurile îndurate de opresorii fără suflet, a venit să ne aline suferința, să ne mângâie și să ne ajute la desăvârșirea unirii integrale a neamului, la clădirea pentru veșnicie a României Mari“. În discursul rostit la sosirea în gară, generalul Berthelot sublinia: „Știu și am văzut cum viteaza armată română s-a distins în mod extraordinar în luptele grele ale războiului. Deci dați-mi voie să strig din adâncul inimii cu dumneavoastră împreună: Trăiască viteaza armată română! Trăiască România Mare!“

A doua zi, după o vizită la Săliște, unde frumusețea femeilor îmbrăcate în costumele lor specifice nu putea rămâne neremarkată, a urmat defilarea la Sibiu a 12.000 de săteni din împrejurimi. „În concluzie – scria Berthelot cumnatei sale –, prin aceste părți ni se face o primire princiară, care va rămâne adânc marcată în amintirile mele. Aclamații nesfârșite pentru Franța și reprezentanții ei.“

Traseul generalului Berthelot a continuat prin Copșa Mică, Mediaș (unde sașii s-au declarat buni cetățeni, de acord cu hotărârile de la Alba Iulia, de la 1 decembrie), Sighișoara, până la Brașov. Aici a fost întâmpinat de românii din Țara Bârsei, oficialități și oameni simpli, junii

din Schei, călărașii din Stupini și Prejmer.

A fost un turneu triumfal.

In urma acestei călătorii, generalul Berthelot nu mai avea nevoie de alte dovezi în sprijinul convingerilor sale privind temeinicia revendicărilor românești asupra întregii Transilvanii și a Banatului, dar și a comportamentului agresiv și violent pe care îl suportau românii din partea autorităților și armatei maghiare în teritoriile încă neeliberate. La 7 ianuarie 1919, generalul Berthelot scria nepotului său Georges: „Îmi amintesc cu plăcere cele câteva zile ale turneului meu în mijlocul unor oameni foarte simpatici, pe care nădăjduiesc că Franța îi va elibera pentru totdeauna de jugul maghiar. Mă tem că la Paris nu se percepe întreaga importanță a acestei probleme. Nu ar trebui să îi dezamăgim pe cei care ne iubesc, în beneficiul ungarilor, care, de altfel, nu ne-ar purta niciodată recunoștință, pe când în România Mare am avea cea mai frumoasă comunitate din lume“. ■

Generalul Louis Franchet d'Esperey

După proclamarea unirii Transilvaniei și Bucovinei cu patria mamă, armata română a reluat înaintarea în Transilvania. Forțele Diviziei 7 Infanterie, după ce au ocupat nodurile de cale ferată de la Târgu Mureș, Luduș și Uioara, au eliberat localitățile Reghin, Târgu Mureș, Bistrița și Năsăud, iar cele ale Diviziei 1 Vânători Odorhei, Miercurea Ciuc, Brașov, Râșnov, Homorod, Gața, linia de despărțire între cele două mari unități tactice constituind-o râul Târnavă Mare.

Dat fiind faptul că fâșiile în care acționau cele două mari unități căpătaseră o dezvoltare frontală foarte mare și că unele zone nu mai puteau fi controlate, Marele Cartier General a luat hotărârea să deplaseze pe calea ferată Divizia 2 Vânători și să o concentreze în raionul Sibiu, Orăștie, Deva, Petroșani până la 21 decembrie 1918/3 ianuarie 1919.

De asemenea, la 15/28 decembrie 1918 a început deplasarea pe calea ferată a Diviziei 6 Infanterie pe direcția Adjud, Ghimeș-Palanca, Valea Mureșului, care până la 27 decembrie 1918/9 ianuarie 1919 s-a

concentrat în raionul Târgu Mureș, Cucerdea, Aiud, Alba Iulia, Turda.

Această măsură a asigurat controlul asupra trecătorilor din Carpații Meridionali precum și al căilor de comunicații ce făceau legătura între Muntenia

și Oltenia, de o parte, Transilvania, de cealaltă.

Condițiile în care trupele române au executat marșurile peste frontieră și apoi în Transilvania au fost deosebit de grele atât din cauza vremii, dar și a celor impuse de deplasare. Marșurile pe jos, pe viscol și ger, au scos în evidență necesitatea și marea importanță a căilor ferate.

Dată fiind creșterea numărului de mari unități române deplasate în Transilvania, Marele Cartier General, care coordona și acțiunile forțelor române din Basarabia, Bucovina și Dobrogea, a hotărât constituirea, la 11/24 decembrie 1918, a Comandamentului Trupelor din Transilvania, cu punctul de comandă la Sibiu. Comandantul noii structuri create a fost numit

generalul Traian Moșoiu, având ca șef de stat major pe generalul Ștefan Panaitescu.

Constatând că guvernul de la Budapesta refuza să respecte deciziile Puterilor Aliate privitoare la obligativitatea retragerii trupelor sale din spațiul delimitat de râul Mureș și Carpații Occidentali, la care se adăugau masacrele asupra populației românești și ampla acțiune de evacuare a bunurilor publice și ale populației spre Budapesta, Marele Cartier General român a ordonat trupelor subordonate să se pregătească în vederea reluării înaintării în Transilvania.

Intro telegramă trimisă delegației române de la Paris, Mihai Pherekide, președintele ad-interim al Consiliului de Miniștri, sublinia: „Situția din Transilvania devine intolerabilă. Ungurii distrug pe românii noștri; asasinatelor se succed în fiecare zi.” Într-un raport al șefului Marelui Stat Major al armatei române, adresat prim-ministrului României, se arăta: „În regiunile Ardealului neocupat încă de trupele române, teroarea se întinde din ce în ce mai mult. Primesc zilnic telegrame disperate prin care toată populația și societățile culturale fără deosebire

de neam, credință și lege imploră ajutorul nostru.” Date cu caracter asemănător se aflau și în raportul consulului german la Budapesta: „ungurii tratează populația română de dincoace de linia de demarcație extrem de brutal”.

Comandamentele aliate ale generalilor Franchet d'Esperey și H.M. Berthelot au receptat corect intervențiile cercurilor

Misiunea aliată de la Budapesta; locotenent-colonelul Fernand Vix este al treilea din dreapta

Bolșevici unguri...

francez de la București, pentru a ieși complet de sub influența Belgradului. Numai așa ar fi dreptate.

Din același raport rezulta că transporturile pe calea ferată la sud de linia de demarcație erau nesigure, existând indicii că autoritățile guvernamentale ungare acționau pentru a „semăna revoluția în Transilvania”, fiind necesară trimiterea cât mai rapidă de trupe pentru a lua sub control și siguranță calea ferată Arad – Sibiu, cât și „pentru a se putea pune mâna pe depozitele diferite ce se mai găsesc pe aici și care zilnic sunt secătuite fie de unguri care le cară cu vagoanele, fie de populație și chiar gărzile ce le păzesc, care le pradă.”

Necesitatea trimerii de trupe române era argumentată și de faptul că gărzile naționale, estimate de maiorul A. Vlad la circa 10.000 de oameni, dintre care doar 3.000 – 3.500 dispuneau de arme, nu puteau asigura ordinea conform intereselor românilor, în condițiile în care cele maghiare și ale sașilor erau mai bine organizate, înarmate și disciplinate, formate din cei mai buni cetățeni, care în afară de hrană mai primeau și o plată de 20 – 25 de coroane, oferită de guvernul de la Budapesta.

Erau semnalate, pentru perioada imediat următoare Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, jafurile comise de gărzile naționale maghiare asupra trenurilor de marfă și depozitelor, ajungându-se la situații în care autorități maghiare din localități urbane și rurale să solicite ajutorul gărzilor naționale române pentru stăvilirea acestora.

Evenimentul cel mai semnificativ, semnalat la 25 noiembrie/8 decembrie 1918, era acela că „un ungur, anume Bela Kun, a sosit la Budapesta venind din Moscova. El are la dispoziția sa 60.000 de unguri și ruși din organizațiile bolșevice pe care în grupuri de diferite forțe le trimite prin Galiția în Ardeal, pentru a răspândi ideile bolșevice și a produce revoluția în Transilvania. Această organizație, care lucrează în directă legătură cu actualul guvern ungar, dispune de un fond de mai multe zeci de milioane”.

Această realitate era confirmată și de reprezentantul guvernului român pe lângă cel maghiar, Erdeli, care la 24 noiembrie/7 decembrie 1918 a informat telegrafic Consiliul Dirigent de la Sibiu despre plecarea din Budapesta spre Ardeal a unui grup de bolșevici, solicitând ca autoritatea română,

recent constituită, să întreprindă măsurile care se impun pentru a interzice intrarea bolșevicilor în teritoriul românesc.

În același timp, se constata preocuparea guvernului de la Budapesta de a evacua din Ardeal toate depozitele de alimente, materialele rechiziționate de autoritățile maghiare ce continuau să funcționeze în spațiul românesc, centrul de adunare fiind localitatea Karczeg (lângă Szeged), de unde urma să fie expediate la centrul de aprovizionare de la Budapesta.

Drept urmare, cea mai mare parte a parcului feroviar, format din locomotive și vagoane de marfă, era utilizat conform planificării de la Budapesta, autoritățile române putând beneficia de acesta doar după formularea cererilor către misiunea militară franceză din capitala Ungariei.

Acestor aspecte li se adăugau abuzurile și atrocitățile comise de autoritățile ilegale maghiare din teritoriul unit cu țara, care au fost sistematic comunicate autorităților militare aliate de la București și Belgrad. În acele condiții, cu acordul aliaților, imediat au fost transmise ordine ale Marelui Cartier General pentru reluarea înaintării către cele două divizii aflate în Transilvania și pentru trimiterea în cel mai scurt timp de noi forțe.

... și liderul lor, Bela Kun

Continuăm povestea vieții lui Samoilă Mârza, cel care ne-a lăsat singurele imagini ale Adunării de la 1 Decembrie 1918, de la Alba Iulia.

FOTOGRAFUL MARII UNIRI

RADU MÂRZA

În cursul lunilor care au urmat adunării de la 1 Decembrie, Samoilă Mârza a participat cu aparatul de fotografiat și la alte momente oficiale petrecute la Alba Iulia și în directă legătură cu Adunarea Națională. Spre exemplu, a imortalizat intrarea în Cetate a Regimentului 5 Vânători de Munte, condus de locotenent-colonelul Găgiu, care s-a lăsat fotografiat într-o postură ecvestră în fața Porții a III-a (19 decembrie 1918), sfîntirea steagului Jandarmeriei Române (25 decembrie 1918), sosirea la Alba Iulia, cu trenul, a generalului francez Henri Berthelot

(1 ianuarie 1919), căruia i s-a organizat o primire fastuoasă în gara orașului. Fotografiile executate cu acest prilej surprind momentele de așteptare a sosirii trenului, respectiv sosirea generalului și primirea acestuia de către oficialitățile orașului și de public. Este impresionant să-l descoperi în aceste fotografii, dincolo de caracterul solemn, ceremonial al momentului, pe oameni, în diferite ipostaze și făcând diferite gesturi. Alte fotografii realizate în această perioadă surprind un grup de ofițeri ai Regimentului nr. 5 Vânători de Munte, în frunte cu locotenent-colonelul Găgiu, alături de notabilități ale orașului, intelectuali, țărani.

Cîndva după 1 Decembrie 1918, poate în cursul lunii ianuarie 1919, Samoilă Mârza a multiplicat fotografiile executate (cele de la Viena și de la Alba Iulia) și a realizat o serie de albume de fotografii, intitulate „Marea Adunare de la Alba Iulia în chipuri”. Fotografiile au fost aplicate pe foile de carton ale albumelor, dar mărimea albumului și numărul fotografiilor cuprinsese variau, ceea ce face ca fiecare album să fie unicat.

Prezent la serbările Unirii din 1929

Albumele au fost dăruite unor personalități sau oferite spre vânzare. Au primit albume regele Ferdinand, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, Iuliu Maniu, pe atunci președintele Consiliului Dirigent, sus-pomenitul general Berthelot, episcopul greco-catolic Iuliu Hossu, unul dintre cei care au citit maselor

adunate la Alba Iulia rezoluția de unire, istoricul Nicolae Iorga. Dintre acestea, s-au păstrat trei: cele dedicate lui Nicolae Iorga (*Magazin istoric*, nr. 12/2018), Iuliu Maniu și Iuliu Hossu. Albumul dedicat lui Iuliu Maniu a fost reeditat recent, în condiții grafice de excepție (*Albumul Marii Uniri. Samoilă Mârza*. Text introductiv: Radu Mârza, București, Editura Monitorul Oficial, 2018, 72 pp.). Conform istoricilor, un album de

Generalul Aristide Lecca,
comandantul Diviziei 1
Vânători de Munte

politice și militare românești, mai ales că informațiile primite de la delegații francezi din Transilvania întăreau afirmațiile privind situația din zonă, și au autorizat trupele române să ocupe într-o primă urgență aliniamentul Dej, Cluj, apoi Sighetul Marmației, Baia Mare, Satu Mare, Carci, Oradea, Arad. Această decizie a fost adusă la cunoștința guvernului ungar de generalul H.M. Berthelot prin locotenent-colonelul Ferdinand Vix din misiunea aliată de la Budapesta. În loc de executare a acestei hotărâri, partea ungară a dat ordin trupelor sale să rămână pe loc și să se pregătească în vederea desfășurării de noi acțiuni militare.

La 14/27 decembrie 1918, Marele Cartier General român a emis un ordin de operații prin care Divizia 7 Infanterie a primit misiunea să pună stăpânire pe zona Dej, Cluj, Turda, Divizia 1 Vânători să înainteze până la Blaj, apoi cu parte din forțe să se concen-

treze în raionul Aiud, Alba Iulia, Teiuș, celelalte forțe fiind regrupate în raionul Sighișoara, Brașov, Miercurea Ciuc, Odorhei, asigurând ordinea într-o zonă care se impunea să fie securizată.

Urmare a acțiunilor desfășurate în cursul lunii decembrie 1918, trupele române au reușit să ia sub control o parte însemnată din teritoriul național, precum și importante orașe: Dej, Gherla, Cluj, Turda, Alba Iulia, Aiud, Teiuș, precum și zona minieră Petroșani, care asigurau condiții dintre cele mai bune pentru protecția populației și reluarea acțiunilor spre vest.

Tot în această perioadă, Marele Cartier General a ordonat Diviziei 6 Infanterie să înceapă deplasarea din garni-

începând cu data de 24 decembrie 1918/6 ianuarie 1919, dispozitivul trupelor române din Transilvania era următorul: în eșalonul întâi Diviziile 7, 6 Infanterie și Divizia 2 Vânători, iar în rezervă Divizia 1 Vânători.

În cursul lunii ianuarie 1919, cu acordul aliaților, comandamentul român a ordonat reluarea înaintării, trupele noastre reușind să elibereze la 14/27 ianuarie Zalăul, iar până spre sfârșitul lunii Sighetul Marmației și Baia Mare.

Până la sfârșitul lunii ianuarie 1919 cele trei divizii din eșalonul întâi au ocupat un aliniament marcat de localitățile Trebușă, Câmpulung pe Tisa, care continua spre sud prin vârful Capul Fetei, Recea, vârful Măgura Prici, Secătura Caprei, Glăvău, Bihor, Găina, apoi localitățile Zam, Paioaga, Fintoag, Runcu, Bucova.

A fost prima etapă a operațiilor armatei române în Transilvania, desfășurate fără incidente majore, chiar dacă ostilitatea unei părți a populației maghiare s-a manifestat, în timp ce majoritatea a constituit mersul ireversibil al evenimentelor.

În decurs de două luni, armata română reușise să constituie o structură de conducere în Transilvania, subordonată Marelui Cartier General, să concentreze patru divizii cu o capacitate de luptă corespunzătoare, iar Consiliul Dirigent de la Sibiu a inițiat și desfășurat procesul de constituire a diviziilor ardelenice, care vor avea un loc și rol incontestabil în cadrul operațiilor militare din primăvara și vara anului 1919. ■

Militari români în Timișoara

zoanele din Moldova și să treacă Carpații, să înainteze astfel încât până la 27 decembrie 1918/9 ianuarie 1919 să termine concentrarea trupelor în raionul Târgu Mureș, Cucerdea, Aiud, Alba Iulia, Turda, constituind astfel rezerva grupării de forțe române din Transilvania. Ulterior s-a ordonat ca această divizie să intre în dispozitiv de luptă între Diviziile 7 Infanterie și 2 Vânători, prin înlocuirea Diviziei 1 Vânători, astfel că

Într-o aură de mister

Despre viața particulară a lui Samoilă Mârza în deceniile interbelice și după aceea știm foarte puține lucruri. Cândva, după momentul decembrie 1918, s-a stabilit la Alba Iulia, locuind într-o casă modestă și care astăzi nu mai există, de pe actuala str. Vasile Alecsandri (fosta Uliță a Șurilor), în orașul de jos, unde funcționa și atelierul fotografic. Și-a trăit viața cu modestie, ca un meseriaș într-ale artei fotografiatului, beneficiar într-o vreme al propriei celebrități dobândite la 1 Decembrie 1918, câștigând (probabil nu foarte mult) din multiplicarea celebrelor sale fotografii și din executarea de fotografii la comandă publică și mai ales privată.

Dintr-un articol cu tonuri publicitare din ziarul local *Alba Iulia*, din primăvara anului 1919, aflăm despre fotografiile făcute cu prilejul vizitei la Alba Iulia a regelui Ferdinand și a reginei Maria și că „Dl. E. Mârza a prins pe placă fiecare scenă însemnată și, ca o frumoasă amintire, și cei care nu au luat parte pot cumpăra

fotografiile în formă de ilustrate, așa de bine executate“. Tot aici aflăm: „De vânzare se află la librăria Francisc Schaser în Alba Iulia, prețul unui exemplar 2,20 cor[ioane]“, la această librărie existând, desigur, un vad de desfacere mai bun decât la adresa atelierului său fotografic.

Din păcate, nu avem informații despre cum a trecut Samoilă Mârza prin anii tulburi ai sfârșitului perioadei interbelice, prin anii celui de Al Doilea Război Mondial și prin anii instaurării regimului comunist. Unele informații ni le oferă cei care l-au cunoscut, mai ales locuitori ai Găltiului, rude ale acestuia, însă de multe ori aceste informații preiau cu titlul de amintire conținutul unor lucrări de istorie sau emisiuni TV. Rămâne în jurul acestui personaj istoric o aură de mister.

Ea se destramă atunci când ajungem în fața zecilor de fotografii pe care Samoilă Mârza le-a făcut oamenilor simpli, consătenilor, rudelor, unor particulari din satele învecinate, prin care, așa cum spune tradiția, circula cu bicicleta și cu deja celebrul său aparat de fotografiat. Una dintre lucră-

Elisaveta Todorescu; generalul Berthelot a pupat-o pe frunte și i-a spus: „Du sărutul meu femeilor române“

rile care îi sunt dedicate conține zeci de impresionante fotografii ce dau culoare lumii țărănești, care astăzi nu mai există în forma pe care a cunoscut-o Samoilă Mârza. Istoria unor familii din Găltiu poate fi documentată cu precizie prin fotografiile executate din anii interbelici și până prin anii 1960. Toate vechile familii din Găltiu își regăsesc în fotografiile „chipurile“ făcute de Samoilă Mârza străbunii, bunicii, părinții, unchii și mătușile.

În anul 1968 urma să se organizeze manifestări grandioase pentru aniversarea a 50 de ani de la Marea Unire și, conform unui autor bine informat, Samoilă Mârza ar fi pregătit pentru acel prilej albume de fotografii, identice cu cele de la 1919, pe care le-a oferit lui Nicolae Ceaușescu și altor potențați ai vremii, dar soarta acestor albume ne rămâne, deocamdată, necunoscută.

Din păcate, Samoilă Mârza nu a mai apucat să trăiască aniversarea jumătății de veac de la Adunarea Națională de la Alba Iulia, stingându-se singur și în sărăcie în luna

Poarta numărul 1 a cetății Alba Iulia

fotografii a făcut parte din documentația pregătită și prezentată de delegația României la Congresul de Pace de la Paris (1919), fotografiile ilustrând, alături de alte tipuri de documente istorice, cartografice, demografice, statistice, voința românilor din Transilvania de a se uni cu România.

Nu se cunoaște existența și a altor albume, cu atât mai puțin se știe despre existența altora vândute unor persoane particulare. Dar presa vremii (de exemplu, ziarul *Alba Iulia*, din 11 martie 1919) semnalează apariția acestor albume fotografice, care puteau fi achiziționate, la fel și a unor fotografii individuale dintre cele executate cu prilejul Adunării Naționale de la 1 Decembrie 1918.

Probabil că în această perioadă Samoilă Mârza își des-

chide un atelier foto la Alba Iulia. A devenit fotograf profesionist, prezent la numeroase evenimente publice și private.

A asistat la vizita regelui Ferdinand și a reginei Maria la Alba Iulia (primăvara anului 1919), prilej cu care a făcut câteva fotografii (este cunoscută mai ales cea care ilustrează momentul intrării automobilului regal în Cetate), a fotografiat momente din timpul construirii Catedralei Încoronării (1921), încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria (15 octombrie 1922). Și alte momente festive, în care familia regală era asociată cu Alba Iulia și cu aniversarea Unirii, au fost immortalizate de Samoilă Mârza, spre exemplu serbările din anul 1929, când s-au aniversat zece ani de la Unire, sau inaugurarea Obeliscului lui Horea, Cloșca și

Crișan în prezența regelui Carol al II-lea și a principelui Mihai, voievod de Alba Iulia (1937). În anii interbelici, aparatul de fotografiat al lui Samoilă Mârza a surprins și alte momente solemne: ceremonia de la Vidra de Sus, dedicată aniversării a 100 de ani de la nașterea lui Avram Iancu (1924), dezvelirea pe casa natală a lui Aurel Vlaicu de la Bințiș și a unei plăci memoriale (1925), congresul foștilor voluntari români din Rusia (1925).

Cu prilejul serbărilor Unirii din anul 1929, Samoilă Mârza a realizat un nou album de fotografii, executat prin tipărire și mai elaborat, cuprinzând mai multe imagini, medaliale ale unor personalități, fragmente de discursuri și texte omagiale (un exemplar se găsește în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj).

Generalul Berthelot primește raportul de la căpitanul Marinescu, în gara din Alba Iulia, 1 ianuarie 1919

Exclusivitate

Înceiem povestea prizonierilor români din armata austro-ungară înrolați voluntar în armata italiană pentru desăvârșirea idealului național al românilor, începută în numărul trecut.

LEGIUNEA ROMÂNĂ ÎN ITALIA ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Voluntari români în Italia; printre cei imortalizați se află și Nicolae Titulescu și Vasile Lucaciu

STEFANO SANTORO
(Perugia, Italia)

În ciuda acestei campanii, guvernul italian a acționat cu extremă prudență și era încă reticent cu privire la crearea unor unități românești de combatanți sub steagul național. De altfel, România semnase un tratat de pace separat cu Puterile Centrale și nu mai era, de jure, o țară aliată. Era prin urmare problematică, din perspectiva mediilor guvernamentale italiene, folosirea unor trupe combatante sub steag românesc în armata italiană.

În această situație, profesorul Mândrescu a jucat un rol de prim plan în procesul care a condus la crearea Legiunii române în Italia. Originar din Transilvania, el se simțea responsabil să ofere compatrio-

ților, prizonieri de război în Italia, ocazia de a-și aduce contribuția la asaltul definitiv asupra Imperiului Austro-Ungar și deci la crearea României Mari. Grație sprijinului obținut din partea șefului

delegației franceze la Congresul popoarelor oprite ținut la Roma, Henry Franklin-Bouillon, Mândrescu a reușit să obțină de la Orlando concentrarea tuturor ofițerilor români prizonieri de război

decembrie 1967. A fost înmormântat în cimitirul central al orașului Alba Iulia. O vreme, locul său de veci a fost cvasi-abandonat, abia în ultimii ani a fost curățat și cinstit așa cum se cuvine.

Redescoperit

Cu câteva luni înaintea morții, Samoilă Mârza a fost vizitat de istoricul Gheorghe Anghel, de la Muzeul Unirii din Alba Iulia. Acesta a și publicat în anul 1969 un important articol despre viața și fotografiile lui Samoilă Mârza, probabil primul și singurul (pentru mai multe decenii) de acest fel. Cei doi au discutat despre participarea fotografului la Adunarea Națională de la Alba Iulia, despre fotografiile executate atunci și s-au înțeles cu privire la vânzarea aparatului de fotografiat, care supraviețuise timp de șase decenii și era încă în funcțiune, către Muzeul Unirii. Au fost vândute atunci muzeului și aparatul de copiat și clișeele pe care fotograful le mai avea (cele mai importante fuseseră donate muzeului în anul 1945), iar cu banii primiți, Samoilă Mârza și-a cumpărat un aparat nou, cu care intenționa să facă fotografii cu prilejul serbărilor semicentenarului Unirii. Din păcate, nu a mai apucat.

Meritele „fotografului Marii Uniri”, așa cum avea să fie numit, au fost recunoscute de contemporani. A fost decorat de regele Ferdinand în luna martie a anului 1919, prin Decret Regal, cu „Crucea Servi-

ciul Credincios Clasa I”. Documentul consemnează greșit numele fotografului („Emanuel Mirzescu”) și îi atribuie profesia de „mecanic-electrician din Alba Iulia”, ceea ce ne aduce câteva indicii în plus despre pregătirea tehnică și meseria lui Samoilă Mârza.

Celebritatea fotografului de la 1 Decembrie 1918, dăruirea albumului de fotografii regelui, precum și relațiile sale cu diverși factori politici au făcut ca Samoilă Mârza să fie numit, ca fotograf, printre

mentul era semnat de istoricii Ion Berciu și Eugen Hulea, directorii celor două instituții emittente.

În deceniul 1960, regimul comunist începe să pună tot mai mult preț pe istoria națională. Unirea din 1918 și Adunarea Națională de la Alba Iulia sunt unul dintre capitolele de istorie cele mai populare atât printre istorici, cât și printre ideologii Partidului Comunist Român. În acest context, se manifestă interes pentru participanții la Marea

Adunare de la 1 Decembrie, aceștia fiind căutați, intervievați, fotografiați. Astfel trebuie înțeleasă fotografia solemnă făcută în anul 1966 în fața Sălii Unirii din Alba Iulia în care apare Nicolae Ceaușescu, înconjurat de un grup de bătrâni martori ai momentului 1 Decembrie 1918. Printre aceștia se află și Samoilă Mârza, sprijinindu-se în baston, în imediata apropiere a liderului comunist.

Probabil cea mai frumoasă recunoaștere a importanței sale istorice Samoilă Mârza a primit-o din partea consătenilor și urmașilor săi din Galtiu. În anul 2003, aceștia împreună cu Primăria comunei Sântimbru (în aria căreia se află satul Galtiu) au organizat un frumos eveniment cultural de omagiere a fotografului Unirii, al cărui moment principal l-a constituit dezvelirea bustului lui Samoilă Mârza. Realizat de sculptorul Narcis Dumitru Borteș, bustul străjuiește drumul Blajului, în imediata apropiere a locului pe care s-a aflat casa natală a fotografului. ■

Nicolae Ceaușescu înconjurat de un grup de martori ai evenimentului de la 1 Decembrie 1918; în dreapta sa, sprijinit în baston, Samoilă Mârza (sursa: Samoilă Mârza 1886 – 1967). Fotograful Unirii Transilvaniei cu România, Alba Iulia, de Aurel Sintimbrean)

furnizorii Curtii Regale. În această calitate a immortalizat momentele festive de la 1929 sau 1937.

O altă recunoaștere vine în anul 1945, când, în luna ianuarie, Muzeul din Alba Iulia și Despărțământul ASTRA din același oraș i-au eliberat lui Samoilă Mârza un certificat prin care se recunoșteau meritele sale și faptul că a fost singurul fotograf care a immortalizat Adunarea Națională de la 1 Decembrie 1918, cele cinci „fotografii unice”, executate atunci, fiind depuse la Muzeul din Alba Iulia. Docu-

latină italo-română, pe „legăturile existente între cele două popoare, legături bazate pe aceeași origine, pe același sânge, pe aceeași limbă, consfințite prin tribulații asemănătoare”.

Orlando a răspuns într-un limbaj similar, întemeiat pe unele mituri izvorâte din ideea latinității comune, drept pentru care Italia, deosebit de sensibilă față de „națiunile oprimate [...] prin istoria sa, prin tradițiile sale, prin experiența unor îndelungate și teribile suferințe”, era cu atât mai mult sensibilă în privința românilor, considerați drept „frații noștri de stirpe, care au apărut cu dârzenie, de-a lungul secolelor, spiritul romanității împotriva oricărei barbarii”. La 17 iulie, guvernul l-a însărcinat pe Leonida Bissolati, pe atunci ministru al Asistenței militare și al pensiilor de război, să coordoneze crearea Legiunii Române.

În ziua următoare s-a decis că toți ofițerii români prezenți la Cittaducale, pe bază de voluntariat, puteau fi imediat transferați în nordul Italiei pentru a desfășura acțiuni de propagandă, cu sprijinul ofițerilor italieni. La 24 iulie, șeful Statului Major, Diaz, i-a autorizat pe ofițerii români prezenți la Cittaducale să intre fără restricții în contact cu soldații de naționalitate română concentrați la Cavarzere, Mantova, Cavanella, Cona și Ostia, cu scopul de a recruta voluntari în vederea unei încadrări rapide în legiune. În fine, la 28 iulie a avut loc la Ponte

Vasile Lucaciu oficiind slujba sfințirii drapelelor, la festivitatea constituirii Legiunii Române din Italia

di Brenta, aproape de Padova, o ceremonie solemnă, patronată de generalul Diaz, în care a fost încredințat steagul de război românesc primului grup de voluntari. Ulterior, brigăzile de voluntari au fost utilizate în acțiuni de război alături de armata italiană în diverse sectoare ale frontului, la Vittorio Veneto, pe Montello, la Asiago, pe Muntele Cimone, pe Muntele Grappa, fiind apoi decorate. La 9 august, Comitetul de Acțiune a fost primit oficial de Orlando și Gallenga Stuart. În acest context, președintele Consiliului a reînnoit susținerea față de cauza națională românească.

Printre ofițerii Misiunii Militare Italiene din România, al treilea de la stânga la dreapta este Luciano Ferigo (pe atunci colonel), viitor general și comandant începând din 1918 al Legiunii (1917)

La începutul lunii septembrie, ministrul de Război Zupelli a autorizat trimiterea pe front a ofițerilor români care se găseau la Cittaducale. Având în vedere lipsa de ofițeri români de rang înalt și dorința autorităților militare italiene de a-i ține sub control pe voluntarii români, unii ofițeri italieni au fost puși la comanda brigăzilor de legionari. În fine, la 15 octombrie 1918, s-a aprobat oficial decretul de constituire a Legiunii Române, care fusese întârziat în ultima fază a procedurii de aprobare din motive birocratice. Legiunea Română s-a creat de fapt la mai puțin de două săptămâni de la încetarea ostilităților.

La comanda Legiunii se afla generalul Luciano Ferigo, care se distinsese în război ca șef al unei brigăzi de asalt constituite din voluntari și care activase în cadrul Ambasadei italiene din București, în calitate de atașat militar. S-a prevăzut constituirea în octombrie a unui prim regiment, „Horea”, și apoi a altor două regimente, „Cloșca” și „Crișan”, gata să plece imediat pe front, tocmai în zilele în care Italia declanșa ultima mare ofensivă pe râul Piave. S-a procedat atunci la o masivă înrolare, în baza căreia toți soldații români aflați în prizonierat în Italia se puteau înrola în armata italiană pe picior de egalitate cu soldații italieni. Legionarii ar fi îmbrăcat aceleași uniforme militare precum camarazii italieni, pe care apărea însă tricolorul românesc. For-

la Cittaducale, în provincia Rieti.

Datoria de a continua lupta

La 7 mai 1918, Mândrescu a vizitat Cittaducale, iar la 10 mai a obținut adeziunea a 84 de ofițeri dintre cei 100 prezenți în lagăr. Într-o telegramă trimisă lui Orlando la 8 mai, Mândrescu, în calitate de președinte al Societății Românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, inserase textul semnat de ofițerii români prin care se solicita explicit încorporarea lor în cadrul armatei italiene. Aceștia, menționa telegrama, „așteaptă cu nerăbdare cea mai mare favoare la care aspiră, anume aceea de a lupta în rândul glorioasei armate italiene împotriva inamicului comun, pentru că preferă să moară mai degrabă în luptă decât să se reîntoarcă sub odiosul jug austro-ungar”. Deși nu consimțea încă în mod explicit la cererea venită de la Cittaducale, Orlando răspundea exprimându-și „simpatia” față de „nobilele aspirații ale românilor spre independență națională”, mai cu seamă având în vedere „frăția de rasă” între cele două popoare.

La 12 iunie, subsecretarul Propagandei, Gallenga Stuart, i-a comunicat lui Orlando că fostul ministru al României la Roma, Dimitrie Ghika, îm-

preună cu Mândrescu, solicitase în mod oficial guvernului italian formarea unei legiuni în cadrul căreia urma să fie încadrați toți prizonierii de război români. În acest sens, Ghika și Mândrescu au cerut eliberarea imediată a ofițerilor români, pentru a-i implica în opera de prozelitism și organizare a prizonierilor de război de naționalitate română, în tabere ad-hoc. De asemenea, s-a solicitat guvernului italian acordarea unor sume necesare pentru intensificarea activității de propagandă.

După ce a obținut aprobarea guvernului italian, Mândrescu s-a îndreptat spre Cittaducale, unde, la 19 iunie, corpul de ofițeri a decis constituirea unui *Comitet de Acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina*. Cu această ocazie, a fost emisă o proclamație în numele „românilor din Imperiul Habsburgic”, care aveau „nu doar dreptul, ci și datoria de a continua lupta începută în România pentru realizarea unității naționale a tuturor românilor”, după cum menționa textul. Președinția acestui Comitet a fost încredințată aceluiași

Mândrescu, iar printre membrii de seamă se remarcă Claudiu Isopescu, activ în inițiativele de prietenie italo-română în Italia și viitor titular al catedrei de Limba și Literatura Română la Universitatea din Roma.

Comitetul de Acțiune al Legiunii Române din Italia (1918)

Comitetul își propunea în mod explicit „să-i adune laolaltă pe toți românii supuși Austro-Ungariei care se găseau în țările aliate, să-i organizeze în legiuni și să organizeze propaganda necesară realizării unității noastre naționale”. Deși avea sediul la Roma, Comitetul se adresa tuturor guvernelor aliate, nu doar celui italian. Solicita tuturor să fie recunoscut oficial ca unic reprezentant al intereselor românești pe plan internațional, luând sub protecția sa soarta românilor prizonieri de război în Italia și în celelalte state ale Antantei. În statutul său, se pune accent nu atât pe principiul wilsonian și democratic de autodeterminare al popoarelor, cât pe retorica latinității comune, amintind că „legiunile romane, în Carpați și la gurile Dunării, au fost stavile în calea barbarilor, o santinelă a culturii și civilizației latine”.

Susținere pentru cauza națională

La 9 iulie, reprezentanții Comitetului de Acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina s-au întâlnit cu Gallenga Stuart și apoi cu însuși Orlando, căruia Mândrescu i-a adresat un discurs axat pe ideea de frăție

Militari din Legiunea Română

PĂRINTELE SOFIAN BOGHIU

MEMBRU DE SEAMĂ

AL RUGULUI APRINS

MARIUS VASILEANU

Părintele Sofian Boghiu este unul dintre membrii fondatori ai mișcării Rugul Aprins și un reprezentant emblematic al acesteia, fiind totodată unul dintre cei mai îndrăgiți duhovnici bucureșteni din ultimii ani ai veacului XX.

Părintele Sofian Boghiu (1912 – 2002) s-a născut în Basarabia. Este atras de muzica bisericească și urmează cursurile școlii de cântăreți de la Mănăstirea Dobrușa (Soroca). Continuă studiul la Seminarul monahal de la Mănăstirea Cernica (1932 – 1940). La seminarul de la Cernica este coleg cu viitorul Patriarh Teoctist și cu părintele Grigorie Băbuș, care avea să devină director al Bibliotecii Sf. Sinod al B.O.R. Părintele Sofian este tuns în monahism de Praznicul Nașterii Domnului în anul 1937 și hirotonit diacon la 6 august 1939. Urmează cursurile Academiei de Arte Frumoase (București) între anii 1940 – 1945. În paralel, începând din 1942, studiază și la Facultatea de Teologie din București și obține licența în anul 1946. S-a stabilit la Mănăstirea Căldărușani, apoi la Mănăstirea Antim, unde este hirotonit preot (1945). Devine pictor bisericesc, dar, cu timpul, este din ce în ce mai cercetat de credincioși, ajungând unul dintre cei mai căutați duhovnici ai Bucureștiului. A fost stareț al Mănăstirilor Plumbuita și Antim. A scris puțin, unele pagini au fost publicate postum, opera părintelui Sofian Boghiu fiind ilustrată mai degrabă în pictura bisericească.

A fost unul dintre membrii emblematici ai grupului Rugului Aprins, fapt pentru care a fost arestat și a pătimit în închisorile comuniste (1958 – 1964).

A doua vocație: pictura bisericească

Om al faptei și al tăcerii lucrătoare, mai puțin al cuvântului rostit, părintele Sofian Boghiu este evocat cu evlavie de ucenici, fiind foarte căutat în ultima parte a vieții. Practic, alături de părintele Benedict Ghiuș (*Magazin istoric*, nr. 2/2018), el însuși o mare personalitate a Rugului Aprins, și de părintele Constantin Galeriu, părintele Sofian Boghiu era printre cei mai căutați duhovnici din București. Devenise îndrumătorul câtorva ierarhi, sfaturile sale – rareori aspre, cel mai adesea blânde – erau primite și așteptate cu bucurie. Cum am mai arătat în această pagină, bună parte dintre marii duhovnici români ortodocși ai finalului de secol XX, început de secol XXI au fost membri ai Rugului Aprins.

A doua vocație a părintelui Sofian Boghiu a fost pictura bisericească. În acest registru face

Leonida Bissolati

marea Legiunii a fost susținută de o masivă propagandă, care accentua originea latină comună a celor două popoare și destinul comun al italienilor și românilor din vremea lui Traian până la izbucnirea războiului. În acest context, s-a acordat un amplu spațiu manifestărilor folclorice tipic românești, cântecelor și jocurilor, sărbătorilor în costum popular, manifestări total interzise în armata austro-ungară.

Elogiați pentru eroismul lor

Comandamentele italiene au depus chiar eforturi pentru ca aprovizionarea cu alimente să fie pe gustul românilor. În regulamentul de instrucție al Legiunii Române, emis de comandamentul italian, se recomanda stabilirea unor legături între ofițerii italieni și militarii români pe criterii de afecțiune și umanitate: „Să se abțină de la urlate și amenințări [*sic*]; să nu se recurgă la pedepse înainte de a se da avertizări și sfaturi, ci doar în cazuri de certă rea voință”. În plus, se recomanda ofițerilor italieni să se pună accent pe emulație, „să nu se ironizeze defectele sau

greșelile” legionarilor români. În fine, se punea accentul pe necesitatea propagandei patriotice: „Să nu se piardă niciodată ocazia de a vorbi legionarului despre noua sa patrie, să se afirme măreția sa, a eforturilor și sacrificiilor din timpul războiului”.

Legiunea Română s-a stabilit între Lazio și Abruzzo, la Avezzano, Pietralata și Albano Laziale, unde a fost stabilit principalul depozit de armament. La 18 octombrie, profesorul Măndrescu a preluat din nou inițiativa, lansând un ultim apel tuturor prizonierilor de război români, în numele Comitetului de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, de a face parte din rândurile Legiunii. „Adunați-vă în jurul steagului Legiunii Române iredeente în Italia” – spunea în apelul său. „Puneți mâna pe arme [...] și arătați-vă demni urmași ai lui Traian și ai legiunilor sale.”

Nu toți soldații erau efectiv implicați în acțiuni de război, întrucât comandamentele italiene considerau deosebit de important aportul pe care foștii soldați din armata austro-ungară, precum românii, l-ar fi putut da în cadrul propagandei privind dezertarea din armata inamică, aflată în pragul colapsului. În mod firesc,

Vittorio Italico Zupelli (1915)

legionarii români adresau apelul lor conaționalilor care luptau încă în rândurile armatei austro-ungare. Un voluntar român mărturisise: „Ne deplasam noaptea și cântam cântece românești, lansând grenade cu manifeste. Foarte mulți români din armata austro-ungară au dezertat datorită acestor cântece și manifeste”.

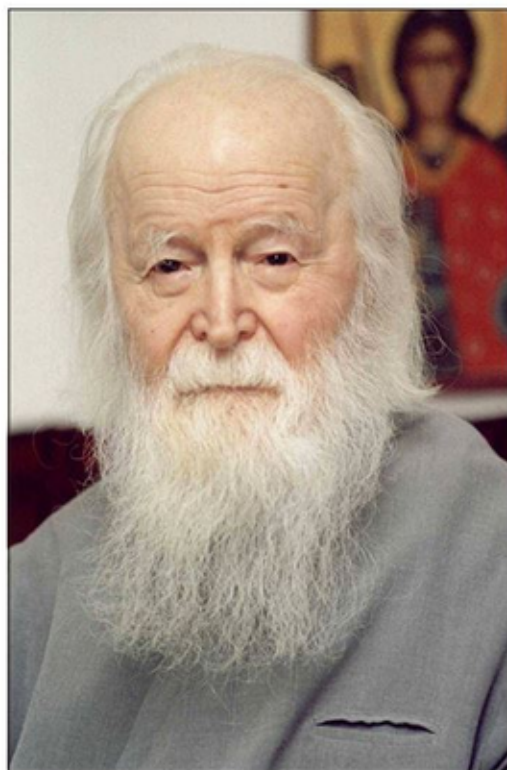
În baza estimărilor de care dispunem, 830 de soldați și 13 ofițeri români au luat parte la ultimele acțiuni de război decisive ale armatei italiene, printre care, desigur, bătălia de la Vittorio Veneto. Legiunea Română a fost implicată efectiv în luptă doar în ultimele zile ale războiului și după semnarea armistițiului din 3

noiembrie de la Villa Giusti, înalții comandanți italieni au preferat să înncredințeze controlul teritoriilor recent ocupate exclusiv trupelor italiene, iar voluntarii care între timp se alăturaseră Legiunii – români, dar și cehi, slovaci, polonezi și iugoslavi – au fost retrași din zona de operațiuni.

(Continuare în p. 83)

Voluntari ai Legiunii Române din Italia, sosiți în țară la Sibiu, în 1919

acestea aveau să cântărească greu în dosarul făcut de anchetatorii comuniști. Iată o evocare a acelor experiențe publicată de părintele Sofian cu titlul *Rugul Aprins și temnița (Vestitorul ortodoxiei, 1996)*.

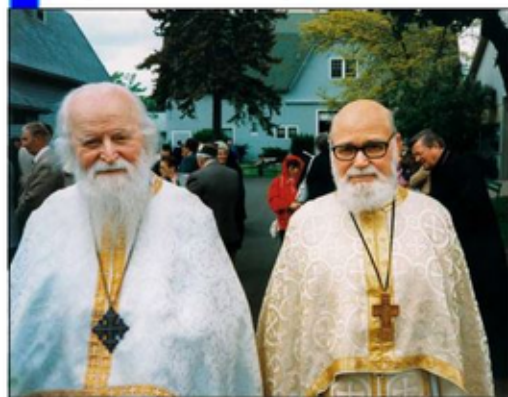
„Pentru Mănăstirea Antim, anii foametei 1945 – 1948, care au năvălit peste noi, împreună cu sfârșitul Războiului al Doilea Mondial și ocuparea noastră de către comunism, au fost ani foarte grei, nu numai pentru noi, ci pentru toată țara românească. De atunci au început necazurile, care au durat până la Revoluția din luna Decembrie 1989. [...] În anii 1945 – 1948, în sala bibliotecii Mănăstirii Antim s-au ținut o serie de conferințe legate de acest subiect. Între conferențieri se numărau mai multe personalități proeminente din viața cultural-religioasă de atunci, între care părintele ieroschimonah Daniil, citat mai sus, părintele arhim. Benedict Ghiuș, părintele arhim. Vasile Vasilachi, starețul de atunci al Mănăstirii Antim, părintele prof. univ. Dumitru Stăniloae, prof.univ. Alexandru Elian, prof. univ. Alexandru Mironescu, scriitorul Paul Sterian, scriitorul Ion Marin Sadoveanu, poetul

Vasile Voiculescu. Conferințele aveau caracter teologic, cu referire la rugăciune în general, la raporturile omului cu Dumnezeu, privite istoric, la Rugăciunea lui Iisus și practicarea acestei rugăciuni, de asemenea privită istoric, începând din epoca apostolică, trecând pe la părinții pustiei, părinții filocalici, isihasmul românesc din mănăstiri, schituri și sihăstrie, începând din secolul al XIV-lea, isihasmul și mănăstirile din epoca Sfântului Nicodim cel sfânt de la Tismana, starețul Vasile de la Poiana Mărului, Sfântul Paisie Velicikovski, paisianismul, starețul Gheorghe de la Cernica și practica Rugăciunii lui Iisus în mănăstirile noastre, Rugăciunea lui Iisus în lumea civilă.

Conferințele se țineau în sala bibliotecii Mănăstirii Antim, în prezența multor credincioși, între care mulți studenți de la diferite facultăți. După conferință, era obiceiul ca oricine din sală să pună întrebări în legătură cu subiectul prezentat. Răspundea conferențiarul sau alții, bine informați, din sală. Sub forma aceasta se fixa în mintea auditorilor subiectul conferinței.

Paralel cu aceste conferințe, în zilele săptămânii, după slujbele de seară, se explicau pe larg cele șapte laude ale Bisericii, cu accentul pe Vecernie și Utrenie și tălmăcirea Psalmilor. Un accent deosebit se punea pe explicarea Sfintei Liturghii. Astfel, în fiecare zi din săptămână, de pildă luna, era prezentată Sfânta Liturghie cu simbolismul ei tradițional, marțea, din punct de vedere muzical, miercuria viziunea iconografică a Litur-

Cu părintele Roman Braga, în S.U.A.

Fotografia din dosarul de arestat, 1958

parte dintre cei câțiva membri ai Rugului Aprins care au fost pictori profesioniști (Olga Greceanu, părintele Felix Dubneac, Paul Sterian) ori au flirtat cu pictura și artele plastice (părintele Arsenie Papacioc, părintele Daniil Sandu Tudor; *Magazin istoric*, nr. 12/2017). Grație relațiilor calde cu părintele Andrei Scrima (*Magazin istoric*, nr. 4/2018), care era profesor în Liban, în anii '80 părintele Sofian Boghiu primește aprobare să picteze câteva biserici ortodoxe în Orientul Apropiat (Liban, Siria). Dincolo de acestea, a avut mai multe lucrări de pictură bisericească în țară la biserica Mănăstirii Negru Vodă (Câmpulung Muscel), biserica Mănăstirii Saon (Tulcea), biserica Radu Vodă (București), biserica Mănăstirii Dealu (Târgoviște) și, în echipa pictorului Dimitrie Dumitriu Nicolaide, paraclisul Mănăstirii Antim și biserica Dămăroaia (București). În echipa condusă de Olga Greceanu, părintele realizează mozaicurile ceramice de la intrarea Mănăstirii Antim. Părintele Sofian Boghiu va îndruma mai multe serii de studenți în deprinderea picturii bisericești și lucrează în comisia care validează pictura realizată de alți confracți. În

Alături de viitorul patriarh Daniel

acest context, ajunge și la biserica Sf. Nicolae din localitatea Drăgănescu de lângă București unde va face recepția picturii realizate de părintele Arsenie Boca, în prezența celui din urmă. Părintele Sofian a coordonat mai multe lucrări de restaurare, a întocmit documentații pentru repictarea unor biserici mai vechi ș.a.m.d.

Prin eforturile părintelui Sofian Boghiu este publicată pentru prima oară monumentală lucrare a predecesorului său, Sf. Antim Ivireanul, intitulată: *Sfântul Antim Ivireanul și Mănăstirea Tuturor Sfinților*, album apărut însă după moartea îngrijitorului ediției, în anul 2005, la Editura Bizantină. Este vorba despre o impresionantă pleiadă de desene realizate de Antim Ivireanul, sub titlul *Chipurile Vechiului și Noului Testament*.

Dar principala vocație a părintelui Sofian rămâne îndrumarea duhovnicească și rugăciunea. Știind și limba rusă, a fost gazda părintelui Ioan Kulîghin, care venea aproape săptămânal de

Pictând o icoană

la Mănăstirea Cernica și participa la Mănăstirea Antim la întâlnirile Rugului Aprins în anii 1945 – 1946. La Antim, părintele Ioan era găzduit, uneori chiar peste noapte, în chiliea părintelui Sofian. De la acesta se pare că a deprins și părintele Sofian meșteșugul căutării rugăciunii isihaste, lucrare care avea să-i fie de folos întreaga viață, mai ales în anii grei ai închisorii. Ulterior, de la părintele Sofian aveau să primească binecuvântarea pentru a practica ruga isihastă mai mulți ucenici, inclusiv laici.

Rugul Aprins și temnița

Părintele Sofian era apropiat de câțiva dintre membrii principali ai Rugului Aprins, a participat la întâlnirile din anii '40. A continuat apoi să încurajeze alte întâlniri discrete ale câtorva dintre membrii Rugului Aprins, la Mănăstirea Plumbuita, unde a fost stareț. Toate

ghiei, joia prezentarea mistică a Liturghiei. [...] Convorbirile din cadrul Rugului Aprins au continuat până pe la jumătatea anului 1948, apoi cu ordin de sus, au încetat pentru mai mulți ani. O bună parte din personalul slujitor de la Mănăstirea Antim a fost repartizat în altă parte, mai ales la Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamțu, încât s-a potolit, în mare măsură, tot entuziasmul activ în numele Rugului Aprins. [...] N-a trecut prea mult, până în iunie 1958, când am fost arestați și noi, care activasem în cadrul Rugului Aprins. Mă aflam atunci la Mănăstirea Ghighiu, de lângă Ploiești, pe schelă, cu un grup de ucenici călugări și frați, pictând în frescă biserica din cimitirul mănăstirii. Am fost arestat împreună cu părintele Felix Dubneac, membru și el al Rugului Aprins. Ancheta a durat câteva luni. Abia la procesul de la Tribunalul Militar am aflat că eram șaisprezece deținuți, făcând parte din *organizația Rugului Aprins*. Între noi și cu noi, era părintele ieroschimonah Daniil Teodorescu, fostul Sandu Tudor, inițiatorul așa-zisei «organizații». [...] După procesul de la Tribunalul Militar ne-am mai întâlnit la Jilava, închisoarea de triaj, cu zidurile vopsite cu păcură, iar de acolo la închisoarea de la Aiud.

Din literatura publicată după Revoluția din 1989 asupra vieții din închisorile comuniste cititorii au aflat multe din suferințele celor întemnițați, dar una este să citești despre suferință și alta este să o trăiești. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 februarie 2019, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cum se numea sistemul de curieri din Imperiul Mongol?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna noiembrie 2018 este:

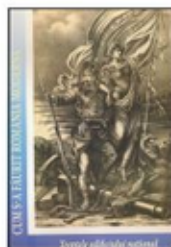
În localul fabricii de făină C. Georgescu din Alexandria

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Eugen Ionel Dumitriu**, din **Târgu Frumos**.

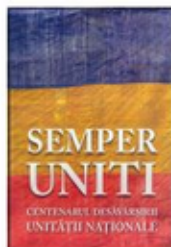
Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2019.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **CUM S-A FĂURIT ROMÂNIA MODERNĂ. TREPTELE EDIFICIULUI NAȚIONAL** (cuvânt înainte de **academician Ioan-Aurel Pop**; coordonator **Gabriela Dumitrescu**)
Editura Excelență prin Cultură, București, 2018, 229 pp.

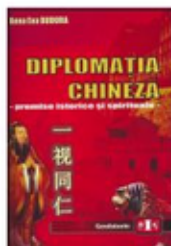
● **SEMPER UNITI. CENTENARUL DESĂVÂRȘIRII UNITĂȚII NAȚIONALE** (sub egida Ministerului Culturii și Identității Naționale și a Muzeului Național de Istorie a României)
București, 2018, 479 pp.

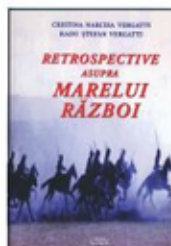
● **MĂRTURII DIN RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE AȘA CUM AU FOST PREZENTATE REGELUI FERDINAND** (editor **Sorin Cristescu**)
Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018, 386 pp.

● **ARHIVELE MEMORIEI. RECUPERAREA ȘI VALORIFICAREA ISTORICĂ A MEMORIEI VICTIMELOR REGIMULUI TOTALITAR-COMUNIST DIN REPUBLICA SOVIETICĂ SOCIALISTĂ MOLDOVENEASCĂ, VOLUMUL III, TOM 2** (editor de volum **Lidia Pădureac**)
Tipografia Balacron, Chișinău, 2017, 336 pp.

● **Anna Eva Budura – DIPLOMAȚIA CHINEZĂ. PREMISE ISTORICE ȘI SPIRI-TUALE**
Editura Top Form, București, 2018, 423 pp.

● **Cristina Narcisa Vergatti, Radu Ștefan Vergatti – RETROSPECTIVE ASUPRA MARELUI RĂZBOI**
Editura Semne, București, 2018, 217 pp.

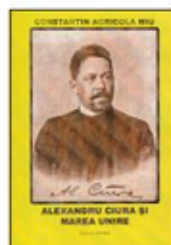
● **Stelian Tănase – CONVERSAȚII CU REGELE MIHAI** (ediție îngrijită de **Elena Vijulie**)
Editura Corint, București, 2018, 280 pp.

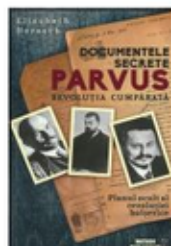
● **General Nicolae Tătăranu – ACUM UN SFERT DE VEAC. AMINTIRI DIN RĂZBOIU** (ediția a II-a, revizuită și adăugită)
București, 2018, 239 pp.

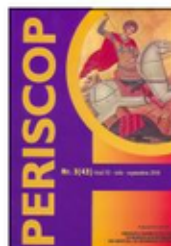
● **LUCRĂRILE CONFERINȚEI INTERNAȚIONALE ROMÂNIA ȘI EVENIMENTELE ISTORICE DIN PERIOADA 1914 – 1920. DESĂVÂRȘIREA MARI UNIRI ȘI ÎNTREGIREA ROMÂNIEI** (sub egida Academiei Române; volum coordonat de **acad. Victor A. Voicu**, vicepreședinte al Academiei Române)
București, 2018, 192 pp.

● **Constantin Agricola Miu – ALEXANDRU CIURA ȘI MAREA UNIRE**
Editura Gimax, Câmpulung, 2018, 100 pp.

● **Elizabeth Heresch – DOCUMENTELE SECRETE. PARVUS. REVOLUȚIA CUMPĂRATĂ** (traducere din limba germană de **Adela Motoc**)
Editura Meteor Publishing, București, 2018, 352 pp.

● **PERISCOP** (Publicație trimestrială a Asociației Cadrelor Militare în Rezervă și în Retrageră din Serviciul de Informații Externe)
Nr. 3(43), Anul XI, iulie – septembrie 2018, 174 pp.

nu doar să-și mărturisească propriile greșeli, ci și să semnaleze pe cele ale aproapelui său mai întâi celorlalți confrăți: „Și de nu-i va asculta pe ei – recomanda Evanghelia Sfântului Matei –, spune-l Bisericii“. Noutatea cea mai importantă survine însă în mecanismul judiciar al societății laice: acesta nu mai permite denunțatorului să realizeze direct actul său, obligându-l să treacă prin intermediul oamenilor legii, sub protecția anonimatului. O practică pe care regii Franței au încurajat-o, îndeosebi pentru apărarea intereselor fiscale: este cazul, printre altele, lui Henric al III-lea, în edictul din 24 iulie 1584.

Faptul că delațiunea nu dispunea de cadrul ei legislativ din Roma antică nu însemna așadar că era necunoscută în societatea franceză până la Revoluție, așa cum lăsa Montesquieu să se creadă în *Spiritul legilor*. Discretă până atunci, ea cunoaște în schimb în timpul acesteia o amploare fără precedent și noi caracteristici: din instrument în serviciul puterii, ea devine un mijloc esențial în lupta revoluționarilor contra adversarilor, identificați cel mai adesea sub numele de aristocrați. Totul e făcut atunci pentru a încuraja cetățenii să semnaleze suspecții ce amenințau cursul Revoluției, îndeosebi prin intermediul presei, al cluburilor patriotice, al străzii etc. Deviza „națiunea recompensează denunțatorul“ era înscrisă chiar pe bancnotele anului II (1793 – 1794), făcând în cele din urmă din delațiune o prezență inseparabilă de peisajul terorii revoluționare. Revoluția franceză inaugurează astfel o nouă etapă în evoluția delațiunii în epoca modernă și contemporană, cu toate excesele ei bine știute în Uniunea Sovietică (nu doar) a lui Stalin, în Germania nazistă sau în Franța lui Pétain.

O etapă pe care românii au cunoscut-o prea bine, din nefericire, și care așteaptă atenția istoricilor. Nu pentru a o denunța patetic, ci pentru a o înțelege *sine ira et studio* (ceea ce nu înseamnă a o justifica!) în mecanismul ei social și mental, dar mai ales istoric, de la actorii „pârei“ medievale la „turnători“. Subiectul nu este ușor – inclusiv pentru deslușirea deosebirilor ce există între „delațiune“ și „denunțare“ – și nu inspiră simpatia unor teme mai atașante. Dar tocmai din aceste motive el merită interes. În măsura în care istoricul poate desluși, prin delațiune, resorturile intime, profunde ce-i leagă și opune pe membrii unei colectivități, stăruința sa va fi utilă prin posibilitatea de a ilustra o nouă „dimensiune umană“ a istoriei, așa cum arta a reușit s-o facă, dar și altfel decât ea. ■

Știința în cuvinte potrivite

La Radio România Cultural
Cu Corina Negrea și Dan Manolache
Luni-vineri, de la ora 13.20

FEMEILE STILISTE ÎN DOCUMENTELE DE ARHIVĂ

IULIANA CINDREA

Implementarea reformei calendaristice în Biserica Ortodoxă Română, în anul 1924, a fost respinsă de mare parte a populației rurale, în special din estul României, care a interpretat schimbarea (la fel ca precedenta încercare din vremea lui Cuza) drept o tentativă de catolicizare. Opoziția s-a concretizat în apariția și dezvoltarea rapidă a unei mișcări spirituale de masă, compusă în mare parte din țărani, pentru care reforma era nu doar periculoasă, dar și nefirească. Această mișcare religioasă a luat numele de mișcarea stilistă, sau vechi calendaristă, și a fost considerată un adevărat pericol pentru unitatea, integritatea și omogenitatea proaspătului stat român reîntregit la sfârșitul Primului Război Mondial.

Intellectualii și politicienii timpului priveau țărănimea dintr-o dublă perspectivă; aceasta era, pe de-o parte, coloana vertebrală a națiunii, dar constituia și cea mai mare piedică în calea modernizării. Această atitudine a atras numeroase alte consecințe, inclusiv eșecul oricărei tentative de a explica, pe înțelesul țărânimii, nevoia unei reforme a calendarului. Ceea ce pentru elita vremii era o simplă orientare înspre Occident, echivalentul modernizării, pentru țărani constituia o îndepărtare de tradiție, o conspirație „papistă” împotriva a tot ceea ce era sacru. Aceste temeri sunt surprinse de sociologul, etnograful și filosoful Ernest Bernea în *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, acesta concluzionând că reforma a fost adoptată de unii, dar suportată, pe nedrept, de alții. Schimbarea calendarului purta, în primul rând, valențe spirituale și, în mentalitatea țărânului român, consecințele sale s-au răsfrânt inclusiv asupra naturii. Secetele, inundațiile, bolile și orice altă su-

Fotografie din dosarul penal al călugărițelor Geancu Steliana și Măzărul Anica; o scurtă descriere pe verso sugerează că aparțineau uneia dintre călugărițe (sursa: arhiva C.N.S.A.S.)

ferință erau puse pe seama părăsirii „rânduicilor ortodoxe”. Ernest Bernea observa că „reforma, dacă ne gândim

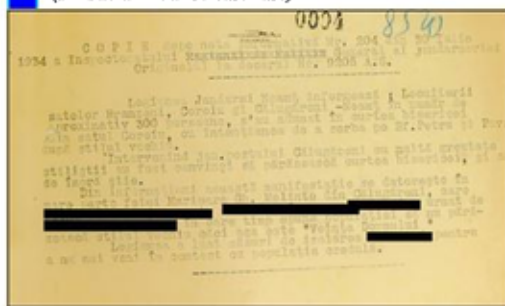
la consecințele morale ce le-a avut, a fost ca o revoluție”. Această revoluție avea să se materializeze în anii ce au

urmat, în special în zona Basarabiei, când stilistii au devenit o reală problemă pentru stat și pentru Biserica Ortodoxă.

Tinere fete care au vedenii

Reacțiile lor agresive, uneori catalogate drept rebeliuni, s-au găsit, nu

Raportul Jandarmeriei în care este menționată Marioara Gh. Melinte, 1934 (sursa: arhiva C.N.S.A.S.)

GERAR

2

1867. La Paris ninge frumos, ceea ce îl inspiră pe scriitorul Emile Zola să publice în *Le Figaro* un articol-poezie despre frumusețea Orașului Luminilor, de care a fost întotdeauna îndrăgostit: „Dimineată, când s-a trezit, Parisul a văzut că în timpul nopții noul an a îmbrăcat orașul într-o rochie albă. Ceea ce îl face să pară tânăr și pur. Nu mai există rigole, trotuare, nici negriciosul caldarâm. Străzile sunt largi panglici de mătase albă. O liniște adâncă, o imobilitate dulce și glacială au pus stăpânire pe Paris, acoperit cu un covor virginal și cast. Geometriile ferestrelor, ramurile copacilor poartă garnituri aerate de dantelă”.

11

49 î.H. Iuliu Cezar traversează Rubiconul, mic fluviu de hotar din Italia centrală (care se varsă în Marea Adriatică), ce separă Galia cisalpină, provincie romană, de teritoriul administrat direct de romani, adică Roma și peninsula italică. Legea de la Roma interzice traversarea fluviului cu o armată, fără autorizarea expresă a Senatului. Or, Cezar violează această lege, pentru că trece peste fluviu cu legiunile sale, momentul marcând o sfidare mortală adresată Senatului, care conduce republica. Istoricul Suetoniu ne-a transmis vorbele, devenite ulterior celebre, rostite atunci de general: „Alea jacta est”, cu trimitere la războiul civil ce va urma.

21

1901. Franțuza Jeanne Chauvin (1862 – 1926) pledează în Camera 9 a Tribunalului corecțional al Senei. Este o premieră absolută, ce încununează munca, voința și tenacitatea unei femei, absolventă de Drept în 1897. Avocatura era o meserie exclusiv pentru bărbați în Franța, așa că atunci când Jeanne s-a prezentat în fața Curții de Apel pentru a depune jurământ, a fost refuzată ferm. Legea interzicea femeilor accesul în barou. Foarte ambițioasă, Jeanne nu a renunțat ușor. În 1900 era recunoscută avocat, la egal cu confrății ei bărbați, dar fără drept de a pleda în procese. Până în această zi.

22

1879. Marea Britanie, care are de mai bine de trei decenii două colonii în Africa de Sud, Cape Town și Natal, suferă în această zi una dintre cele mai răsunătoare înfrângeri din toate războaiele coloniale: la Isandhlwana, în fața armatei zulușilor, conduși de regele Cetshwayo. Lordul Chelmsford, în urma unui raport eronat pe care îl primește, iese din tabără cu jumătate din efective, iar zulușii reușesc să pătrundă înăuntru, măcelărindu-i pe britanici. Invazia teritoriului locuit de zuluși este temporar suspendată, până în martie, când englezii îi înfrâng, îl capturează pe regele lor, pe care îl duc mai întâi la Cape Town, apoi la Londra, teritoriul fiind anexat de Anglia reginei Victoria, în 1887.

27

1944. Leningradul, asediat de germani cu aproape 900 de zile în urmă, lichidează în această zi blocada, în timpul căreia au murit aproximativ un milion de oameni. Scriitoarea Vera Inber (Odessa 1890 – Moscova 1972) ajunge la ora opt seara, la patru zile după ce ultimul obuz a căzut asupra orașului, la Câmpul lui Marte, pe malul Nevei, locul unde se țineau altădată paradele, la timp pentru sărbătorirea oficială a victoriei. Parcurile, cheiurile, podurile sunt pline de oameni, dar și de tancuri și motociclete militare. De pe docuri în vest până la Smolnî în est 324 de tunuri trag 24 de salve, iar flăcările ies pe gurile lor „ca focul iadului în vechile picturi”, scrie Vera în jurnalul ei. Flăcările roșii, verzi, albastre și albe se arcuiesc peste Neva și se reflectă pe gheață și pe o mare de fețe care privesc în sus. Un reflector se oprește pe înșelătorul aurit din vârful fleșei de la Catedrala Petru și Pavel, iar raza este atât de ascuțită, încât pare solidă, un pod urcând, pe care poți ajunge în rai. „Cel mai mare eveniment din istoria Leningradului”, notează scriitoarea în acea noapte. „Eliberare completă de blocadă. Și aici, deși sunt scriitor de profesie, îmi lipsesc cuvintele. Declar pur și simplu că Leningradul este liber”.

Caricaturi ale fostului călugăr Glicherie...

a continuat să poarte hainele monahale și, plimbându-se prin satele din Basarabia, îi încuraja pe oameni să respingă noul calendar. Arestarea lui Glicherie, în urma unui conflict între stiliiști din Neamț și Jandarmerie, a generat numeroase zvonuri și controverse, iar presa timpului a început să îl prezinte ca pe o figură rasputiniană, chiar poreclindu-l „Rasputinul Basarabiei”. Această comparație nu era deloc întâmplătoare, ci făcea referire la capacitatea lui de a atrage mase de țărani, fascinați de învățăturile sale, printre care se numărau, bineînțeles, și femei.

Grigore Spîru, un cunoscut jurnalist al perioadei, a elaborat în anul 1936 o broșură, intitulată *Rasputinul Moldovei*, în care a încercat să combată ideile stiliste; personajul principal al broșurii era Glicherie Tănase. Cu toate acestea, pentru a stârni și mai multe controverse, el s-a decis să introducă și personajul Mariei Gârleanu, o tânără frumoasă, fascinată de figurile monahale și, în

special, de cea a lui Rasputin. Gârleanu a constituit și subiectul principal al unui articol publicat în ziarul *Universul*, în anul 1936. Asemenea broșurii lui Spîru, articolul o descrie ca fiind o tânără seducătoare, amanta și principalul complice al lui Glicherie Tănase. Împreună, cei doi ar fi înscenat un miracol pe care l-au pus în practică în fața unei mulțimi de țărani din județul Neamț, dorind atragerea acestora la ideile stiliste.

Prezentat adesea drept un escroc, Glicherie a fost acuzat și că ar fi avut un harem de femei, datorită lui de țărâniimea credulă, sub formă de daruri. Ziarul *Tempo* publica în anul 1936 un interviu cu Tănase, cerându-i socoteală cu privire la identitatea unei tinere femei care l-a căutat cu disperare în zilele următoare arestului. Fiind întrebat dacă aceasta era amanta lui, Glicherie ar fi răspuns: „E fiică albă și curată a credinței noastre [...] mă păzește, domnule, mă păzește de duhuri rele”.

Deși majoritatea articolelor erau exagerate, pentru a nuanța caracterul senzațional al mișcării și pentru a o compromite înaintea opiniei publice, nu există nicio în-

... și Mariei Gârleanu, din broșura lui Grigore Spîru (sursa: arhiva C.N.S.A.S.)

doială cu privire la importanța femeilor în cadrul grupărilor stiliste. Un raport al Jandarmeriei din anul 1934 o menționează pe Anita Cotan, o stilistă din județul Vaslui, care și-a donat pământul stilistilor din sat pentru ca aceștia să își poată construi o biserică. O poziție similară a avut-o și Dubina Serafima, din Chișinău, care și-a transformat casa în biserică stilistă, donând icoane și alte obiecte religioase spre a fi folosite de membrii grupării. Un articol publicat în ziarul *Creștința*, din anul 1936, o menționează pe Maria Butuc, care, se pare, din anul 1929 a îndeplinit rolul de preot stilist în satul Mărginean, îmbrăcând haine preoțești și oficiind slujbe religioase.

În alte cazuri, femeile au primit sarcina de a asigura paza și protecția preotului stilist din sat. Astfel, un raport al Jandarmeriei din anul 1936 menționează faptul că stilistii din satul Albineț plănuiau un atac împotriva jandarmilor, atac ce ar fi trebuit să fie condus de

Chilii ale stilistilor din Cucova; mănăstirea de aici a fost distrusă în anul 1935, ocazie cu care s-a făcut și această fotografie (sursa: arhiva C.N.S.A.S.)

Femeile au un rol important în mișcarea stilistă
Tinere și frumoase ele seduceau tineretul și-l atrăgeau în mișcarea mitropolitului Glicherie
Celebra și frumoasa „maica Cecilia” a disparut

Isprăvile lui Glicherie „episcopul stilistilor”
 Cum a luat naștere mișcarea calendaristică în Moldova
 Improvizatul episcop a fost adus în Capitală

Articole din presa vremii care îl menționează pe Glicherie Tănase (dreapta; Universul, 17 septembrie, 1936) și activitățile adeptelor lui

de puține ori, pe prima pagină a ziarelor, sub forma unor știri uneori exagerate și denaturate, toate acestea ducând la o oarecare dezinformare a opiniei publice cu privire la caracterul mișcării. Descriși eretici periculoși, dușmani care doreau destabilizarea națiunii române, stilistii au stârnit imaginația multora, documentele de arhivă și articolele din presa vremii fiind pline de astfel de chestiuni controversate.

Acesta este contextul în care femeile stiliste încep să devină ținta atacurilor, rolul lor semnificativ în cadrul grupării fiind sesizat rapid de autorități, biserică și chiar și jurnaliști. Analizate prin prisma documentelor de arhivă, aceste femei, fie ele călugărițe, membre devotate ale mișcării stiliste sau chiar tinere fete tulburate de vedenii și halucinații, erau considerate elemente periculoase, folosite de stilisti pentru a atrage aderenți.

Prezența și importanța femeilor în cadrul mișcării stiliste a fost un aspect sesizat încă de la apariția acesteia. Fiind acuzați că au căzut pradă

misticismului și fanatismului, stilistii au căutat diverse semne și miracole ce ar fi putut să le valideze credința și s-ar fi aliniat mentalității lor, care vedea în reformă o desconsiderare a voinței divine. Fiind considerate, în mod tradițional, drept păstrătoarele unor cunoștințe cu caracter ocult, dar și înzestrate cu darul profeției, nu a surprins pe nimeni atunci când femeile, în special fetele tinere, au început să primească mesaje divine într-o perioadă în care represiunea împotriva stilistilor s-a intensificat.

Un raport al Jandarmeriei din județul Neamț, din anul 1934, o menționează pe Mărioara Gh. Melinte, o fată de 13 ani, care, paralizată fiind, a început să aibă halucinații și vise interesante. Raportul precizează faptul că țărani din diferite sate o vizitau și, în schimbul unei sume de bani, o rugau să contacteze lumea spirituală pentru a transmite diverse mesaje în numele lor. Ceea ce a atras atenția autorităților a fost faptul că tânără fată susținea că vedeniile ei vin direct de la Dumnezeu, mesajul lor central

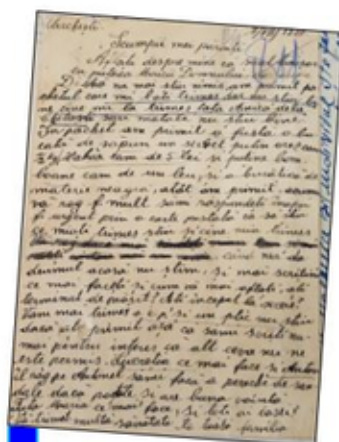
fiind acela că oamenii ar trebui să urmeze vechiul calendar și să îl respingă pe cel nou. Alarmate, autoritățile au cerut ca fata să fie izolată de „populația naivă și credulă”, întrucât acest fenomen ar putea fi exploatat de stilisti în avantajul lor. Un raport similar, de data aceasta din anul 1936, din Bucovina, menționează faptul că o tânără fată L-a văzut pe Dumnezeu, care i-a transmis că oamenii ar trebui să se întoarcă la vechiul

calendar; evenimentul a fost catalogat de Jandarmerie drept un zvon; s-au luat măsuri pentru a-l izola înainte de a se răspândi.

Nevoia stilistilor pentru o intervenție miraculoasă care le-ar putea oferi salvare, aliniindu-se la modul lor de gândire, este reflectată foarte bine în aceste două cazuri. Aflați într-o perioadă în care represiunea împotriva comunității s-a intensificat, apariția unor astfel de fenomene vine ca o reacție normală la represiunea pe care o sufereau și denotă intensitatea credinței lor, pe care o doreau validată de astfel de profeții.

Seducătoare, lidere, amante

Între 1934 și 1936 grupările stiliste din diverse sate din Basarabia au fost suprimate de jandarmi și, ca urmare a acestor intervenții, importanți lideri stilisti au fost arestați. Unul dintre aceștia a fost Glicherie Tănase, un fost călugăr ortodox, care, respingând reforma calendaristică, a fost caterisit de Biserica Ortodoxă. Cu toate acestea, el

Cărți poștale trimise de femeile și călugărițele stiliste aflate în detenție la Mănăstirea Vărzărești (sursa: A.N.I.C.)

neau pe hârtie gândurile lor cele mai profunde, exprimându-și dorința de libertate, dar resemnându-se cu gândul că există un motiv al suferinței.

O voce și o misiune

Portretizate de presa vremii în termeni negativi, rolul important al femeilor în cadrul comunității stiliste era o realitate ce nu putea fi ignorată. Ceea ce este mai mult decât evident din articolele și

documentele de arhivă este faptul că femeile stiliste au adoptat roluri care nu erau comune femeilor în perioada interbelică, nici în societate, cu atât mai puțin în cadrul Bisericii Ortodoxe. De la a ofiția slujbe bisericești și până la a asigura paza liderului stilist, aceste femei au constituit o adevărată provocare pentru percepțiile vremii.

Învățăturile și valorile comunităților stiliste au oferit acestor femei un nou sens în viață; rolul lor nu mai era acela de a sta în tăcere, ci de a avea

o voce și o misiune, respectiv aceea de a răspândi propria lor credință. Acesta este motivul pentru care și-au donat casele, proprietățile și bunurile, motivul pentru care tinerele fete au devenit propagatoarele mesajelor divine, încurajând oamenii să lupte împotriva reformei și să nu se lase intimidați de măsurile represive ale statului și bisericii. Mai mult decât atât, în ciuda etichetelor negative pe care presa și autoritățile le-au oferit femeilor stiliste, scrierile și cărțile poștale pe care le-au trimis din detenție le umanizează și le prezintă mai degrabă ca eroine ale credinței lor, pregătite să îndure orice suferință.

Indiferent de modul în care au fost privite de societate, femeile din cadrul comunității stiliste și-au asumat dificila sarcină de a apăra un element considerat al tradiției și înapoierii, respectiv vechiul calendar, punând la îndoială și contestând, în același timp, un alt element al tradiției, respectiv rolul femeilor în societate și implicarea lor în chestiunile religioase. ■

CONDUCĂTOR DIN ORIENT

530 – 522 î.H.

(Biverb: 7, 8)

Gh. BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **100 DE ANI DE LA MAREA UNIRE**, din nr. 12/2018

MIHAI – CUZA – ALBAIULIA –
BR – OSTI – U – R – ANIA – VAV –
AULA – LIA – L – NAB – VIZITA –
I – ACIA – DUH – SANIE – IARU –
TRIANON – AT – EC – DARNITA.

Soluția jocului **RĂZBOINICĂ**,
din nr. 12/2018

INAMICI ÎNARMAȚI
(IN – A – MIC – I / – IN – A – R –
MATI)

femei. Un articol publicat în ziarul *Dimineața*, în anul 1935, pare să susțină această supoziție, descriind cum femeile și copiii din Bălți i-au asigurat protecția preotului stilist Ieremia Pletosul: „Femeile care păzeau casa călugărilor, văzând că acesta este arestat, s-au înarmat cu bâte și topoare și i-au atacat pe jandarmi”. Aceste relatări sugerează faptul că femeile stiliste își asumau sau, mai degrabă, erau învestite cu responsabilități atribuite, în mod tradițional, bărbaților.

Călugărițe și eroine ale credinței

Ca urmare a intervențiilor violente ale Jandarmiei din anul 1936, numeroși membri ai grupărilor stiliste s-au refugiat în păduri, construindu-și schituri și încercând să evite orice contact cu autoritățile. Crezând cu tărie că biserica stilistă era cea adevărată, numeroase femei și călugărițe au luat drumul unei astfel de vieți, preferând să îndure numeroasele neajunsuri, boli și orice altă suferință în locul compromisiului. Geancu Steliana și Măzărul Anica au fost două călugărițe stiliste arestate în anul 1941 pentru propagandă și agitație. Ascunse într-o colibă în pădurea Prală, din județul Bacău, acestea au fost descoperite de jandarmi. Dosarul lor penal include numeroase scrisori și documente personale care reflectă gândurile și împotrivirile lor. Odată cu arestarea călugărițelor, jandarmii au confiscat toate aceste materiale,

împreună cu o fotografie personală și numeroase alte obiecte care se găseau în colibă, precum icoane, lumânări și cărți cu caracter religios (pentru mai multe informații cu privire la acest caz puteți accesa baza de date Hidden Galleries, <http://hiddengalleries.eu/>; site-ul proiectului de cercetare „Expoziții ascunse: minorități religioase ca agenți creatori în arhivele poliției secrete”, proiect finanțat de European Research Council prin intermediul programului de cercetare Horizon 2020).

Atunci când erau descoperite de jandarmi ascunzându-se în colibe și schituri din pădure, aceste femei erau arestate și, în cele mai multe cazuri, trimise în detenție la diverse mănăstiri ortodoxe. Una dintre acestea a fost dusă la Mănăstirea Vărzărești, județul Vrancea. Călugărițele stiliste erau, se pare, aduse aici și forțate să accepte noul stil. Arhivele Naționale dețin dosare care cuprind numeroasele cărți poștale și scrisori ale femeilor aflate în detenție la Vărzărești, scrisori trimise familiilor, prietenilor, precum și altor călugărițe aflate în necaz. Majoritatea cărților poștale sunt bogate în informații și constituie o sursă extrem de valoroasă pentru a înțelege mai bine

suferințele și zbaterile lăuntrice ale acestor femei. În cele adresate familiilor, călugărițele solicită pachete cu mâncare, haine mai groase, încălțăminte și chiar bani. În scrisorile lor, familiile își exprimă îngrijorarea cu privire la soarta femeilor, precum și dorința de a le fi alături: „Scumpa noastră fiică, află despre noi că suntem bine, dar suntem foarte supărați despre toate împrejurările de acum [...] Nu știm nimic dacă ești sănătoasă sau tot suferi de boală [...] Vreau să vii acasă și tătuca face toate mijloacele și te aduce acasă”. În altele, ni se oferă chiar informații cu privire la atmosfera de la mănăstire: „Aici suntem 70 de maici și ne aflăm în patru camere, în camera unde stau eu suntem 20. Nouă ne-a luat tot ce am avut la Oniceni. Dar Dumnezeu ni le-a dat în loc și avem de toate cele trebuincioase și nu ne lipsește nimic. Numai dorim să avem libertate [...] Să-mi răspun-deți, dar să nu scrieți ceva nepotrivit, ca să nu am nemulțumiri, fiindcă nu vine direct în mâna mea, ci vine în mâna domnului șef de post”.

Aceste scurte interacțiuni ne oferă o înțelegere mai profundă a personalității și caracterului femeilor stiliste.

Despărțite de familiile și comunitățile lor, ele au devenit eroine ale credinței, alegând să sufere pentru că au înțeles ceva ce alții nu au putut înțelege. În aceeași perioadă în care presa publica articole, cu un caracter aproape fantastic, despre amantele și seducătoarele stiliste, aceste femei aflate în detenție pu-

Stilisti arestați la Cucova
(sursa: arhiva C.N.S.A.S.)

RĂZBOIUL CHIFTELUȚELOR

ANA DARIE

Știrea lunii mai 2018 le-a avut ca personaje centrale pe mult consumatele chiftelele suedeze. Câți dintre noi nu au combinat plăcerea de a merge la cumpărături într-unul dintre cele mai cunoscute magazine de mobilă din lume cu degustarea deliciilor suedeze cu sos și gem de merișoare?!

La 1 mai 2018, contul de Twitter al guvernului suedez a titrat, sec: „Chiftelele suedeze se bazează, de fapt, pe o rețetă pe care regele Carol al XII-lea a adus-o acasă din Turcia la începutul secolului al XVIII-lea. Să respectăm faptele“. Se punca astfel capăt unei dispute gastronomice ce s-a întins pe mai mulți ani. Chiar dacă, prin formă, unele mirosuri și, mai ales, sosurile cu care erau servite, cele două preparate erau diferite – *köfte*, varianta turcească, fiind mai plată și conținând, în plus, atât carne de oaie, cât și ceapă; pe când *köttbullar*, cea suedeză, mai rotundă

și mai mică, se făcea din carne de vită și porc (uneori, numai de vită și vițel), combinate cu unt –, ele au rădăcini comune. Și acestea se leagă de numele unuia dintre cei mai cunoscuți regi ai Suediei, Carol al XII-lea (1682 – 1718), tânărul geniu militar care și-a implicat țara în așa-numitul Mare război nordic, împotriva Rusiei țarului Petru cel Mare. Un personaj atât de interesant, încât l-a pasionat și pe regele Carol I, care, într-una dintre însemnările din *Jurnal* (22 februarie 1881) scrie că și-a petrecut ore bune din seară citindu-i biografia.

Regele suedez căruia i se atribuie aducerea chiftelelor din Imperiul Otoman

Prima atestare oficială cunoscută astăzi a existenței chiftelelor în spațiul suedez apare în cartea de bucate a Annei Christina (Cajsa sau Kajsa) Warg (1703 – 1769), *Ghidul gospodinei pentru tinerele fete*, tipărită în 1755. Talentul culinar al Kajsei o transformase într-o adevărată stea. De-a lungul vieții ea a ajuns să gătească pentru unele dintre cele mai importante personaje din viața politică și militară a Suediei și să ofere dineuri de neuitat.

Cel care a fost denumit fie „Leul Nordului“ (Voltaire, de altfel, autorul uneia dintre cele mai frumoase biografii ale regelui suedez), fie „Meteoritul suedez“ se pare că a adus chifteaua din lungul său exil otoman.

Ca unic fiu în viață al regelui Carol al XI-lea (1655 – 1697) și al reginei Ulrica-Eleonora a Danemarcei (1656 – 1693) – cuplul având șapte copii, dintre care doar trei au reușit să treacă de primii ani de viață, Carol și două surori, Edwige-Sophia (1681 – 1708) și Ulrica-Eleonora (1688 – 1741) – a fost nevoit să preia tronul la doar 15 ani.

FORUM DE DEZBATERI ROMÂNNO-RUS

Dr. VASILE BUGA

Seminarul diplomatic internațional „140 de ani de la stabilirea relațiilor diplomatice dintre România și Rusia: istorie și perspectivele dialogului”, organizat la 15 octombrie 2018 la Centrul Rus de Știință și Cultură din București, de Ambasada Federației Ruse în România, Academia Diplomatică a Ministerului de Externe al Federației Ruse și Reprezentanța Agenției „Rossotrudnicestvo” în România, împreună cu Centrul de Studii Ruse și Sovietice „Florin Constantin”, din cadrul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Române, a prilejuit evocarea unui moment deosebit de important în istoria comună a celor două țări.

În fața unei asistențe numeroase, formată din cercetători, diplomați, cadre didactice, studenți, reprezentanți ai mass-media din România și Rusia, au rostit cuvântări de salut V.I. Kuzmin, ambasador extraordinar și plenipotențiar al Federației Ruse în România, N.O. Mujennikova, directoare a Centrului Rus de Știință și Cultură din București, precum și semnatarul rândurilor de față.

Au fost prezentate, de asemenea, mesaje de salut către participanți din partea conducătorilor Academiei Diplomatică a M.A.E. rus, Agenției Federale „Rossotrudnicestvo” și a Comitetului pentru Relații Internaționale al Dumei de Stat.

În referatele prezentate, istoricii și politologii din Federația Rusă (dr. A.A. Gromiko, dr. N. Maslakova-Klauber, dr. T. Zakaurțeva, dr. R. Klauber – Elveția –, profesor-invitat la Academia Diplomatică, și dr. K.A. Kadamșoev) s-au referit la relațiile dintre Rusia și România în contextul transformărilor politice din spațiul euro-atlantic; factorul umanitar în relațiile româno-ruse; patrimoniul cultural și istoric comun româno-rus în context paneuropean; învățămintele istorice ale trecutului, provocările prezentului și relațiile actuale ruso-române.

La rândul lor, istoricii români (dr. Marian Stroia, dr. Radu Ștefan Vergatti, dr. Constantin Corneanu și dr. Cristian Chirca) au abordat aspecte legate de: colaborarea româno-rusă până la războiul ruso-otoman (1877 – 1878); înce-

puturile relațiilor diplomatice dintre România și Rusia; relațiile politico-diplomatice și militare dintre România și Rusia în timpul Primului Război Mondial, precum și perspectiva geoculturală a relațiilor politico-diplomatice româno-sovietice/ruse în secolul al XX-lea.

Întrebările și dezbaterile pe marginea referatelor, precum și a intervențiilor participanților au evidențiat pregnant nevoia întinerii unui dialog activ permanent la nivelul instituțiilor științifice și culturale din cele două țări, în vederea unei mai bune cunoașteri a preocupărilor reciproce, evidențierii și promovării tradițiilor comune pozitive din istoria celor două popoare.

Lucrările seminarului, desfășurate într-un climat științific, au scos la iveală, de asemenea, existența unor deosebiri de vederi în abordarea unor teme sensibile ale istoriei relațiilor româno-ruse, invitând la continuarea dezbaterilor dintre istoricii celor două țări detașat, fără clișee și idei preconcepute, în scopul identificării căilor menite să conducă la o înțelegere corectă a pozițiilor fiecăreia dintre părți. Nota dominantă a lucrărilor simpozionului a fost acceptarea de către participanți a ideii continuării dialogului deschis, menit să accentueze în relațiile dintre cele două state importanța promovării tradițiilor și valorilor comune ale celor două popoare. ■

LA MULȚI ANI,

POPEYE®

● Vreți mușchi puternici – mâncați spanac! ● De la benzi desenate la film ● Popeye și România ● Popeye creator... de limbă... ● ... și de Jeep?! ● Un erou à la Errol Flynn ● Proprietate publică în Europa

DORINA MIHALCEA

Pipa, tatuajele de pe bicepsii, vorbirea împletită și nelipsita cutie de spanac cine ar fi crezut că Popeye va rezista în galeria celor mai îndrăgite personaje de desene animate nouă decenii? Astăzi, oare, printre monștri, roboți, ființe cu înfățișări ciudate, marinarul lăsat la vatră s-ar simți ciudat?! Producția de animație 3D, care se așteaptă să fie lansată foarte curând pe marile ecrane, poate va răspunde și la această întrebare.

Si, dacă tot am amintit de spanac – sursa extraordinarelor sale puteri – trebuie să îndreptăm, încă de la început, o greșală. Cu tristețea de a mai spulbera încă un mit, trebuie să spunem că predilecția pentru consumul acestor frunze verzi, atât de lăudate, în trecut, ca și astăzi, pentru conținutul bogat în nutrienți și, în special, în fier, a plecat de la o eroare.

Pentru chimistul german Erich von Wolf studierea beneficiilor alimentare ale diverselor plante și legume devenise o chemare de viață. A ajuns cu studiul și la spanac, unde o virgulă buclucașă a transformat planta într-o adevărată bogăție necunoscută.

De la 3,5 g conținut de fier la 100 de g, Wolf a trecut 35 și, astfel, aventura până atunci banalei și deloc agreatei frunze a urcat fără încetare.

După cum era și firesc, în plină criză ce lovise din temelii Statele Unite, era nevoie de găsirea unor alimente ieftine, dar extrem de sănătoase. Campania pentru spanac s-a potrivit, astfel, mănăstă. După cum arată specialiștii, odată cu creșterea popularității lui Popeye, mai ales în rândul copiilor, prin anii '30 ai secolului trecut, consumul de spanac în America a atins cote spectaculoase (un spor de peste 33% față de perioadele anterioare). Pentru a-i mulțumi marinarului, două

dintre cele mai mari orașe producătoare de spanac din S.U.A. din acea perioadă, Crystal City (Texas) și Alma (Arkansas), i-au ridicat câte o statuie!

Chiar și astăzi, după zeci de ani, multe dintre reclamele la spanac sau chiar indicații medicale pentru tratarea anemiei se bazează pe același personaj: „Dacă lupți și n-ai putere/ Mănânc spanac, cu plăcere“.

Si, ironia sortii, într-o lume obișnuită mai mult cu scenarii care mai de care mai fataliste, bazate pe campanii de manipulare a obiceiurilor consumatorului, nașterea lui Popeye marinarul

Încă de copil fusese pasionat de arme și conflicte. În opinia sa, pacea nu trebuia să existe. Trândăvia, lipsa de mișcare sau viața tihnită de familie nu puteau decât să strice caracterul unui bărbat. El era menit să vâneze și să lupte. Cât mai mult sânge și adrenalină erau ingredientele perfecte ale vieții unui erou și, mai ales, ale unui conducător.

Inteligența aproape ieșită din comun nu l-a oprit însă să se avânte în războiul împotriva rușilor. Pierderea bătăliei

Pagina de titlu a cărții de bucate semnată de Anna Christina Warg

Despre gurmandul Carol al XII-lea, mereu dornic să guste mâncăruri tradiționale, vorbește și un istoric din secolul al XIX-lea, Ferencz Szilagyi (1797 – 1876): „Carol XII regele Suediei în drumul lui prin Ardeal, a ajuns în orașul Zalău în a doua săptămână a lunii noiembrie a anului 1714, într-o stare precară de sănătate“. Acolo, a fost primit de protopopul Zalăului, Zovanyi Gyorgy (1656 – 1758), care i-a oferit casă și masă. „Ajuns la această locuință, regele și generalul care îl însoțea, pe nume Liewel, au fost întâmpinați de gazdă cu mâncăruri alese și vinuri scumpe din struguri stafidiți. Primirea călduroasă l-a făcut pe rege să rămână în casa zălăuanului până a doua zi dimineața, deși ar fi avut în plan să pornească la drum în aceeași seară“.

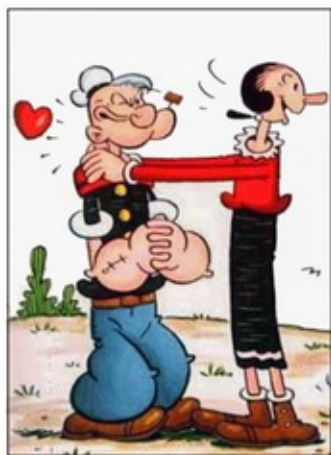
de la Poltava (8 iulie 1709) l-a obligat să își caute aliat în Poarta Otomană. Acolo își va petrece următorii cinci ani, reușind astfel să le cunoască felul de viață și, mai ales, gurmand fiind, să le deguste preparatele tradiționale. Cronicile vorbesc în special de pasiunea pe care a arătat-o față de șerbeturi și cafea turcească. Atât de mare consumator s-ar fi dovedit, încât, după cum nota Voltaire, un asasin ar fi încercat

să îi strecoare otravă în neagra băutură ce îl însoțea aproape peste tot. Și nu de puține ori, Carol al XII-lea o combina cu chifteluțe. Căci, dintre mâncărurile pe bază de carne, regele suedez, ca și cei din anturajul său, nu se putea sătura de așa-numitele *köfte*, din carne bine condimentată de vită și de miel, ca și de *dolma*, sarmaua turcească.

Nevoit să petreacă mult timp la pat, rănilor de la picior impunând repaus aproape total, zilele îi treceau jucând șah, studiind istoria militară a otomanilor (în special, cea navală) și degustând din preparatele tradiționale, a căror rețetă încerca mereu să o afle pentru a putea comanda și acasă. Așa au ajuns în îndepărtata Suedie, *köttbullar* și *käldolmar* (sarmalele), dar și consumul cafelei.

Grație aventurii estice a regelui considerat nebun de unii, vizionar de alții, chifteaua a devenit alimentul cel mai popular din Suedia. Astăzi, consumat cel mai adesea cu cartofi (natur sau piure), gem de merișoare și sos de smântână, are un loc special pe mesele de Crăciun sau de Paște.

Chiar dacă autoritățile suedeze i-au recunoscut *köttbullarului* proveniența turcească, au existat și voci care s-au opus cu vehemență. Printre ele, și un proeminent istoric culinar, Richard Tellström (n. 1960), profesor la Universitatea din Stockholm, care a declarat că știrea nu poate să fie decât una falsă! Cel mai probabil, apărută cu cine știe ce scopuri politice sau pur și simplu comerciale. În opinia sa, o variantă mult mai plauzibilă a originii chiftelilor, pornind de la o analiză lingvistică, ar fi spațiul italian sau francez. Și, apoi, tot în acea direcție ar pleda și faptul că, pentru a le realiza, era nevoie de carne proaspătă, un ingredient foarte scump în acea perioadă, deci preferat doar de clasele superioare ale societății, averse de a prelua și modele culinare ale Europei Occidentale. ■

Cu Olive

Elzie i-a trecut prin minte să mai introducă un personaj: capcana monotoniei trebuia evitată cu orice preț! Și, iată-i pe Ham și Castor decisi, pentru a pleca pe mări, în căutarea legendarei păsări a norocului, Bernice The Whiffle Hen, să angajeze un marinar care să le manevreze barca. La docuri au dat peste Popeye. Oarecum contrariat, Castor l-a întrebat: „Hei, tu ești cu adevărat marinar?!“ „Da ce, mă vezi vreun cowboy, băiete?!“, s-a burzului Popeye. Cu o asemenea replică începea o poveste de mare succes. Căci, chiar dacă, la un moment dat, Segar s-a decis să-l retragă, considerând că aventurile sale ajunseseră la final, publicul a cerut contrariul. Încetul cu încetul, din personaj secundar, s-a transformat în stea. Iar Ham, altădată personajul central și favoritul inimii lui Olive, a dispărut în ceață. Cam ca în viață!

Vara anului 1933 i-a adus lui Popeye Marinarul, cu adevărat, consacrarea. Roland Crandall (1892 – 1972), o figură importantă în acea vreme a desenului animat, a cărui carieră s-a împletit cu existența studiourilor Fleischer, l-a catapultat în lumea filmului. De astă dată,

un alt personaj cunoscut, nimeni alta decât simpatica Betty Boop, cu mai vechi state în cinematografie (prima apariție a ochioasei cu voce miorlăită și ținute sexi avusese loc în august 1930), l-a prezentat, *Betty Boop Presents Popeye The Sailor*, interpretându-și pentru prima oară melodia favorită pe marele ecran: „Eu sunt Popeye Marinarul“. A urmat un succes de casă de proporții. Un alt angajat de marcă al aceleiași studio cinematografic, Myron Waldman (1908 – 2006), își amintea: „A fost o întâmplare extrem de norocoasă că personajul lui Segar s-a potrivit ca o mănășă cu stilul lansat de cei de la Fleischer“.

Betty Boop

Cu puțin înainte de Al Doilea Război Mondial, Popeye a reușit să devină eroul Americii și nu numai. În 1938, de pildă, l-a înlocuit pe marele-micul Mickey Mouse pe firmamentul celor mai populare vedete ale desenului animat din S.U.A.

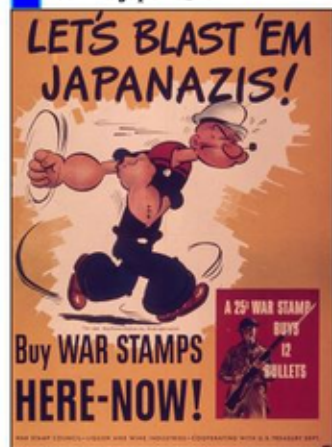
În vreme de război, desenul animat a reușit să urce și mai mult în topul preferințelor americanilor, soldaților fiindu-le prezentat, cu regularitate, cu scopul de a le ridica moralul. Mai mult chiar, au apărut atunci și unele episoade care au îmbrăcat o haină evident ofensivă. Popeye luptându-se, de pildă, cu japonezii

(denumiți, ironic, „jap-an-sies“, cu trimitere directă la... cimпанzei), personaje hi-doase (fețe turtite și ochelari ca fundul de borcan) și pline de vicii.

De altfel, în aceeași perioadă, Popeye și-a schimbat vestimentația de marinar, care până atunci fusese în culori de alb și negru, într-o ținută total albă, care îi va rămâne caracteristică până astăzi.

În 1980, în coproducția studiourilor Paramount și Walt Disney, în regia lui Robert Altman și prin magia interpretării lui Robin Williams, desenul animat s-a transformat în comedie de lung metraj. Pentru filmări, a fost aleasă o zonă nepopulată a spectaculoasei insule Malta, unde s-a creat un adevărat sat al lui Popeye, care, de atunci, a intrat în circuitul turistic mondial. Peste 150 de oameni au lucrat asiduș șapte luni, ridicând 90 de clădiri (marea majoritate a scândurilor folosite au fost aduse din Olanda, în timp ce șindrila de pe acoperișuri a sosit tocmai din Canada) și mai multe diguri, menite a apăra ineditul platou de filmare de apele învolburate ale mării.

Mobilizând la luptă
contra japonezilor

Elzie Segar, „părintele“ lui Popeye, ...

nu a fost deloc una comandată. A fost doar o întâmplare că Elzie Segar, creatorul personajului, a ales spanacul, în detrimentul altor legume. Mai mult chiar, în epocă, au mai fost încercări de schimbare a legumei miraculoase – într-un episod Popeye i-a povestit unui nepot că ar avea strămoși iluștri, trăgându-se chiar din... Hercule și, în acele vremuri, ar fi avut nevoie de... usturoi, pentru a-și recăștiga puterile supranaturale!

Dar, cine a fost mai întâi: Popeye sau Olive?!

Ce mai întrebare?! Parcă îi auzim pe mulți replicând. Răspunsul este de la sine înțeles: mai întâi l-am cunoscut pe marinăr și, de abia apoi, ni s-au făcut prezentările și cu iubita, și cu restul personajelor. E logica vieții!... Inșă realitatea a fost cu totul alta.

Popeye a apărut, dintr-o întâmplare, un erou minor, într-o serie de benzi desenate care îi

avea ca personaje principale pe membrii familiei Oyl. În 1919, când lumea încerca să reînvețe bucuria de a trăi, după o conflagrație de proporții mondiale, benzile desenate începuseră să câștige din ce în ce mai mulți adepți. În apropierea Crăciunului, editorii lui *The New York Journal* s-au gândit să le ofere cititorilor un altfel de cadou: așa a apărut, la 19 decembrie, primul număr din *Thimble Theatre*. Sarcina de a-i da, cu adevărat, viață i-a fost încredințată unui tânăr de 25 de

ani, Elzie Crisler Segar, care își începuse cariera de desenator în Chicago cu doar câțiva ani în urmă.

Segar nu a beneficiat niciodată de vreo pregătire în domeniul artistic. Adevărat erou american, a încercat multe până să își găsească adevărata chemare. Născut (la 9 decembrie 1894) și crescut într-un orașel din Illinois, Chester, Elzie a luat viața în piept, lucrând pentru a se întreține: a fost și zugrav, dar și cântăreț de vodevil. Pasiunea pentru desen și-a descoperit-o tot dintr-o întâmplare. Îl fascinau Charlie Chaplin și filmele sale și a încercat să le transleze în benzi desenate. Din păcate, nu cu prea mult succes. În anii războiului, Segar și-a legat numele de „Barry the Boob“, aventurile a doi soldați cam prostănaci și mai puțin (spre deloc!) dotați cu un fizic athletic – Mutt și Jeff –, care încercau să facă față grozăviilor cu care se confruntau pe front.

Odată terminat războiul, Elzie Segar a schimbat atât personajele, cât și povestea: în noul *Thimble Theatre*, cititorul era invitat să facă parte din viața unei familii destul de obișnuite – clanul Oyl: Olive, o tânără slăbănoagă și prea puțin atractivă din punct de vedere fizic, înamorată de un vlăjgan, pe nume Ham Gravy (prescurtarea de la Harold Ham-gravy); fratele ei, Castor; Nana și Cole, părinții celor doi. De astă dată, seria a cunoscut succesul, în 1924, publicația hotărând să treacă și la editarea în culori.

La 17 ianuarie 1929, după aproape un deceniu de farse și situații comice, lui

... și personajul peste ani, în viziunea lui Waldman

Samuel Lerner

cului marinar, cu o cutie de spanac în mână.

Popeye a fost și un creator... de limbă. Popeye marinarul a introdus în limbajul americanului de rând câteva cuvinte care au făcut, de atunci, la rândul lor, adevărată carieră. De la mătăhălosul Wellington Wimpy, ne-am căpătuit cu *wimpy* (pămpălău, dar și laș).

De la un alt personaj, introdus mai târziu în gașca simpaticului marinar dependent de spanac, Dufus (după unii, nepotul lui Popeye, după alții, doar nepotul unui prieten), s-a născut un nou concept, menit a desemna personajul nebun, ușor prostuț, scris cel mai adesea sub forma *doofus*.

În alte cazuri, lumea lui Popeye a relansat expresii ce țineau de jargonul criminal, cum a fost cazul, de pildă, al cuvântului *goon* (asasin), combinându-l în formule de genul *goon family*, pentru a desemna un grup de creaturi ciudate și hidoase.

Din aprilie 1936, familia lui Popeye se mărea din nou, publicului fiindu-i prezentat un alt personaj, o creatură cu formă de câine Eugene „the Jeep”. Nu știa decât o singură vorbă – bineînțeles, „the Jeep” –, răspundea prin semne doar cu da sau nu, se hrănea cu flori de orhidee și era înzestrat cu puteri magice, ce te făceau de neînving, inclusiv cea de a trece prin pereți.

Patru ani mai târziu, în plină conflagrație mondială, când își făcea intrarea în forță vestitul vehicul militar „General Purpose” (adaptabil la orice, prescurtat „GP”), el a fost rapid denumit „Jeep”, iar mulți au fost de părere că naș i-ar fi fost tocmai ciudatul câine al lui Popeye.

A fost marinarul nostru erou marca Errol Flynn?! Nici pe departe! Un alt specialist în benzi desenate, coleg o bună bucată de vreme cu Segar însuși la *Thimble Theatre*, Bud

De la stânga la dreapta: Bluto (devenit Brutus), Popeye, Eugene the Jeep, Sweet Pea, Olie și Wellington Wimpy

Sagendorf, a oferit câteva detalii în plus despre adevărata alură a personajului care a fascinat milioane și milioane de copii. La prima lansare, în 1929, ar fi avut undeva în jurul a aproape 35 de ani (într-o serie de desen animat, datată 1938, personajul declara că ar fi împlinit 40, deci, în 1922, avea 31 de ani), aproximativ 1,7 m și vreo 71 de kg. Când l-a creat, Segar n-a fost deloc prea darnic, procopsindu-l cu cel puțin trei defecte vizibile: o problemă la un ochi, una la un picior și dificultăți de vorbire. Și, totuși, după ce își lua porția de spanac, se transforma într-un adevărat supererou. Cum să nu-l îndrăgească toată America, de vreme ce părea să reprezinte întruchiparea perfectă a poveștii lui Superman!

La 1 ianuarie 2008, Popeye Marinarul a devenit, în Europa, proprietate publică. Conform legislației europene în vigoare, drepturile de autor ale creatorului au fost restricționate la 70 de ani de la moartea acestuia. Cum Elzie Segar s-a stins din viață în 1938, în urma unei cumplite lupte cu leucemia (neajungând, din păcate, să se bucure de succesul enorm al personajului creat), durata de protecție a drepturilor de autor a expirat. Și nu a fost deloc o informație de nebăgat în seamă, dacă luăm în calcul faptul că expertii pomeneau cifre

de vânzare ce depășesc 1,5 miliarde de lire sterline anual. În ceea ce privește însă Statele Unite, regula va fi adoptată de abia în 2025, datorită legislației speciale din domeniul copyrightului.

Că personajul creat cu nouă decenii în urmă încă mai are numeroși fani o demonstrează și faptul că, încă din 2010,

studiourile Sony au lansat un amplu proiect de animație în format 3D. Lungmetrajul se va intitula chiar „Popeye” și va fi regizat de cel care s-a aflat în spatele producției „Hotel Transylvania” (2012), Genndy Tartakovsky. După multe amânări, comunicatele de presă au oferit o nouă dată de lansare: decembrie 2018.

Iar în 2020, conform presei nord-americane, în orașul natal al lui Elzie Segar, Chester, autoritățile locale se așteaptă să pună punct unui amplu proiect, intitulat „Popeye și prietenii”, prin dezvelirea unui bust al lui Segar însuși. Cu câțiva ani în urmă, el a debutat prin amplasarea de statui în diverse locuri, care să îi înfățișeze pe protagoniștii popularului serial de desene animate. ■

Satul realizat de Studiourile Paramount și cele două persoane care, se presupune, au servit drept sursă de inspirație pentru Popeye și Olive: Frank „Rocky” Fiegel și Dora Paskel

A fost o experiență de neuitat pentru întreaga echipă, după cum aveau să-și amintească, după mulți ani. Dar, nici pe departe o experiență de vis, cum ne-am fi așteptat! „Un San Quentin pe Valium” – a denumit-o, ironic, Williams însuși, combinând celebra închisoare corecțională cu unul dintre cele mai utilizate tranchilizante minore. Nu numai că, aproape jumătate de an, cât timp au durat filmările, toți au lucrat până la epuizare, șase zile pe săptămână, cronometrați mai ales de vremea extrem de capricioasă, neavând nici posibilități de recreere prin zonă (duminicile aproape toți și le petreceau consumând vinul local, un fel de cabernet cu un gust ciudat). Obsedat de furturi, studioul Paramount i-a obligat să locuiască în condiții speciale, într-un gen de tabără, cu garduri înalte, zăbrele la ferestre și paznici la tot pasul. Însuși procesul filmării în sine a fost unul extrem de greoi, machiajul și costumarea personajelor principale consu-

mând, zilnic, circa o oră și jumătate.

Dar a existat într-adevăr un Popeye?! Dar o Olive?! Dar un Wimpy?!

Încă de la începuturile aventurii celui mai cunoscut marinar al tuturor timpurilor, s-a zvonit că Elzie Segar s-ar fi inspirat în crearea lui din experiența de viață. În orașul copilăriei, Chester (care te întâmpină astăzi chiar cu plăcuța, „Orașul lui Popeye Marinarul”), ar fi trăit un personaj aparte, Frank „Rocky” Fiegel, mare împătimit de tutun și băta. Unii cetățeni ai urbei din Illinois au fost gata să depună mărturie că Segar i-ar fi trimis cu regularitate bani acestui Frank, tocmai în semn de mulțumire că îi fusese sursă de inspirație. În 1996, un anume Fan Club Internațional Popeye a decis să îi înscrie pe piatra de mormânt textul: „Inspirație pentru Popeye”.

Tot în Chester, Elzie Segar ar fi întâlnit-o și pe Olive Oyl o vecină de peste drum, Dora Paskel, o femeie slabă și foarte înaltă, ce obișnuia să își

poarte, rigid, părul prins într-un coc în vârful capului.

Pentru a-l crea pe pofticiosul supraponderal Wellington Wimpy, mereu în căutare de hamburgeri, Segar și-ar fi mutat puțin aria de inspirație. Unul dintre mulții șefi pe care i-a avut de-a lungul vremii și pe care, bineînțeles, nu avea cum să îl placă prea mult, i-a stat la bază.

Dar cine s-a aflat la baza cântecelului celebru „I’m Popeye the sailor man/ I’m strong to the fin-ich” („Sunt un vestit marinar/ De frică nu am habar”)?!

Samuel (Sammy) Lerner, născut în 1903, într-o comună din județul Botoșani, a ajuns pe pământ american, la Detroit, șapte ani mai târziu, împreună cu întreaga familie, negustori de origine evreiască. Pasionat de muzică, tânărul Lerner a reușit să străbată cu ușurință prin hățișurile Broadwayului, compunând, în special, muzică pentru spectacolele de vodevil. Odată cu apariția filmului sonor, norocul i-a surâs a doua oară. Unii dintre angajații studioului Fleischer își aminteau că Lerner (de altfel, destul de cunoscut acolo, el lucrând la coloana sonoră și pentru seria Betty Boop) ar fi creat, în 1933, cântecul care i-a adus cel mai mare succes în chiar biroul directorului, în doar două ore.

Cu toate că a lucrat cu unele dintre cele mai mari dive ale ecranului din acei ani – pentru unul dintre cele mai cunoscute filme ale lui Marlene Dietrich, *Îngerul albastru* (1930), scriind versurile melodiei „Falling in love again”, reluată, de-a lungul timpului, de numeroși artiști până la sfârșitul vieții (1989), compozitorul a fost considerat părintele muzical al lui Popeye, pe piatra sa funerară fiind imprimat chipul simpati-

cu morală îndoielnică erau tratate numai cu dispreț și ocară.

Pentru Carolina nu a mai existat întoarcere. În spate erau doar amintiri dureroase, mizerie și întuneric. Trebuia să le uite și să își croiască un drum total diferit. Vii în minte, pașii de dans prinși de la reprezentațiile mamei i-au deschis multe uși. Prima oară, oaspeții hanurilor din Pontevedra au fost fascinați de senzualitatea sa sălbatică, amintind izbitor de mișcările unei „pantere... în călduri” (actorul și scenaristul francez Jacques Sigurd). Au urmat primele reprezentații în mici cabarete din Spania și Portugalia. În prima lucrare biografică dedicată personalității sale vulcanice și apărută în 1926 (*Amintirile și viața personală a Frumusei Otero*), Claude Valmont nota că, mai întâi, a trecut granița în țara vecină, la lusitani, ajungând și la Lisabona, ca, mai apoi, să se facă remarcată la Barcelona.

Anul 1889 o găsește la Paris. Este perioada inaugurării marii Expoziții Universale. Un Paris fremătând sub febra exotismului ce atinsese aproape întreaga Europă. Și Carolina mai deținea un atu – proveniența spaniolă, un tărâm ce începuse să exercite o mare putere de atracție printre francezii înnebuniți de petrecerile Eugéniei de Montijo, fiica unui conte din Granada, devenită consoarta lui Napoleon al III-lea și, astfel, ultima împărăteasă (1853 – 1871).

„Secretul succesului uriaș pe care l-a cunoscut Carolina Otero ar consta – crede autoarea uneia dintre cele mai recente biografii,

Carmen Otero Iglesias, în diferite ipostaze...

Marga do Val (publicată în 2016) – tocmai în felul cum a reușit să ajungă din micuța Ponte Valga până în îndepărtatul Paris. O întreprindere extrem de complicată, încercați să vă puneți în pielea ei și veți vedea cât de greu i-a putut fi. Și nu avea cum să reușească dacă nu ar fi fost o femeie extrem de inteligentă”. Prin-dea orice, ca din zbor: atât dansuri populare, cât și cele de societate, stihuri, cântece, chiar și limbi străine după câțiva ani petrecuți departe de casă conversa cu mare ușurință în franceză și engleză, rupând puțin și în germană.

I femeie inteligentă care a știut cum să se folosească la maximum de puterile sexului opus. Atât în propriile amintiri, cât și în multe dintre biografiile romănate, primele iubiri apar la vârste foarte fragede. Pe un anume Paco l-ar fi iubit la Lisabona; cu un conte italian Guglielmo s-ar fi căsătorit la doar 14 ani și, undeva în jurul vârstei de 15 – 16 ani, la Barcelona și-ar fi împărțit inima cu alți trei nobili spanioli. La 17 ani și-ar fi legiferat legătura cu un anume Rossi. Dar, din nou, detaliile par mai degrabă de necrezut!

Mai credibilă ar părea varianta că și-a găsit diverși susținători financiari, cu ajutorul cărora a și reușit să se facă remarcată peste hotare. La 18 mai 1890, tânăra și focoasa spaniolă a debutat la *Cirque d'été* (Circul de vară), una dintre cele mai cunoscute săli de spectacole din capitala Franței. În doar câteva zile a și primit

Așa vă place istoria?

FRUMOASA FATALĂ ȘI MREJELE DÂNSULUI SĂU

THEO STĂNESCU-STANCIU

Secolul al XIX-lea poate fi considerat unul dintre cele mai frumoase timpuri pentru povești, pentru istorii care bat cu ușurință romanele și filmele de dragoste. Viața unei exotice dansatoare spaniole o demonstrează cu prisosință.

● Sirena sinucigașilor ● Într-o singură seară la „Café de Paris” – cinci inimi frânte în familiile regale ale Europei ● Un fel de ministru de Externe ● Goală pe o tavă de argint ● O avere tocată pe Riviera

Ziaua de 4 noiembrie 1868 avea să marcheze începutul existenței lui Carmen Otero Iglesias, cea mai mică dintre fiicele unui fost jandarm, transformat peste noapte în hangiu. Fire răzvrătită, fără a da ascultare nicidecum sfaturilor părintești, Carmen fusese obișnuită să ducă o viață ușoară pe străzile din Ponte Valga, o mică localitate din regiunea Pontevedra (din nord-vestul Peninsulei Iberice, aproape de granița cu Portugalia). Să cânte și să danseze, să iubească pentru doar câțiva bănuți sau pentru un acoperiș deasupra capului sau pentru un bol cu mâncare. Cel mai probabil, după unele surse, în urma unei legături pasagere îi apăruseră pe lume încă două fiice, Augustina și Francisca, noi guri de hrănit pentru o familie și așa numeroasă (cu alți patru copii: Gumersindo, Valentin, Adolfo și Francisco).

Mulți ani mai târziu, când și-a publicat memoriile, cea care a fost alintată „Prea frumoasa Otero” a avut mare grijă să își romanteze cât mai mult începuturile. Știa ce se vinde cel mai bine, ce povești impresionează și cât de mult atârna, și în acele vremuri, exotismul. Și, astfel, a apărut legenda conform căreia talentul, arta dansului și, mai ales, cea a seducției le-a moștenit de la spiritul liber al unei mame țigănci

din Cadiz, care s-a iubit cu un nobil grec, care și-ar fi găsit sfârșitul într-un duel pornit tocmai pentru apărarea onoarei tinerei Carmen. După alți autori, la fel de aplecați mai mult spre fanatie decât spre veridicitate, tată i-ar fi fost fie, mai prozaic, un pantofar sau un negustor de vinuri, fie un preot catolic excomunicat, fie chiar o rudă îndepărtată a generalului Franco. Astăzi biografiile sunt însă unanim de acord asupra falsității unor asemenea informații.

În ceea ce privește următorii ani de viață, păreri sunt împărțite. Cei mai mulți înclină să creadă că mama, incapabilă să-și întrețină odraslele, a ales să își trimită măcar una dintre fiice să lucreze ca servitoare într-o familie mai înstărită. În jurul vârstei de doar zece ani, Augustina, ale cărei trăsături prevesteau frumusețea răpitoare de mai târziu, i-ar fi sucit mințile stăpânului, care, înnebunit de patimă, ar fi siluit-o. Situație de un tragism aparte, deloc unică în peisajul acelor timpuri, dar care a marcat-o pe viață. Cu un nou nume Carolina, își ia viața în piept și, punându-și toate atuurile în jocul seducției, singurul mijloc care îi mai era permis, își plănuiește minuțios răzbunarea. Răzbunarea unei tinere pe o societate ce idolatriza femeia, dar numai femeia cu majusculă, în rol de fecioară sau mamă. În timp ce ființele

Unii dintre ei o întâlniseră în timpul turnee-
lor vedetei peste hotare (întreprinse atât în spa-
țiul vechiului continent, cât și în Egipt sau
Australia), alții – în capitala luminilor. O anec-
dotă povestește că doar într-o singură seară, la
celebra *Café de Paris*, cinci dintre capetele
încoronate ale Europei au trecut pe la masa
Carolinei: Nicolae al II-lea, Edward al VII-lea,
Wilhelm al II-lea, Leopold al II-lea și Alfonso
al XIII-lea!

Un singur zâmbet, câteva cuvinte, o repre-
zentare de gală pentru orice mică atenție cei
mai importanți bărbați ai momentului și-au
dezlegat serios baierile pungilor. Pe lângă
yacht, Vanderbilt i-ar mai fi oferit și o locuință
suntuoasă cu 15 servitori, gata oricând să îi
îndeplinească cea mai mică dorință. De la o
simplă... diademă bătută în pietre prețioase
(oferită de țarul Nicolae al II-lea) la o întreagă
insulă (de la împăratul nipon Taisho, 1879 –
1926, după o reprezentare de gală), se pare că
nu au mai existat limite. De departe, cele mai
numeroase daruri au fost bijuteriile; unul din-
tre cei care i le-a oferit, baronul vienez Ollst-
reder, a ajuns chiar să afirme, la un moment dat
în public: „Dacă nu ar fi existat Otero, nici nu
ar fi trebuit să fie inventate!”

Toți își doreau să fie văzuți alături de „Prea-
frumoasa Otero”, să fie primiți în budoarul ei

și să se bucure de personalitatea sa vulcanică.
Atât de încărcată și cosmopolită îi devenise
agenda, încât, ironic, presa vremii a conside-
rat-o un adevărat... ministru al Afacerilor
Străine.

A părea peste tot, epatând. Pentru a-și
păstra imaginea de *femme fatale* nimic
nu mai părea imposibil: etala bijuterii somptu-
oase (multe dintre ele create inițial pentru
regine sau împărătese), la unele dintre apariții
criticii ajungând să le estimeze la circa 5 mili-
oane de franci. „Când o privești – nota un
ziarist într-un număr din 1894 al publicației
La Vie Parisienne (Viața Parisului) – ești de-a
dreptul orbit de strălucirea miilor de diamante,
de rubine, de smaralde; ea le poartă pe piept,
în păr, în urechi, pe umeri, pe brațe, la încheie-
tură, pe degete, la glezne. Când își încheie
dansul, zbaterile lor luminoase îți produc im-
presia prăbușirii unui imens candelabru de
cristal.” Și-a asigurat gleznelor fine pentru exor-
bitanta sumă – pe acea vreme – de 80.000 do-
lari. A zburat în baloane cu aer cald, însoțită
de mai puțin chipeși, dar foarte bogați bărbați
– unii apropiați amintindu-și că au auzit-o nu
o dată spunând că cineva care are deschis cont
la *Cartier* nu poate fi niciodată perceput ca
urât! Extrem de mândră de corpul cu care o
înzestraseră natura, a șocat o lume întreagă când,

adjectivul de „Prea-frumoasa“, cu care a fost identificată de acum înainte. Aproape în aceeași perioadă a început să danseze și pe scena de la *Folies Bergère*, unde a și ajuns repede o adevărată vedetă.

Anul următor, după un voiaj în Statele Unite, pregătit intens de noul său agent – și iubit –, tânărul Ernest André Jurgens, a cunoscut recunoașterea internațională. Îndrăgostit până peste cap, Jurgens dă lovitură: elita societății nord-americane i-a căzut la picioare „misterioasei frumuseți de origine spaniolă, reginei internaționale a dansului“, iar contractul ce inițial fusese semnat pentru doar trei luni a fost prelungit la 11! Gurile rele nu mai conțin decât să numere bijuteriile vândute de celebra galerie Tiffany și purtate apoi cu mare stil de Carolina Otero. S-a zvonit chiar că, fascinat, însuși magnatul William Kissam Vanderbilt (1849 – 1920) i-ar fi promis un dar de proporții: un yacht!

Si, acesta a fost doar începutul! Căci, într-o epocă a contrastelor, a banilor, dar și a crizelor de proporții, „Prea-frumoasa Otero“ nu s-a sfiit să se folosească la maximum de armele seducției. În urmă-i au rămas nu numai inimi frânte sau falimente spectaculoase, dar și sinucideri! Părăsit de Carolina, în 1895, după o relație extrem de tumultuoasă, Jurgens și-a pus capăt zilelor! Femeia fatală a mers însă mai departe... Dacă ar fi să dăm

crezare unor zvonuri, alți șase bărbați și-ar fi găsit sfârșitul în urma despărțirii de divă: un student la arte frumoase s-ar fi aruncat sub roțile unui poștalion; doi tineri nobili și-au zburat creierii, alți doi s-au aruncat de la fereastră, iar un profesor s-a spânzurat de ramurile unui copac din Bois de Boulogne, unde ar fi zărit-o prima oară.

În ultimii ani ai veacului al XIX-lea devenise deja una dintre cele mai dorite curtezane ale Europei. Niciun titlu nu o intimidă. Fie ei tineri sau mai în etate, cei mai importanți bărbați ai continentului visau să o aibă alături. Și lista nu a fost una scurtă sau fără... culoare! Regele Edward al VII-lea al Angliei (1901 – 1910); Kaiserul Wilhelm al II-lea al Germaniei (1888 – 1918); țarul Nicolae al II-lea al Rusiei (1894 – 1917); regele Alfonso al XIII-lea al Spaniei (1886 – 1931); prințul moștenitor Alexandru al Serbiei (1888 – 1934); regele George I al Greciei (1863 – 1913); regele Oscar al II-lea al Suediei (1872 – 1907); regele Leopold al II-lea al Belgiei (1865 – 1909); prințul Albert I de Monaco (1889 – 1922); marii duci Nicolae (1856 – 1929) și Petru (1864 – 1931) ai Rusiei... Și aceștia doar din rândul celor mai cunoscute case regale. Oameni de afaceri, membri ai elitei culturale (precum Gabriele d'Annunzio) sau ai scenei politice (Aristide Briand, cu care, se spune, că ar fi legat și o prietenie specială ce a durat peste două decenii) toți deveniseră victime perfecte.

MONGOLII, SPIONAJUL ȘI CARTOGRAFIA

MIRCEA BUJOREANU

● **Ginghis Han, întemeietorul serviciului mongol de spionaj** ● **Cei patru câini ai lui Temujin** ● **Informații despre legăturile politice și matrimoniale, dar și despre rivalitățile dintre regii europeni** ● **„Patente chinezești” pentru praful de pușcă și mașini de asediu** ● **Negustori europeni pe statul de plată al mongolilor** ● **Până la 200 de cercetași în teritoriul inamic** ● **„Ambasadorii ucigași”**

Ginghis Han

A trata problema orizontului geografic al Marilor Hani și al comandanților mongoli înseamnă, de fapt, a scrie despre modul în care urmașii lui Ginghis Han și generalii lor culegeau informații cu caracter geografic și militar. Pentru că, în opinia mongolilor, cunoștințele geografice nu aveau un caracter teoretic, ci unul utilitar – militar. Istorici contemporani, precum David Morgan, Timothy May sau Stephen Turnbull, consideră că aceste popoare nu începeau niciodată o campanie militară fără a avea informații detaliate despre adversari, organizarea lor militară, punctele lor sensibile sau geografia teritoriilor râvnite. Ceea ce înseamnă că și dispuneau de un serviciu de

Având o suprafață de peste 30 de milioane de km², Imperiul Mongol a fost cel mai mare imperiu de uscat din istoria omenirii, depășind ca întindere chiar și Imperiul Roman.

O asemenea expansiune nu ar fi fost posibilă fără cunoștințe geografice detaliate.

informații militare foarte bine organizat.

Dacă subiectul fascinează, din păcate informațiile de primă mână – așa-numitele „izvoare” sau „surse primare” – nu sunt foarte multe. Destule s-au pierdut – de exemplu, *Altan Debter* (Cartea de Aur), despre care unii autori consideră că ar fi stat la baza *Istoriei Secrete a Mongolilor* și că ar fi servit ca bază de documentare pentru cărturarul persan Rașid-al-Din Hamadani (1247 – 1318) pentru a sa *Jami al-Tawarikh* (Colecție de Cronici).

Din fericire, au ajuns până la noi: *Istoria Secretă a Mongolilor* (scrisă în alfabetul uigur, adoptat de mongoli încă din secolul al X-lea, de unul sau mai mulți

Ögedei Han

membri ai clanului căruia îi aparținea prin naștere Ginghis Han); *Ystoria Mongolica* a călugărului franciscan Giovanni da Pian del Carpine (1180 – 1252); *Relatarea despre Mongoli* a lui Willem van Ruysbroeck (1220 – 1293, și el misionar franciscan (*Magazin istoric*, nr. 3, 4/1986) sau *Călătoriile lui Marco Polo*. Toate demonstrează faptul că mongolii dădeau o mare importanță culegerii de informații cu caracter geografic și militar, obținute fie cu ajutorul cercetașilor, fie de la negustorii străini care circulau pe Drumul Mătăsii, fie de la o rețea de spioni, bine pusă la punct, fie de la solii trimiși în diverse misiuni diplomatice.

la Sankt Petersburg, și-a făcut apariția, complet goală, purtată pe o imensă tavă de argint.

Si presa o urmărea peste tot: la operă, la teatru sau în cele mai renumite restaurante ori cafenele. Ziarele abundau în știri cu ea în prim-plan nu era omis nimic: iubiri, rivalități, mai mult sau mai puțin de fațadă, dar și frânturi de viață propriu-zisă, precum grija de mama aflată la mare depărtare (căreia îi trimitea constant, de la Paris, o pensie de 200 de pesetas). Se deschidea o nouă eră, mulți dintre biografiile actuali considerând-o ca o primă protagonistă a vânătorii moderne de celebriități. Atență la propria imagine, pe care și-o clădise atât de minuțios și cu atâtea sacrificii de-a lungul vieții, Carolina ridica rar vălul de pe adevărata sa personalitate. De pildă, căsătoria din noiembrie 1906, cu un anume René Webb, ce își clădise o avere în domeniul bumbacului, nu a apărut decât ca o scurtă notiță de presă, ruperea legăturii, câțiva ani mai târziu (1913), nemaiintrând în atenția publicului.

Anii tulburi ai primei conflagrații mondiale nu i-au mai fost prielnici. Nu numai că îmbătrânise și luase mult în greutate, dar și societă-

... și la 96 de ani

tea se trezise, peste noapte, mânată de alte mode sau dorințe și timorată de noi frici. Cum până atunci trăise mereu la maxim, demonii nu au lăsat-o însă să se retragă în penumbră. Riviera franceză și, în special, Monte Carlo o atrăgeau ca un magnet. Seară după seară, la mesele de joc, averea care, după unele calcule, ajunsese în acea perioadă la aproximativ 25 milioane de dolari, echivalentul astăzi a circa 350 milioane! i s-a scurs printre degete. „În viață – mărturisea adesea – am avut mereu două pasiuni de a câștiga și de a pierde la jocurile de noroc!“

Succesul de casă al unei producții muzicale bazate pe propria experiență (*La Bella Otero*, 1954) a ajutat-o să nu cadă total în mizerie. Moartea – survenită în aprilie 1965, la aproape 100 de ani, se pare în urma unui atac de cord (după alte surse, în urma unei sinucideri prin inhalare de gaze) – a adus-o din nou în atenție, dar, de această dată, lumina reflectoarelor a fost una nemiloasă. S-a stins la Nisa, în sărăcie, aproape uitată. Noua lume nu numai că nu o mai atrăgea, ci resimțise acut sentimentul pierderii de identitate: „Înainte, femeia stăpânea arta de a se dezbrăca, astăzi nu mai este decât o simplă exhibiție“. ■

LEGIUNEA ROMÂNĂ ÎN ITALIA ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

(Urmare din p. 57)

După armistițiu, a continuat și chiar a crescut cererea din partea prizonierilor de război austro-ungari de naționalitate română de a face parte din Legiune. Potrivit estimărilor, circa jumătate dintre prizonierii de război români înaintaseră o astfel de cerere. La 15 noiembrie, voluntarii români au fost trimiși la Albano Laziale pentru a fi apoi distribuiți în alte zone, cu deosebire în Lazio, dar nu numai: Avezzano, Nemi, Genzano, Rocca di Papa, Pietralata și Casale di Altamura.

Încheierea rapidă a războiului după Vittorio Veneto, cu disoluția armatei austro-ungare, nu a permis constituirea unei divizii a Legiunii Române, astfel încât, la finalul ostilităților, aceasta alinia pe linia frontului trei companii și un pluton. În plus, mai exista un regiment gata de acțiune, două regimente aflate încă în faza de organizare și de echipare și circa 15.000 de soldați gata să se înroleze, concentrați în lagărul din Avezzano. La finele anului 1918 și începutul anului 1919, așadar, odată încheiate ostilitățile, fuseseră

înrolate în Legiunea Română câteva zeci de mii de soldați și câteva sute de ofițeri. La sfârșitul războiului, voluntarilor români li s-au oferit șase medalii de argint „Meritul Militar“, 16 medalii de bronz și 145 „Cruci Meritul de Război“. Comandantul Armatei a VIII-a, generalul Caviglia, a elogiat solemn Brigada românească din cadrul Diviziei 2 de Asalt italiană pentru eroismul demonstrat în timpul traversării râului Piave.

În românește de
Carmen BURCEA

chiar de către tată, fierarul Jarchigudai. În scurtă vreme, i-a devenit apropiat, dar și un războinic temut, așa cum avea să recunoască însuși Jamukha: „Ei sunt cei patru câini ai lui Temujin... Au frunți de aramă, fălcile lor sunt ca niște foarfece, limbile lor sunt mai ascuțite ca vârfurile săgeților, craniile lor sunt de fier, iar cozile lor sunt săbii. În luptă, ei își devorează dușmanii... ferți-vă de ei când sunt dezlegați! Ei se numesc Jebe, Kublai [a nu se confunda cu viitorul împărat al Chinei, Kublai Han, un alt nepot de fiu al lui Gînghis Han – n.a.], Jelme și Subutai“. Ceva mai târziu, franciscanul Giovanni da Pian del Carpine, care avea să asiste la încoronarea lui Güyük Han la Karakorum (capitala fondată de Ögedei Han), avea să scrie despre Subutai că „este respectat printre ei [mongolii – n.a.], ca un mare războinic“.

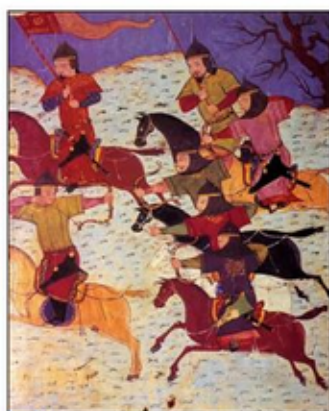
Sub aspectul strănerii de informații, campania europeană a fost pregătită din timp. Într-o oarecare măsură, Subutai Baghatur cunoștea Europa de Est, mai exact stepele nord-pontice și zona Mării Caspice, ca urmare a participării la campania din luna mai a anului 1222, îndreptate inițial împotriva cumanilor. În timpul ei, un corp

expediționar mongol a ajuns până la Kiev. În fruntea a numai 2.000 de călăreți, cu acel prilej, Subutai a pus pe fugă o armată ruso-cumană, ale cărei efective au fost estimate la 30.000 de oameni, silind-o să se îndrepte către Kalka, un râu ce se varsă în Marea de Azov, unde îi așteptau 20.000 de mongoli. Câteva zile mai târziu, la 31 mai 1223, rușii și cumanii au fost măcelăriți.

Cucerirea Riazanului, miniatură rusă

Subutai a trimis spioni în Rusia și în estul Europei (Ungaria, Polonia și chiar Austria). Ei i-au prezentat, pe lângă date cu caracter strict geografic, și rapoarte detaliate despre legăturile politice și matrimoniale existente între regi, dar și despre rivalitățile existente, despre organizarea armatelor feudale sau tendințele separatiste ale marilor nobili. Astfel, Subutai a aflat detalii importante despre fortificațiile care puteau fi cucerite și, respectiv, despre cele care puteau fi evitate, unde erau vadurile de trecere a râurilor sau traseele drumurilor comerciale. Dar, mai ales, a

Călăreți mongoli

fost informat despre faptul că regele Bela al IV-lea al Ungariei (1235 – 1270) nu și-a putut ridica la luptă întreaga armată, constituită pe baze feudale, deoarece își pierduse sprijinul marilor nobili, ca urmare a încercărilor de a reface autoritatea Coroanei. De altfel, mulți magnați, ce subestimaseră amploarea pericolului mongol, sperau că o înfrângere a armatei regale l-ar sili pe regele Bela să fie mai conciliant și mai puțin „centralist“.

La urechile lui Subutai mai ajunsese și informația conform căreia Polonia devenise o țară mai degrabă divizată, teritoriul fiindu-i împărțit în nouă voievodate. În baza informațiilor primite (al căror caracter poate fi numit, fără a exagera, unul „geopolitic“), bătrânul general a putut să alcătuiască un plan de operațiuni adecvat situației de pe teren. El și-a atacat adversarii pe rând, știind când își putea „răsfirea forțele“ – încă din 1237, le-a împărțit în trei, apoi, chiar în patru coloane – și când nu. Faptul că acele corpuri expediționare ce acționau independent și-au coordonat, în mod eficient, acțiunile în țările ce urma să fie cucerite,

Ambasadori chinezi la Gînghis Han

Audiență la Möngke

În anul 1162, Yesügei Baghatur (1134 – 1171), liderul clanului Borjigin (al cărui nume provine de la un râuleț ce curge și astăzi în regiunea Khölön Buyr, estul Mongoliei), s-a oprit undeva în vecinătatea actualei capitale a Mongoliei, Ulanbaatar, și și-a întins cortul. În acel loc, soția, Ho'elun Ujin (1142 – 1221), i-a născut un fiu, care a fost botezat Gînghis Han, Temujin, „Hanul Făuritor de Fier“. Momentul este consemnat în detaliu în *Istoria Secretă a Mongolilor*, care oferă și un amănunt interesant cu privire la cutumele locale – cum băia-tul a venit pe lume strângând în pumn un cheag de sânge, i s-a prezis un destin de mare cuceritor.

Si a fost chiar mai mult decât atât – un deschizător de drumuri, chiar întemeietorul națiunii mongole. S-a aflat la baza multor instituții emblematice, precum faimoasa „gardă de noapte“, un serviciu de pază și protecție a suveranului, printre ale cărui atribuțiuni se număra și inte-

rogarea persoanelor suspecte sau a prizonierilor. Buna sa funcționare a constituit subiectul unui decret emis de însuși Gînghis Han și, apoi, a altuia, emis de fiu, Ögedei Han (1185 – 1241).

Unii autori consideră că Gînghis Han ar fi creat, pe lângă un serviciu de spionaj bine pus la punct, și faimosul *yam*, sistemul de curieri al Imperiului Mongol, cel mai eficient din

acea vreme. Sigilii de aur, argint sau bronz indicau importanța și gradul de prioritate a mesajului purtat și, implicit, al misiunii și al curierului. Trebuie precizat că „Hanul de Fier“ aplicase o idee mai veche, pusă în practică de persani în timpul dinastiei ahenenide, de la care au preluat-o apoi sassanizii și, după ei, califii dinastiei abbaside. Un sistem similar exista și în China antică. Subiectul în sine este oarecum unul controversat, deoarece, în *Istoria Secretă a Mongolilor*, există un pasaj în care Ögedei își atribuie în mod explicit crearea *yamului*.

Însă crearea sistemului de spionaj îi aparține lui Gînghis Han. În Secțiunea 203 a Capitolului VII, marele mongol îl lauda pe un anume Shigiquutuqu, ce intrase prin adopție în clanul imperial Borjigin, pentru că

fi devenise „ochii care văd și urechile care aud“.

Cu prilejul *kuriltaiului* (Adunarea Războinicilor) din vara anului 1235, Ögedei Han, desemnat de Gînghis Han succesor în vara anului 1219, i-a ordonat nepotului, Batu Han (1207 – 1255), fiul lui Jochi, să cucerească Vestul. Pe lângă viitorul întemeietor al Hoardei Albastre, din comandament mai făceau parte și alți prinți – Güyük Han și Möngke Han (suverani ai Imperiului Mongol între 1246 – 1248 și, respectiv, între 1251 – 1259). Însă comanda efectivă a armatei i-a fost încredințată unui bătrân general, trecut prin ciur și prin dărmon, Subutai Baghatur (1175 – 1248). De origine umilă, se ridicase până la cele mai înalte trepte ale ierarhiei militare prin propriile forțe și merite, fiind un tipic reprezentant al meritocrației mongole, idee foarte îndrăgită de Gînghis Han. De altfel, și din cauza ei, marele cuceritor avea să se certe cu fratele de cruce, Jamukha (susținător fervent al aristocrației „de sânge“), cel care i-a devenit apoi dușman de moarte!

Subutai a intrat în serviciul personal al lui Gînghis Han la vârsta de 14 ani, ca simplu soldat, fiindu-i încredințat

Imagine de viață cotidiană

pentru Kubilai Han ori de câte ori a fost trimis de întemeietorul dinastiei Yuan într-o misiune diplomatică.

Tot pe statul de plată al mongolilor s-au aflat și mulți negustori care circulau pe Drumul Mătăsii la adăpostul a ceea ce, mai târziu, s-a numit *pax mongolica*. Motivația a fost una pur materialistă, în folosul propriei afaceri: împărțind informații cu caracter militar și geopolitic, câștigau bunăvoința celor care controlau importanta cale comercială și, mai mult, le ofereau protecție. Tot din același motiv, și venețienii care se aventuraseră în spațiul pontic le-au oferit și ei mongolilor informații.

În Capitolul XI al *Istoriei Secrete a Mongolilor* se relatează cum „în al șaptelea An al Cocosului [1225 – n.a.], din orașul Ürünggechi au venit un tată și fiul său, Yalawachi și Masqut, din clanul Qurumshi [deci kwarizmieni, conform traducerii profesorului Urgunge Onon – n.a.], care l-au informat pe Chingiss Qahan

[Ginghis Han – n.a.] despre obiceiurile și legile orașului“. Marele cuceritor i-a răsplătit ulterior, oferindu-le funcții administrative.

Printre spionii mongolilor s-ar fi aflat și originari din spațiul Rusiei sau al Bulgariei, ba poate chiar și diplomații armeni ai regelui Hethum, cel care li s-a supus de bună voie, deoarece îi considera singurii în stare să-l apere de puterile musulmane. Și cine știe câți alții!?

În afară de aceștia, mongolii se mai foloseau și de cercetași (trimeau până la 200 odată în teritoriul inamic, înaintea unei operațiuni militare majore. În 1221, suveranul Shirvanului, Rashid Shah, și-a cumpărat liniștea oferindu-le mongolilor ghizi care cunoșteau Caucazul și împrejurimile.

Toate acele metode (în strângerea de informații nu trebuie uitat nici rolul jucat de dezertori sau de diverșii simpatizanți din triburile dușmane, inclusiv din tabăra lui Jamukha) au fost inaugurate chiar de Ginghis Han. Iar atât urmașii săi la tron, cât și generalii săi – începând cu Subutai, cel care fusese format chiar de el (*Istoria Secretă a Mongolilor* consemnează cel puțin un episod în care marele cuceritor își „dăscălea“ protejatul) – le-au pus în practică.

Mongolii, renumiți pentru cruzimea neobișnuită cu care își tratau dușmanii, au dat dovadă și de un comportament extrem de interesant: îi cruțau pe meșteșugari, pe artiști, pe inginerii militari, pe intelectuali – pe scurt, pe toți cei de a căror expertiză aveau

Regele armean Hethum, așezat, la Curtea hanului

sau considerau că vor avea la un moment dat nevoie. Așa au învățat de la chinezi rețeta prafului de pușcă sau pe cea a construirii de mașini de asediu, atât de la chinezi, cât și de la khwarizmieni.

Printre prizonierii cu „calificări utile“ s-au numărat, mai mult ca sigur, și cartografi. Încă din timpul dinastiei Han, dacă nu chiar de dinainte, chinezii (care, să nu uităm, au inventat busola și erau buni matematicieni) s-au dovedit mari meșteri în materie de hărți, pe care le desenau pe suluri de mătase. Cronicile chineze menționează o hartă trimisă împăratului Qin Shih Huangdi prin intermediul unor așa-ziși ambasadori, ce aveau însă în fapt misiunea de a-l asasina. Temutul întemeietor al Imperiului Chinez i-a ucis pe amândoi „ambasadorii“. Nu este deci imposibil ca urmașii lui Ginghis Han să fi deținut și ei un corp de cartografi chinezi (sau poate și din alte neamuri), care desenau hărți în baza informațiilor primite de la spioni și cercetași. ■

Mașini de asediu mongole, miniatură din Jami al-Tawarikh

Năvălirea mongolă,
miniatură din *Cronica lui Thuróczi*

reunindu-se atunci când era nevoie (de pildă, în pusta maghiară, înaintea bătăliei de la Muhi), poate fi considerată o dovadă a existenței unui serviciu de informații foarte bine pus la punct.

În decembrie 1237, mongolii, care dispuneau de praf de pușcă și de mașini de asediu fabricate „pe patent chineză”, au ajuns la Riazan. După ce l-au cucerit și distrus, pentru că refuzase să se predea, au pus la pământ și Suzdalul. Marele cneaz Iuri al II-lea (n. 1189) și-a pierdut viața în bătălia de la râul Sit (4 martie 1238), fiind cucerite și orașele Vladimir, Torjok și Kozelsk.

Apoi, mongolii și-au îndreptat atenția spre popoarele stepei (kipchaki și alani), jefuind Crimeea. În 1239, Batu Han și-a făcut apariția în Ucraina, distrugând Pereiaslavul și, la 6 decembrie 1240, Kievul. La rândul lor, au căzut și Galiția și Vladimirul. Novgorodul a scăpat doar datorită dezghețului, ce îi transformase împrejurimile într-o mare de noroi; dar, până la urmă, a trebuit să li se supună și să le plătească tribut. Foarte mulți cneji ruși au fugit.

La începutul anului 1241, în ciuda condițiilor meteorologice nefavorabile, mongolii au

trecut Vistula și au invadat Polonia, cucerind Cracovia și distrugând Lublinul. Ducele Henric al II-lea cel Pios, al Sileziei (n. 1196), și-a pierdut viața în bătălia de la Legnica (Liegnitz). Hanul Guyuk a

devastat Transilvania, iar o altă coloană de mongoli a luat-o spre sud, ajungând până pe malul Mării Adriatice, unde au devastat Split și Ragusa. Subotai și-a rezervat comanda armatei ce a cucerit Ungaria. El l-a învins pe regele Bela al IV-lea în bătălia de la Muhi (11 aprilie 1241), pe malul râului Sajó, folosind tactica falsei retrageri.

Acolo, regele cuman Kuthen, venit în ajutorul maghiarilor, a fost ucis de câțiva furioși, fiind acuzat că, alături de oamenii săi, ar fi făcut spionaj în favoarea mongolilor!

După asasinarea lui Kuthen, cumanii au părăsit tabăra maghiară și au început să prade

Ungaria. Mongolii s-au retras abia în 1242, nu neapărat pentru că ar fi fost sleiți de puteri de o campanie atât de lungă, cât, mai ales, pentru că murise Marele Han Ögedei. Fiind necesară alegerea unui succesor, toți prinții familiei imperiale s-au întors la Karakorum, pentru a lua parte la *kuriltai*.

Informațiile cu caracter strategic erau centralizate la Karakorum și, mai târziu, la Khanbalik (actualul Beijing). Ne-o spun atât Giovanni da Pian del Carpine, cât și părintele Willem van Ruysbroeck. De la ultimul a și ajuns până la noi un foarte interesant episod. Când hanul Möngke, al patrulea pe tronul Imperiului Mongol (1251 – 1259), l-a trimis pe un anume Theodolus în solie la „regele Francilor”, el i-a dat un însoțitor mongol, căruia i-a ordonat, în mod cât se poate de explicit, ca, în drumul său, să „examineze cu mare atenție drumurile, țările, orașele, oamenii și armele acestora”. Dar și Marco Polo nu se sfa să recunoască în *Milionul* său (cum i-a fost supranumită cartea de călătorii) faptul că a spionat

Regele Ungariei Bela al IV-lea fuge
după înfrângerea din bătălia de la Muhi

mensiunile noi ale țării și se înființează direcțiuni regionale. La Direcția Poștelor se lucrează la restabilirea legăturilor poștale ale teritoriilor noi cu străinătatea. Fruntașul transilvănean Mihai Popovici anunță că 700 de studenți din Transilvania vor putea veni la București din februarie ca să își continue studiile și se plângă că ziarele din regat nu soseser cu regularitate peste Carpați. Se anunță începerea lucrărilor de refacere și extindere a podului de la Cernavodă, peste Dunăre. Intenția era să i se adauge o șosea pentru vehicule și pietoni. Consiliul Dirigent din Sibiu a decis desființarea gărzilor naționale și înlocuirea lor cu secții de jandarmerie.

In vederea înșămânțării ce urmează să se facă în Basarabia, s-a cerut din Franța orz, ovăz și lucernă. La Chișinău s-a înființat un mare depozit de mașini agricole, destinat marilor și micilor agricultori din Basarabia. S-a semănat pe o suprafață de 60% din terenul cultivabil cu plante de toamnă, pe restul de 40% se speră că se va semăna grâu și secară de primăvară. Ziarul *Universul* publică o convorbire cu „tovarășii” Flueraș și Jumanca despre industria Ardealului. La Reșița, mândria Banatului, se produc anual 140.000 t de oțel, 100.000 t de fier și 400.000 t de cărbune. În Valca Jiului se scoteau 800 de vagoane cărbune pe zi, în prezent se mai scot doar 300. Domnul Jumanca se preocupă

Ion Flueraș

să pună în acord legislația ungară existentă cu cea românească. La 5 ianuarie (folosim datele pe stil vechi) se pune în circulație trenul București – Cernăuți, prin Mărășești. Pleacă zilnic, la ora 09.55, și ajunge a doua zi la 10.00. Circulația trenurilor rămâne o mare problemă, și pentru că ocupanții au luat mare parte din materialul rulant. Generalul Berthelot a cerut Bulgariei să ne restituie locomotivele confiscate. Ce bine ar fi dacă și nemții ne-ar înapoia materialul rulant luat cu japca. În plus, la jumătatea lunii un viscol puternic paralizăză circulația feroviară. La Craiova ninge de trei zile, zi și noapte. Trenul de persoane plecat cu două locomotive s-a înzăpezit și trei călători au murit de frig. Abia la 28

ianuarie s-a restabilit circulația trenurilor pe toate liniile.

Mărirea salariilor este o primejdie, titrează pe prima pagină *Universul*. Alta trebuie să fie sarcina guvernului: să înfrâneze specula. Ceea ce pare imposibil, în vechiul regat. „Să alergi în zadar și fără pâine 15 zile, cu o zdreanță de hârtie în mână, cu banii în buzunar, să colinzi tremurând de la o margine la alta a Bucureștilor, pe o vreme ca aceasta, când ai tăi, acasă, așteaptă mereu pâinea sau cartofii și sistemul să dăinuiască și azi, asta e ceva care nu se poate concepe.” Concluzia: „Primarul Capitalei și consilierii comunali, dacă nu pot remedia situația de azi, trebuie să plece”, titrează *Universul*. Evident, nu pleacă nimeni. Periodic se anunță măsuri pentru reglementarea aprovizionării cu alimente a populației. Începând din 5 ianuarie, Primăria Capitalei va distribui în șase piețe 30.000 kg cartofi, cu 0,50 lei/kg; se vor da câte 5 kg de familie. Locuitorii Capitalei vor primi joia și duminică câte 150 g de carne de persoană. La abator se instituie administrație militară. Păsări se vor vinde doar marțea, joia, sâmbăta și duminică. Pește vineri. Vânat în tot cursul săptămânii. Carne de vacă se poate servi la restaurante doar de două ori pe săptămână, vânat însă în fiecare zi. Ce fac proprietarii? Gătesc carne de vacă și trec pe meniu vânat. Prefectura de Poliție a Capitalei aduce la

Podul de la Cernavodă, înainte de refacere

ianuarie – februarie 1919

ROMÂNIA ACUM 100 ANI

Reluăm, începând cu acest număr, rubrica noastră, întreruptă anul trecut, pentru că în anul Centenarului ea s-ar fi suprapus cu articolele consacrate evenimentelor de acum 100 de ani, dar și pentru că sursa principală a acestei rubrici, presa vremii, încetase practic să mai apară, în condițiile ocupației germane extinse la întreaga țară.

In anul ce s-a scurs, poporul român a cunoscut gama tuturor suferințelor și beția bucuriei provocată de realizarea idealului secular – începe editorialul ziarului *Universul*, la primul număr reapărut. *Adevărul* îl citează pe Petre P. Carp, care ar fi afirmat: „De acum pot să mor. România, deși condusă de gogomani, a obținut tot ce era de obținut!”.

Ecourile bucuriei de după momentul 1 Decembrie par să se stingă destul de repede. În multe zone ale țării întregite continuă luptele cu bandele bolșevice. Se moare în continuare în Basarabia, în Maramureș sau în Transilvania. Iar acolo unde nu se mai poartă lupte, se numără morții și dispăruții din război. Apar frecvent astfel de anunțuri: Elena Calotă roagă din suflet pe cei care știu să-i dea

știre despre soțul ei, Ilie Calotă, soldat în Regimentul 80 Infanterie, batalionul 5, compania 12.

Nu este vorba doar de refacerea unei țări ce trecuse prin război; trebuie alcătuită o țară nouă, care să integreze ținuturi venite din împărății diferite, cu legi, monete și cutume diferite. Direcțiunea generală a căilor ferate este reorganizată la di-

Se discută despre începerea campaniei electorale. Inițial, se anunță ținerea alegerilor pentru 15 martie, apoi sunt amânate pentru 15 mai. Ele nu se pot desfășura la nivelul întregii țări decât după ce Conferința de Pace de la Paris va stabili granițele la nivelul întregii țări. O corespondență din Paris relatează despre ședința de deschidere a Conferinței de Pace, sâmbătă după-amiază, 6 ianuarie, la sediul Ministerului de Externe francez. „O masă mare, în formă de potcoavă, acoperită cu postav verde, era așezată în Sala Orologiului. Președintele Franței și opt delegați au luat loc în partea de sus a mesei. La mesele care formau cele două laturi ale potcoavei s-au instalat ceilalți reprezentanți ai puterilor, pe patru rânduri de câte 15 locuri fiecare. D. Poincaré a citit discursul de deschidere a conferinței. Discursul a fost ascultat în picioare de toți cei prezenți. Apoi s-a retras, lăsând președinția provizorie d-lui Clemenceau. Delegații au procedat la alegerea unui birou definitiv. Toate clauzele regulamentului, regulile procedurii, ordinea lucrărilor și lista chestiunilor de examinat de către diferitele delegațiuni au fost supuse delegațiilor sub forma unui opuscul. Secretarul general lucrează conform instrucțiunilor celor cinci mari puteri care formează, într-o cântă, directoratul conferinței.” La jumătatea lunii ianuarie Conferința Păcii a decis constituirea Ligii Națiunilor, care va asigura îndeplinirea obligațiilor internaționale contractate și va lua măsuri contra războiului. În ce ne

Prima pagină a primului număr al publicației Hiena

privește, linia de demarcație în Transilvania, stabilită în urma armistițiului încheiat de Ungaria cu Antanta, se mută spre vest și trupele române pot înainta până la Satu Mare, Carei, Oradea.

Se discută mult despre reforma agrară, promisă de rege soldaților în primăvara lui 1917. Încep pregătirile pentru împrumutarea țăranelor. Cei care nu vor putea primi pământ chiar în comuna lor îl vor primi în comunele învecinate sau în orice parte a țării unde se va găsi pământ disponibil. Dar lucrurile avansează greu. Marii proprietari intervin pe lângă rege pentru a impune modificări proiectului inițial. Ziarele din Ardeal se întreabă de ce se întârzie reforma agrară. Se apropie timpul când țăranul va trebui să iasă cu plugul pe câmp. Ar trebui redus birocratismul și lucrurile să meargă mai repede.

La spitalul Colentina s-a stins I.C. Frimu. Închis la Văcărești, a contractat tifos exantematic. Unul dintre locotenenții lui Rakovski și un

anarhist periculos, Max Goldstein, din Bârlad, a fost arestat în Capitală. La domiciliul său s-au găsit o cantitate însemnată de dinamită și mai multe mașini infernale.

La 23 ianuarie se lansează împrumutul Unirii, cu o dobândă de 5% anual la valoarea nominală. Toată presa face o campanie susținută în favoarea lui: „Am făcut mare România. Să punem umărul ca să-și împlinească lipsurile. Cu cât țara va avea mai puține nevoi, cu atât populația va fi mai mulțumită. Deci să subscriem cu toții la împrumutul Unirii.”

Doi tineri de talent, Pamfil Șeicaru și Cezar Petrescu, scot o publicație săptămânală, intitulată *Hiena*. Constantin Mille le urează succes.

În *Universul* din 9 februarie apare o știre mult prea optimistă. Multă lume se întreabă unde se află tezaurul Băncii Naționale și al Casei de Depuneri, unde se află depuse și valori ale particularilor. Ele au fost transportate la Moscova, înainte de izbucnirea revoluției bolșevice. După izbucnirea revoluției bolșevice au fost salvate doar grație intervenției energice a consulilor Angliei și Franței. Din surse sigure s-a aflat că se află sub paza domnului consul Guérin la Kremlin. Nu au fost aduse în țară doar din cauza nesigurății căilor ferate din Rusia.

In ciuda greutăților, în România de acum 100 ani oamenii se mai și distrau. *Adevărul* anunță: diseară, 23 februarie, sâmbătă, Balul mascat al Societății Scriitorilor Români, la Eforie; surprize splendide, două muzici. ■

cunoștința cofetarilor și patiserilor că fabricarea și vânzarea produselor din făină și zahăr este strict interzisă.

Ce se întâmpla în realitate? Sâmbătă, 5 ianuarie, s-a vândut carne în hale. Cantitatea a fost însă atât de mică, încât nici un sfert dintre cei care s-au așezat la coadă nu au apucat să cumpere. „În timpul acesta, m-am dus la intrarea laterală a halei – scrie reporterul. Am rămas surprins văzând intrând prin această ușă dosnică un ofițer de poliție după altul și ieșind apoi cu pachete de câte trei – patru kg de carne. Cred că au cumpărat pentru toate neamurile lor [...] La 10 s-a dat drumul publicului înăuntru. Era o îmbulzeală nemaipomenită. Haine rupte, îmbrânceli, înjurături în toate părțile. Nicio ordine. Câteva femei mai sărace au reușit să fie cele dintâi lângă ghereta lui nenea Ilie. În dosul lor s-au postat vreo 20 domni, care, prin semne, arătau măcelarului că dau șapte lei pe kilogram. Toți acești domni au luat câte trei – patru kilograme, dându-li-se pachetele peste capetele femeilor din față, care au fost nevoite să se ducă acasă tot fără carne, cu toate că au fost cele dintâi la rând.”

La jumătatea lunii ianuarie, timp de două zile, la Ploiești nu se mai găsesc pâine și mălai. La sate situația este și mai grea.

Toate dispozițiile date de autorități rămân pe hârtie și specula crește zi de zi. Nimeni nu se teme

Titlul în valoare de 10.000 lei al împrumutului Unirii

de pedepsele prevăzute în ordonanțe. La Ploiești s-au prezentat 16 samsari pentru achiziționarea unui vagon de petrol, care se vindea cu 5.000 lei. S-a aflat că până la Chișinău, destinația finală, prețul lui ajungea la 600.000 lei. În schimb, la Chișinău se găsesc de toate, din belșug. Într-un interviu dat în Franța, Ion I.C. Brătianu explică că armata germană în retragere a luat toate stocurile de grâu și din acest motiv este foamete.

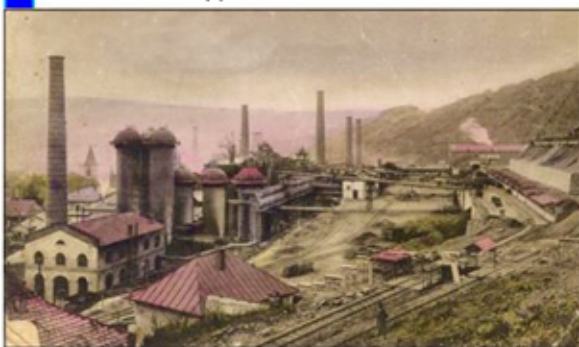
Armata germană a trecut și prin Transilvania și totuși stocul de grâu ajunge pentru două – trei luni. Deși și acolo condițiile sunt grele, angrenajul administrativ merge bine, lumea este mulțumită. Dincoace de

Carpați, „întâi se așteaptă să dispară cu totul proviziunile, apoi se constituie comisii pentru căutarea lor, pe urmă sosesc mici transporturi, pe cari le gustă în întregime comisiunile și în sfârșit populația protestează...”. Românul pare să se fi resemnat cu această eternă dezorganizare. O anecdotă povestită în paginile *Adevărului* stă mărturie. Un răzeș în casa căruia se opriše Mackensen în timpul bătăliei de la Mărășești, întrebat de feldmareșal unde este privata, i-o arată. Când revine de acolo, neamțul îi spune: „În țara dumneavoastră nu este nicio ordine. La noi în țară nu ți s-ar fi permis să-ți faci o comoditate atât de mizeră.” Țăranul îi răspunde: „De, domnule general, dacă era să fim o țară organizată, făceam noi la Berlin ceea ce ai făcut dumneata acum aicea.”

Refugiații se întorc acasă. Trenul de Predeal este luat cu asalt în Gara de Nord de refugiații transilvăneni. La plecare răsună puternic „Deșteaptă-te, române!”. La Cornu mai mulți săteni au tăbărit cu topoarele asupra fostului primar și l-au omorât, afirmând că acesta i-a persecutat în timpul ocupației. Se înființează comisii

pentru cercetarea atitudinii funcționarilor publici în timpul ocupației, se fac arestări de oameni politici (Lupu Kostache), sunt trimiși în judecată ziariști pentru colaborare cu ocupantul: I. Slavici, D. Karnabat, T. Arghezi.

Uzinele de la Reșița

RANGURI

DOMN		INSPIRĂ FRICĂ		BIG!			STĂPÂNII ARMELOR	
NOBIL LA ROMÂNI		ALIFIE		LA AGIE			SFĂTUITOR	
				LA TRON			MIOARE	
					NOBIL UNGUR			
					CONDUCE			
CÂNT BISERICESC						ZECE SUTE		
NOTA DOI								
		A DOUA DOAMNĂ		PERIOADĂ ISTORICĂ			LOCALITATE MARTIR (SJ)	
				ACESTA... REGIONAL				
PESTE SLUGI					RAPORT GEOMETRIC			
STĂPÂNUL CAILOR					STĂPÂNUL CETĂȚII			
					ADAM	CERC PE DIAMETRU		
						FRATE CU MESTECĂNUL		
PREFIX... DOMNESC			ZULUFI				ACT DE DONAȚIE (EV MEDIU)	
SOLDAT			MIC NOBIL					
AFIRMAT								
	13 NOBILI			OMUL PRIMORDIAL (SANSKR., RIGVEDA)				E... LATIN
	ȘEF DE STOL							
					PE MÂNA HOȚULUI			
PESTE RUȘI				LOCUL BANILOR				
DENSITATE								
SOARE								
		VAS DE LUT			ÎN PIELE DE ARICI!	USTUROI (REG.)		DOMN DIN POVEȘTI
		CU ALIFIE			CĂPETENIE LA GALI (ANTIC)			
				BĂIEȚII TĂTĂLUI		LUCRARE DE PĂMÂNT	DÂNSUL	
NUIELUȘĂ DE BASM			NAIV					
NENE!			SUBTEME!					
						COARDĂ		
BANCHER							UNU ROMAN	
ADUNĂ ZECUIALA								

Ioan SONEA, Bistrița

AUDIENȚĂ LA JOHN FOSTER DULLES

La începutul anului 1956, secretarul de Stat american primea în audiență pe membrii Comitetului General al Adunării Națiunilor Europene Captive, organism care grupa pe reprezentanții exilului politic din țările căzute sub dominația sovietică. Președintele Comitetului Național Român, Constantin Vișoianu, îi trimitea o informare regelui Mihai. Textul se păstrează în fondul Constantin Vișoianu, de la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace, și îl putem publica începând cu acest număr grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

No. 44/56

17 ianuarie 1956

Sire,

În ziua de 9 ianuarie, secretarul de Stat, dl. John Foster Dulles, a primit în audiență, în biroul său din Departamentul de Stat, pe membrii Comitetului General al Adunării Națiunilor Europene Captive.

Comitetul General ceruse să fie primit acum două luni. Era tocmai în timpul când dl. Dulles pleca în Europa. De altfel, până acum, secretarul de Stat nu a primit pe reprezentanții Adunării Națiunilor Captive, care însă au fost primiți de câteva ori de înalți funcționari ai Departamentului de Stat.

În ziua de 7 ianuarie, ni s-a făcut cunoscut că secretarul de Stat dorește să ne primească pentru a avea de la noi informațiuni asupra activității Adunării Națiunilor Europene Captive și pentru a lua direct cunoștință de vederile noastre în legătură cu situațiunea țărilor captive. Comitetul General, știind că audiența la secretarul de Stat va avea o durată limitată, a hotărât să prezinte secretarului de Stat vederile sale în legătură numai cu problemele cele mai importante și a însărcinat pe patru din membrii săi să expună secretarului de Stat aceste vederi în numele Comitetului General.

Astfel, chestiunea „Liberării pacifice a Țărilor captive” a fost expusă de C. Vișoianu (România); chestiunea contactului dintre Apus și Răsărit a fost prezentată de dl. V. Sidzikauskas (Lituania); chestiunea asistenței refugiaților a fost expusă de dl. St. Korbonski

(Polonia); chestiunea titoismului sau așa-zisului comunism-național a fost expusă de dl. G. Dimitroff (Bulgaria).

În urma expunerilor noastre, dl. Dulles ne-a răspuns:

a) În chestiunea liberării pacifice a țărilor captive, că d-sa a fost întotdeauna partizan al unei politici de eliberare pe cale pacifică a țărilor noastre și că nu și-a schimbat această părere; că această politică constituie un „major goal” [obiectiv major] al politicii externe americane, așa după cum spune declarația de curând publicată de Casa Albă; că în urmărirea acestei politici a întâmpinat oarecare greutăți din partea Alianților europeni ai Statelor Unite; că sunt unii oameni politici din Europa care socotesc că se poate ajunge la o înțelegere cu Rusia Sovietică pe baza statului-quo, dar că d-sa nu are această părere și că Statele Unite nu vor face niciodată o înțelegere cu Rusia Sovietică prin care s-ar accepta subjugarea țărilor noastre, că situația internațională poate produce schimbări favorabile eliberării țărilor captive.

b) În privința contactelor dintre Apus și Răsărit, dl. Dulles ne-a declarat că Statele Unite vor examina totdeauna această chestiune sub condițiunea ca măsurile luate să nu poată conduce la cristalizarea situațiunii actuale.

c) În privința asistenței refugiaților, dl. Dulles ne-a declarat că această problemă preocupă pe guvernul american, dar că d-sa nu este în curent cu amănuntele ei și ne-a indicat să examinăm chestiunea cu dl. Dean, asistent-secretary pentru Europa Răsăriteană.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) • **N. Suțu** About the reign of Cuza Vodă • **T.G. Gallagher** The legacy of the Alba Iulia Declaration: Romanian echoes and European parallels • **M. Cazacu** Romanian identity expressions and their historical origin • **C. Sircuța** Mihai Eminescu in the society life • **G. Filitti** Letters from former days • **E. Barca** „The One hundred years Journey“ project, in the footsteps by German photographer Kurt Hielscher • **S. Ispas** The echo in the romanian folklore of the seizure of bells by the Germans during the WWI • **M. Georgescu** The General Berthelot's tour in Banat, Crișana and Transylvania • **I. Giurcă** 1919. The Romanian army enters in Transylvania • **R. Mârza** Samoilă Mârza, the photographer of the Transylvanians' fight for Union (II) • **S. Santoro** Romanian volunteers and Romanian propaganda in Italy during the WWI (II) • **M. Vasileanu** Father Sofian Boghiu and the Burning Bush • **I. Cindrea** The old calendaristic women in archive documents • **Romania 100 years ago** • **V. Buga** International Diplomatic Seminar „Russia and Romania: 140 Years Since Establishing Diplomatic Relations, history and perspectives of dialogue“ • **Romanian Documents at Hoover Institution (CLIV)**

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) • **Н. Суцу** О правлении Ал.И. Кузы • **Т.Дж. Гэллегер** Наследство Декларации в городе Алба Юлия: румынские отклики и европейские параллели • **М. Казаку** Румынские выражения идентичности и их историческое происхождение • **К. Сиркуца** Михай Эминеску и жизнь общества • **Дж. Филитти** Когда-то люди посылали письма друг другу • **Е. Барка** Проект „Путешествие 100 лет назад“ – по следам немецкого фотографа Курта Хилшера • **С. Испас** Конфискация колоколов немцами во время Первой мировой войны: отзвук в фольклоре • **М. Джорджеску** Путешествие генерала Бертелю в Банат, Кришану и Трансильванию • **И. Джуркэ** 1919. Румынские войска вошли в Трансильванию • **Р. Мырза** Самоилэ Мырза, фотограф борьбы трансильванцев за объединение (II) • **С. Санторо** Румынские добровольцы и румынская пропаганда в Италии во время Первой мировой войны (II) • **М. Василяну** Отец Софиан Богиу и Неополитимая Купина • **И. Чиндря** Архивные документы о женщинах приверженцах старого календаря • **В Румынии 100 лет тому назад** • **В. Буга** Международный научный семинар „140-летие дипломатических отношений между Россией и Румынией: история и перспективы“ • **Румынские документы в Гуверском Институте (CLIV)**

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

ILUSTRAȚII
PRIMITE LA REDACȚIE

Domnul ADRIAN MATACHE, din Craiova ne-a trimis, mai multe ilustrații pentru fototeca revistei, însoțite și de câteva rânduri: Am în arhiva mea personală unele dubluri. Le dăruiesc revistei și am adăugat și niște copii xerox ale unor piese pe care le am într-un singur exemplar.

Afiș care dezvăluia crimele de la Katyn

Ca să intru în posesia lor am corespondat cu aproape 800 de veterani de război și cam

50 de primari din diverse localități, cu muzee militare, case de editură etc. Pentru această corespondență vastă am fost anchetat, percheziționat la domiciliu și bătut la Securitate.

De la stânga la dreapta: mareșalul Alan Brooke, Winston Churchill și mareșalul Montgomery

Revenind la subiectul scrisorii, pe ilustratele obținute, aplicam timbrul asemănător subiectului și le trimiteam la oficiile poștale din localitățile legate de eveniment, spre a fi ștampilate. Astfel am realizat sute de cărți maxime ce ilustrau evenimente sau personalități din Al Doilea Război Mondial. Acum, la vârsta de 80 de ani (peste un an), am o colecție de 1.100 de pagini cu scrisori de pe front din toate zonele și țările beligerante, scrisori din prizonierat și din lagărele de concentrare și exterminare.

Ele ilustrează, cam o pagină la șapte zile de război, întregul iad al războiului, fiind împletite cu materialele filatelice aniversare (emise în mod oficial de poștele țărilor beligerante) și cu piesele realizate de mine.

În arhiva personală mai am pliante, afișe de război, reviste ce mi-au fost trimise spre informare. Unele piese au fost recuperate din dosarele C.N.S.A.S., altele au fost distruse de angajații Securității, când încercau să deschidă scrisorile. O parte dintre cele distruse le-am repetat, altele nu mai pot fi obținute decât la prețuri prohibitive.

Sper să vă fie de folos ilustrațiile expediate.

Îi mulțumim domnului Matache pentru darul trimis și le oferim și cititorilor noștri câteva imagini.

Mareșalul Montgomery (st.) și regele George al VI-lea

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Măcăineanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5948384 040074 01